

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών: Κατεύθυνση Πολιτικής Κοινωνιολογίας

Μεταπτυχιακός Φοιτητής: Γεώργιος Κόρδας

Διπλωματική εργασία, τίτλος: Η άκρα δεξιά στη Ρουμανία, τη Βουλγαρία και την Ελλάδα από το 1989 ως σήμερα. Συγκλίσεις και αποκλίσεις με την οικογένεια της δυτικοευρωπαϊκής άκρας δεξιάς.

Επιβλέπουσα: Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Βασιλική Γεωργιάδου

Ακαδημαϊκό Έτος: 2014 - 2015

Περιεχόμενα

1. Συντομογραφίες	4
2. Περίληψη	
3. Εισαγωγή– Στόχοι της εργασίας	5
4. Η μεταπολεμική πορεία της άκρας δεξιάς: Πώς ορίζεται το φαινόμενο και τα εξελικτικά κύματα από τα οποία διήλθε	9
5. Η άκρα δεξιά στη Βουλγαρία, τη Ρουμανία και την Ελλάδα, από το 1989 ως σήμερα	20
6. Κομματικά μανιφέστα της ακροδεξιάς στα Βαλκάνια, σε συγκριτικό πλαίσιο με την οικογένεια της δυτικοευρωπαϊκής ακροδεξιάς	45
7. Η σχέση θρησκείας και άκρα δεξιάς στα Βαλκάνια, σε συγκριτική προσέγγιση με τη δυτικοευρωπαϊκή άκρα δεξιά	61
8. Οικολογία, αθλητισμός και μουσική στην ακροδεξιά ατζέντα	71
9. Ονοματολογία και χρήση συμβόλων	90
10. Επίλογος	101
11. Βιβλιογραφία	107

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

AN	Alleanza Nazionale
ANEA	Ανεξάρτητοι Έλληνες
BNP	British National Party
BWC	Bulgaria Without Censorship
BZÖ	Bündnis Zukunft Österreich
CD	Centrum Democraten
CP'86	Centrumpartij 86
DVU	Deutsche Volksunion
ENEK	Ενιαίο Εθνικιστικό Κίνημα
ΕΠ	Εθνική Παράταξις
ΕΠΕΝ	Εθνική Πολιτική Ένωσις
ΕΠΟ	Ελληνική Ποδοσφαιρική Ομοσπονδία
FN	Front National
FPÖ	Freiheitliche Partei Österreichs
GERB	Citizens for European Development of Bulgaria
GRECE	Groupement de recherche et d'études pour la civilisation
européenne	
ΛΑΟΣ	Λαϊκός Ορθόδοξος Συναγερμός
MNR	Mouvement National Républicain
MSI	Movimento Sociale Italiano
ΝΔ	Νέα Δημοκρατία
NPD	Nationaldemokratische Partei Deutschlands
NFSB	National Front for the Salvation of Bulgaria
ΠΑΣΟΚ	Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα
PPDD	Partidul Poporului – Dan Diaconescu
PRM	Partidul Romania Mare
PUNR	Partidul Unității Naționale a Românilor
PVV	Partij Voor de Vrijheid
RAC	Rock Against Communism
REP	Die Republikaner
RPR	Rassemblement pour la République
SVP – UDC	Schweizerische Volkspartei - Union démocratique du centre
UDF	Union de France
UDMR	Uniunea Democrată Maghiară din România
UKIP	United Kingdom Independence Party
VMRO – BND	VMRO - Balgarsko Natsionalno Dvizhenie
VR	Vatra Românească

ABSTRACT

In the present research, the case study is the extreme right in Bulgaria, Greece and Romania, between 1989 and 2014, which is putting in a comparative framework with Western Europe's extreme right family. For this research, were used primary and secondary sources. The primary sources were came from the study of party manifestos, journalists articles and extreme right's internet resources, while the secondary sources were came from the analysis of scientific articles and books. By studying the above forms of sources and focusing in party manifestos, religion, sports, music and symbols, we are driving to the following result: according to Cas Mudde's tripartite typology (nativism, populism, authoritarianism), extreme right in the three countries that are being studied, seems to gather Mudde's typology in a strongest degree than Western Europe's extreme right. This research, could contribute to the scientific explanation of extreme right's process in the three countries, in a crucial period, in which the Soviet Union's crash transformed the region's political scene. Except this, we can also observe how the extreme right behaved, while democracy was established.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ – ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Αντικείμενο της εργασίας αυτής είναι η μελέτη του ακροδεξιού φαινομένου στην Βουλγαρία τη Ρουμανία και την Ελλάδα, από το 1989 ως σήμερα και η διερεύνηση του βαθμού στον οποίο το φαινόμενο αυτό ακολουθεί ιδιαίτερη πορεία ή συγκλίνει, συγκριτικά με τη δυτικοευρωπαϊκή οικογένεια της άκρας δεξιάς. Το συγκριτικό πλαίσιο, στο οποίο τοποθετούνται οι χώρες μελέτης, στηρίζεται στη χρονική διαφοροποίηση της εμφάνισης της άκρας δεξιάς στην Ανατολική ως προς τη Δυτική Ευρώπη. Ως αποτέλεσμα, η βασική υπόθεση της εργασίας μας στηρίζεται στην ύπαρξη σχετικής σύγκλισης της ακροδεξιάς στην Νοτιοανατολική Ευρώπη, με τον ιδεότυπο της δυτικοευρωπαϊκής ακροδεξιάς, ενώ ταυτόχρονα κυριαρχεί ο διττός πολιτικός λόγος. Φαίνεται ωστόσο πως το μικρό χρονικό διάστημα κατά το οποίο η άκρα δεξιά δραστηριοποιείται στην ανατολική Ευρώπη την οδήγησε στη δόμηση ενός ιδιότυπου πολιτικού σώματος, το οποίο ενσωματώνει στοιχεία από την δυτικοευρωπαϊκή ακροδεξιά οικογένεια, αλλά και από την πολιτική και κοινωνική παράδοση των Βαλκανίων. Σημαντικό στοιχείο για την έρευνα αποτελεί το γεγονός πως η δεκαετία του 1990 ήταν μια περίοδος κατά την οποία οι εθνικιστικές εξάρσεις ήταν κεντρικό πρόβλημα στην ανοικοδόμηση των Βαλκανίων. Οι εθνοτικές συγκρούσεις που πυροδότησε η πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού και η μετάβαση των χωρών της χερσονήσου από τον απολυταρχισμό στην δημοκρατία, αλλά και οι παλαιές διαφορές μεταξύ των κρατών, καθώς και ανάμεσα σε εθνικούς πληθυσμούς και εθνικές μειονότητες, δημιούργησαν ένα γόνιμο υπόστρωμα για την άνοδο του ακροδεξιού φαινομένου στη βαλκανική χερσόνησο.

Έχουν υπάρξει πολλές μελέτες και έρευνες πάνω στα ζητήματα αυτά, ακόμα και για τη στροφή προς το φασισμό που παρατηρήθηκε κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου, ωστόσο, εξαιτίας της μακράς περιόδου του Ψυχρού Πολέμου (1945 – 1989), δεν έχουν μελετηθεί εκτενώς οι πιθανές αλληλεπιδράσεις και συγγένειες, των φαινομένων αυτών, στο πεδίο της πολιτικής κατά την τελευταία 20ετία. Φαίνεται πως οι εθνικιστικές κρίσεις των αρχών της δεκαετίας του 1990, μαζί με την αδυναμία των πρωτοεμφανιζόμενων κομματικών δυνάμεων να εισέλθουν στη νέα παγκοσμιοποιημένη εποχή και να προσφέρουν λύσεις στα κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα, δίνει τη δυνατότητα στις δυνάμεις του ακροδεξιού χώρου να αναδειχθούν στην πολιτική και κοινωνική σκηνή.

Με την εργασία αυτή επιδιώκεται να αναδειχτεί η «έκρηξη» που παρουσίασε η άκρα δεξιά, έχοντας ως χρονική της αφετηρία το 1989. Η πτώση των σοβιετικών καθεστώτων την περίοδο αυτή, η δημοκρατική μετάβαση στις χώρες του πρώην Ανατολικού Μπλοκ, και το ελεύθερο δικαίωμα στην, μέχρι τότε απαγορευμένη, μετανάστευση προς τα δυτικά, έκανε πολλούς δυτικοευρωπαίους να φοβηθούν τις πληθυσμιακές ομάδες που μετανάστευσαν αναζητώντας εργασία, καθώς τις θεώρησαν επικίνδυνες για το εργασιακό τους περιβάλλον και τον κοινωνικό ιστό. Στην πλευρά αυτή ανήκει και η Ελλάδα, καθώς ως χώρα μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, βρέθηκε μπροστά σε μια νέα πολιτικό – κοινωνική πραγματικότητα, αυτή των νέων μεταναστευτικών κυμάτων από τον χώρο της Ανατολικής Ευρώπης προς τη Δυτική Ευρώπη και τις χώρες της Μεσογείου. Αποτέλεσμα ήταν να κάνουν αισθητή την παρουσία τους στην καθημερινή ζωή ακροδεξιές οργανώσεις, ενώ και ο ξενοφοβικός λόγος υιοθετήθηκε από την πλειοψηφία των πολιτικών κομμάτων. Στην άλλη πλευρά ανήκουν η Βουλγαρία και η Ρουμανία, στις οποίες μαζί με τον εκδημοκρατισμό εμφανίστηκαν πολλά κρίσιμα διλήμματα για την πορεία της χώρας, ενώ οι ακροδεξιές δυνάμεις έκαναν την εμφάνισή τους, επιδιώκοντας να εκμεταλλευτούν την άγνοια του εκλογικού σώματος για την νέα πολιτική πραγματικότητα των χωρών τους. Τέλος, ενδιαφέρον προκαλεί το αν η άκρα δεξιά της Ανατολικής Ευρώπης αποτελεί τμήμα της ευρύτερης ευρωπαϊκής ακροδεξιάς ή πρόκειται για εξαίρεση και «βαλκανική ιδιαιτερότητα».¹

Καθώς πρόκειται για ένα ευρύτατο πεδίο έρευνας, εκτός από τον περιορισμό των χωρών μελέτης σε τρεις (Βουλγαρία, Ρουμανία και Ελλάδα), μας ενδιαφέρει πρώτιστα η μελέτη της οικογένειας των κομμάτων της άκρα δεξιάς, στις προαναφερθείσες χώρες, συγκριτικά προς την αντίστοιχη κομματική οικογένεια στις δυτικοευρωπαϊκές χώρες. Αυτή η μελέτη θα επιτευχθεί, κατά κύριο λόγο, με τη χρήση των εκλογικών προγραμμάτων των κομμάτων της άκρας δεξιάς, τα οποία δίνουν μια πληρέστερη εικόνα για τις ιδεολογικές κατευθύνσεις της άκρας δεξιάς και

¹ Μιλάμε για «βαλκανική περίπτωση», καθώς, κατά τον Ψυχρό Πόλεμο τα καθεστώτα στη Γιουγκοσλαβία και την Αλβανία, κατά κύριο λόγο, θεωρήθηκαν ειδικές περιπτώσεις κομμουνιστικού καθεστώτος. Η Βουλγαρία δεν έφυγε ποτέ από τη σφαίρα επιρροής της Μόσχας, ωστόσο η απόσταση που είχε από αυτή της έδινε μεγαλύτερη ελευθερία κινήσεων από άλλες χώρες. Η περίπτωση της Ρουμανίας είναι ιδιαίτερη, καθώς ο Τσαουσέσκου γίνεται απόλυτος δικτάτορας, ύστερα από μια σειρά εκκαθαρίσεων που θα έχουν διάρκεια δυο δεκαετιών περίπου, αλλά επίσης θα διατηρεί μια ελευθερία στις πολιτικές του κινήσεις μέχρι το τέλος. Η Ελλάδα, περνάει από μια «καχεκτική δημοκρατία», αμέσως μετά τον εμφύλιο πόλεμο του 1946 – 1949, σε μια επταετή δικτατορία (1967 – 1974) και σταδιακά στον εκδημοκρατισμό και εκσυγχρονισμό της. (βλέπε: Νικολακόπουλος, 2001 – Ελληνική Εταιρεία Πολιτικής Επιστήμης, συλλογικό έργο, 1999 – Κάτρης, 1974 και Βούλγαρης, 2002)

πως προσπαθεί να τις παρουσιάσει στο εκλογικό σώμα όταν πλησιάζει ο πολιτικός καιρός. Επιπλέον, δίνεται έμφαση σε μεταϋλιστικούς και κοινωνικοπολιτιστικούς παράγοντες (μουσική, οικολογία, ποδόσφαιρο, θρησκεία), καθώς ο ρόλος τους θεωρείται σημαντικός για την εμφάνιση ή και την ενίσχυση της άκρας δεξιάς. Τέλος, γίνεται μια προσπάθεια να ερευνηθεί το περιεχόμενο της ονοματολογίας και των συμβολισμών που χρησιμοποιούνται από τον ακροδεξιό χώρο πανευρωπαϊκά. Η μελέτη της ονοματολογίας έχει να κάνει με το επίσημο “discourse” (ομιλία, λόγος) που χρησιμοποιούν τα κόμματα για να δηλώσουν την ταυτότητα τους στο εθνικό πολιτικό σύστημα. Η χρήση των συμβόλων, κατοχυρώνει οπτικά την ταυτότητα που δηλώνουν λεκτικά τα κόμματα, δίνοντας την δυνατότητα στον ψηφοφόρο να ξεχωρίζει τις επιλογές του και με αυτόν τον τρόπο. Αυτοί οι παράγοντες μπορούν να μας δείξουν τόσο συγκλίσεις και αποκλίσεις του χώρου πανευρωπαϊκά, όσο και τον ρόλο που διαδραματίζουν διάφορα περιθωριακά και «απαγορευμένα» ρεύματα στην σύγχρονη άκρα δεξιά.

Η μελέτη της άκρας δεξιάς στις χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης μόνο τελευταία έχει αρχίσει να προσελκύει το ερευνητικό ενδιαφέρον. Ιδίως για τις περιπτώσεις χωρών όπως η Ρουμανία και η Βουλγαρία ισχύει αυτό που υποστηρίζει ο Mudde: «Η μελέτη της ριζοσπαστικής δεξιάς χωρών σε μετάβαση, στην Κεντρική και την Ανατολική Ευρώπη, μοιάζει όχι μόνο σαν να πυροβολείς σε κινούμενο στόχο, αλλά και σαν να πυροβολείς με θολό οπτικό πεδίο». ² Η ακροδεξιά στην Ανατολική Ευρώπη βρίσκεται στην κατάσταση αυτή, καθώς σε μια εθνική ιστορία τουλάχιστον εκατό ετών για τη Δυτική Ευρώπη, έχει να αντιπαραβάλει 25 χρόνια από το 1989 μέχρι σήμερα και μια περίοδο κατά τη δεύτερη και Τρίτη δεκαετία του εικοστού αιώνα. Ως αποτέλεσμα, αξίες όπως η δημοκρατία και η ελευθερία που λειτούργησαν συνεκτικά για τη δημιουργία του σύγχρονου δυτικού κράτους, δεν έγινε δυνατό να εμπεδωθούν ποτέ στην Ανατολική Ευρώπη. Επιπλέον, η εξαιρετικά μεγάλη χρονική παραμονή υπό τον κομμουνιστικό έλεγχο, αλλοίωσε τις όποιες προσπάθειες εκσυγχρονισμού του πολιτικού ιστού και συνέβαλε στη διάχυση του εθνικισμού στις κοινωνίες της περιοχής. Κατάληξη όλων αυτών υπήρξε, η εμφάνιση τόσο μιας ισχυρής μετακομμουνιστικής ακροδεξιάς, όσο και μιας γενικότερης τάσης υιοθέτησης ακροδεξιών διακυβευμάτων από τις εγχώριες πολιτικές σκηνές, δυσκολεύοντας τη δυνατότητα διαχωρισμού ακροδεξιάς – πολιτικών κομμάτων του ευρύτερου

² Mudde Cas, *Λαϊκιστικά Ριζοσπαστικά Δεξιά Κόμματα στην Ευρώπη*, Επίκεντρο, 2011, σελ.87

δημοκρατικού τόξου. Με γνώση του εν λόγω κινδύνου και επιδιώκοντας να αναδείξουμε την ολοένα αυξανόμενη σημασία που παρουσιάζει η Ανατολική Ευρώπη για τη μελέτη και κατανόηση του ακροδεξιού φαινομένου, θα προχωρήσουμε στην έρευνα αυτή.

Πρώτα απ' όλα όμως, θα πρέπει να διευκρινιστεί αν μιλάμε τελικά για “ακροδεξιές” περιπτώσεις της Ανατολικής, και Νοτιοανατολικής, Ευρώπης ή των Βαλκανίων, όταν μελετάμε τη Βουλγαρία, τη Ρουμανία και την Ελλάδα. Ο Χρήστος Λυριντζής, μελετώντας τη θεωρία των «μεταβάσεων», αναφέρεται στους μύθους γύρω από την περίπτωση των Βαλκανικών λαών, οι οποίοι είναι αποτέλεσμα μιας πρόχειρης και αποσπασματικής έρευνας, η οποία στηρίζεται σε επιφανειακές ιστορικές επιλογές. Γεγονότα από την ιστορία των λαών της χερσονήσου έγιναν αφορμή να στοχοποιηθεί ο χώρος ως «μετωνυμία της αστάθειας και της πληθώρας προβλημάτων»³. Αυτό δείχνει πως ο καλύτερος τρόπος για να ορίσουμε γεωγραφικά μια περιοχή και να μπορέσουμε να την χρησιμοποιήσουμε συστηματικά και σε συγκριτικό πλαίσιο στην μελέτη μας, είναι η γνώση των ιδιαίτερων ιστορικών συνθηκών που αυτή παρουσιάζει και το πώς αυτές διαμόρφωσαν τις κοινωνικοπολιτικές συνθήκες στην περιοχή αυτή. Με βάση αυτή την πεποίθηση, η Maria Todorova μελετάει τη Βαλκανική Χερσόνησο στον ιστορικό χρόνο και μέσα από τη δυτική οπτική, στο σημαντικό έργο της «Βαλκάνια: Η δυτική φαντασίωση» (Imagining the Balkans). Σε αυτό, μεταξύ άλλων, παρουσιάζει την ιστορική διαδικασία μέσα από την οποία η χερσόνησος κατέληξε να ονομάζεται «Βαλκάνια» και πως η λέξη αυτή σύντομα απέκτησε αρνητική έννοια, καθώς έγινε συνώνυμη των αναταραχών, της οπισθοδρόμησης, των δολοπλοκιών και ενός κλίματος αντίθετου στον δυτικοευρωπαϊκό Διαφωτισμό⁴. Εδώ θα προχωρήσουμε σε μια διάκριση ανάμεσα στον χώρο της βαλκανικής χερσονήσου από αυτόν της Ανατολικής Ευρώπης, καθώς η άκρα δεξιά εμφανίζεται με διαφορετική συμπεριφορά σε αυτές τις περιοχές.

Στην Ανατολική Ευρώπη είναι ορατή ακόμα η νοσταλγία για τον κομμουνισμό – λόγω της σιγουριάς που προσέφερε στις κοινωνίες της περιοχής - κάτι που υπήρχε ήδη από τα πρώτα μεταβατικά χρόνια της δεκαετίας του 1990. Αντίθετα από τις περιπτώσεις αυτές, στα Βαλκάνια, αν και βρίσκονται αντιμέτωπες με τον τρόπο

³ Λυριντζής Χρήστος, *Σύγκριση και Ερμηνεία – Η πορεία και οι προοπτικές στην σύγχρονη πολιτική ανάλυση*, Νήσος, 2001, σελ. 159 - 166

⁴ Todorova Maria, *Βαλκάνια: Η δυτική φαντασίωση*, Παρατηρητής, 2000, σελ. 73 - 82

διαχείρισης του παρελθόντος τους, και οι τρεις χώρες, κάνουν προσπάθειες να εκσυγχρονίσουν τους θεσμούς τους. Στις προσπάθειες αυτές εμπόδιο αποτελεί ο λαϊκιστικός και εθνικιστικός λόγος που αρθρώνουν τα κόμματα του ακροδεξιού χώρου και εξαιτίας του οποίου ανοιχτές ιστορικές διαφωνίες επανέρχονται στο παρόν, δυσκολεύοντας τις προσπάθειες αρμονικής συνύπαρξης των κρατών, ενώ παρεμποδίζεται η άσκηση θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως και η πλήρης λειτουργία του πολιτεύματος.

Τα Βαλκάνια είναι ένας συγκεκριμένος γεωγραφικά χώρος, όπου ανήκει μια σειρά εθνών, τα οποία σε πολλά σημεία της ιστορικής τους πορείας είχαν κοινή διαδρομή. Όμως, αυτή τους η ιδιαιτερότητα δεν μπορεί να τα απομονώσει πλήρως από την ευρύτερη γεωγραφική περιοχή στην οποία ανήκουν, την Νοτιοανατολική Ευρώπη και με την οποία μοιράζονται εξίσου κοινές μνήμες. Ως εκ τούτου, για την μελέτη αυτή μας ενδιαφέρει ένα τμήμα της περιοχής των Βαλκανίων, η Ελλάδα, η Βουλγαρία και η Ρουμανία, οι οποίες ανήκουν γεωγραφικά σε αυτόν τον χώρο, πολιτικά και ιστορικά συνδέθηκαν με αυτόν περισσότερο από ο,τι με την Δυτική Ευρώπη και τον χώρο όπου έδρασε η Ρωσία στα ανατολικά και οι οποίες γνώρισαν μια πιο ταχεία διαδικασία μετάβασης από ότι οι χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης.⁵

Η ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΑΚΡΑΣ ΔΕΞΙΑΣ: ΠΩΣ ΟΡΙΖΕΤΕ ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΚΑΙ ΤΑ ΕΞΕΛΙΚΤΙΚΑ ΚΥΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΑ ΟΠΟΙΑ ΔΙΗΛΘΕ

A. Τι ορίζουμε ως «άκρα δεξιά»;

Στον καθημερινό λόγο, όπως αυτός διαμορφώνεται εν μέσω μιας παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, ο όρος «άκρα δεξιά» φαίνεται να έχει καθιερωθεί σε τέτοιο

⁵ Για τις διαδικασίες αυτής της μετάβασης και το πόσο επιτυχημένες ή όχι υπήρξαν και αν συνεχίζονται βλέπε ενδεικτικά: Linz J. Juan & Stepan Alfred, *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post – Communist Europe*, The John Hopkins University Press, 1996· Sotiropoulos A. Dimitri, Neamtu Ileana and Stoyanova Maya, “The Trajectory of Post – Communist Welfare State Development: The cases of Bulgaria and Romania”, *Social Policy & Administration*, Vol. 37, No. 6, December 2003, p. 656 - 673

βαθμό που να κινδυνεύει να χαθεί η επίγνωση του βάθους του και το πραγματικό εύρος του. Συνηθίζουμε να χρησιμοποιούμε τον όρο «άκρα δεξιά», συχνά επιφανειακά, χωρίς πάντοτε να αποτυπώνονται οι ιδεολογικές συγκλίσεις που παρουσιάζει ανά διαστήματα με την λαϊκιστική δεξιά, ή οι επαφές που διατηρεί με πιο ακραίες και περιθωριοποιημένες οργανώσεις του εξτρεμιστικού χώρου.

Η πολιτική επιστήμη έχει αρχίσει να ασχολείται, σταδιακά, με το πεδίο αυτό, μόλις από τη δεκαετία του 1990 και μετά. Αυτό συνδέεται με το γεγονός πως ο ψηφοφόρος έχει καταστεί απρόβλεπτος στις επιλογές του, καθώς αντιμετωπίζει την πολιτική και τους θεσμούς της με κάποια, χαμηλότερης ή υψηλότερης έντασης, σημασία. Το απρόβλεπτο των επιλογών του ψηφοφόρου επιτείνεται από την αλληλεπίδραση της κατεύθυνσης της ψήφου του με άλλους παράγοντες της καθημερινής ζωής, όπως την κατάσταση της οικονομίας, διεθνείς πολιτικές εξελίξεις ή πιθανές κοινωνικές αναταραχές. Αποτέλεσμα είναι να ενισχύονται κόμματα με χαρακτήρα αντισυστημικό, λαϊκιστικό, τα οποία προσπαθούν να προσελκύσουν τους ψηφοφόρους ως καινούργιες και αδιάφθορες πολιτικές κινήσεις. Το φαινόμενο της άκρας δεξιάς και το χώρο που καταλαμβάνει στα ερευνητικά πεδία της πολιτικής επιστήμης έχουν προσπαθήσει να αναλύσουν αρκετοί ερευνητές τα τελευταία χρόνια. Πιο συγκεκριμένα, έχει ονομαστεί ως: «ακραία δεξιά» (extreme right) (Hainsworth 2000, Ignazi 1994), «ακροδεξιά» (far right) (Cheles 1995), «ριζοσπαστική δεξιά» (radical right) (Merkel and Weinberg 1993), «δεξιά» (right) (Betz and Immerfall 1998), «ριζοσπαστικός δεξιός λαϊκισμός» (radical right – wing populism) (Betz 1994), «φυλετικός εξτρεμισμός» (racist extremism) (Mudde 2005), «Φασισμός», στον Cheles το 1991⁶, ακόμα και «νέο - λαϊκισμός» (new populism) (Taggart 1995).⁷ Όπως αναφέρει η Sarah L. De Lange⁸, ο Betz, διακρίνει στα ακροδεξιά λαϊκιστικά κόμματα τρία ιδεολογικά στοιχεία: α) είναι ακροδεξιά ως προς την απόρριψη της ατομικής και κοινωνικής ισότητας και των πολιτικών μέσων που χρησιμοποιούν για την επίτευξη της θέσης τους αυτής, β) είναι ακροδεξιά με βάση την αντίθεσή τους στην κοινωνική ένταξη συγκεκριμένων ομάδων και την έλξη που δείχνουν προς το

⁶ Στο έργο του Cas Mudde, *Λαϊκιστικά Ριζοσπαστικά Δεξιά Κόμματα στην Ευρώπη*, εκδόσεις Επίκεντρο, 2011, σελ. 51 – 52, υπάρχει αναλυτική αναφορά των όρων όπως εμφανίζονται συνολικά στη βιβλιογραφία. Εδώ υπάρχει αναφορά μόνο όσων έχουν μελετηθεί κατά την παρούσα εργασία.

⁷ Taggart Paul, “New Populist Parties in Western Europe”, *West European Politics*, 18:1, 1995, p. 34 - 51

⁸ De Lange Sarah L., *Radical Right – Wing Populist Parties in Government: determinants of coalition membership*, 13 – 14 June 2008, p. 7 από Betz, Hans-Georg, *Radical Right-Wing Populism in Western Europe*, Houndsmill, Basingstoke: MacMillan, 1994, p. 4

φαινόμενο της ξενοφοβίας και γ) είναι ακροδεξιά καθώς απορρίπτουν το εγκαθιδρυμένο κοινωνικοπολιτικό σύστημα, χωρίς όμως να υπονομεύουν ανοιχτά το δημοκρατικό πολίτευμα. Το τελευταίο κριτήριο του Betz έχει να κάνει με την πεποίθηση των ακροδεξιών κομμάτων πως το υπάρχον κοινωνικοπολιτικό σύστημα, πρέπει να πάψει να υφίσταται ως έχει, καθώς θεωρείται μέρος μιας παγκοσμιοποιημένης κοινωνίας που «αδικεί» τον πολίτη και δεν αντιλαμβάνεται τις ανάγκες του. Ωστόσο, ο τρόπος που ακολουθεί για να ενισχύσει αυτή την απόρριψη, στηρίζεται στην, φαινομενική, υποστήριξη του πολιτεύματος, με τη συμμετοχή της ακροδεξιάς στις λειτουργίες του δημοκρατικού πολιτεύματος. Ζητώντας την ψήφο του εκλογικού σώματος, επιδιώκει να ενισχύσει την κοινοβουλευτική της παρουσία, πετυχαίνοντας σε βάθος χρόνου τους στόχους της. Λαϊκιστικά τα ονομάζει εξαιτίας της χρήσης του δημόσιου συναισθήματος της ανησυχίας προς όφελός τους, κάτι που τα παρουσιάζει ελκυστικά στον κοινό ψηφοφόρο.

Μεγάλης σημασίας για τη σύγχρονη πολιτική επιστήμη υπήρξε η προσέγγιση που πραγματοποίησε ο Piero Ignazi το 1996.⁹ Σύμφωνα με αυτή, από τη στιγμή που τα ακροδεξιά κόμματα, εμφανίζονται μετά τη δεκαετία του 1980, μπορούν να ονομαστούν “new parties” («νέα κόμματα») και διακρίνει μια τριμερή τυπολογία που πρέπει να πληροί ένα κόμμα για να ανήκει σε αυτό τον κομματικό χώρο: α) θα πρέπει να τοποθετείται στο δεξιότερο σημείο του πολιτικού συστήματος, πέρα από κάθε άλλο δεξιό κόμμα, β) θα πρέπει να είναι ορατή μια σύνδεσή του με τη φασιστική μυθολογία και ιδεολογία, γ) και οι αρχές που θα διέπουν το κόμμα αυτό πρέπει να υπονομεύουν ανοιχτά το υπάρχον πολιτικό σύστημα.¹⁰ Η τοποθέτησή του αυτή δεν αποτελεί σε καμία περίπτωση μια τελική προσπάθεια κάλυψης του ζητήματος εννοιολόγησης του ακροδεξιού φαινομένου και «χάραξης» των συνόρων του. Για το λόγο αυτό, λίγα χρόνια μετά, προχωρά και σε μια διάκριση ανάμεσα στην «παραδοσιακή», πιο εξτρεμιστική, άκρα δεξιά και τη «μετά – βιομηχανική» (“post – industrial”).¹¹ Με τη διάκριση αυτή, ο Ignazi, μας δείχνει πως η σύγχρονη άκρα δεξιά κατάφερε να προσαρμοστεί στα νέα δεδομένα μιας παγκοσμιοποιημένης κοινωνίας. Πιο συγκεκριμένα, αν ένα κόμμα σήμερα διατηρεί τα στοιχεία β) και γ) από την τριμερή τυπολογία του Ignazi, το πιθανότερο είναι να περιθωριοποιηθεί και να θεωρηθεί ξεπερασμένος νοσταλγός του παρελθόντος. Για το

⁹ Ignazi Piero, *New Challenges: Post Materialism and the Extreme Right*, Working Paper, December 1996

¹⁰ Ignazi Piero, *New Challenges: Post Materialism and the Extreme Right*, Working Paper, December 1996, p.2

¹¹ Ignazi Piero, ο.π., p.4 και Ignazi Piero, *Extreme Right Parties in Western Europe*, Oxford University Press, 2003, p. 32 - 34

λόγο αυτό, λιγότερο ή περισσότερο, ξεπεράστηκαν ή συγκαλύφθηκαν επινοητικά, οι αναφορές στη φασιστική μυθολογία και ιδεολογία, ενώ το κοινοβουλευτικό πολίτευμα δεν υπονομεύεται ανοιχτά από τα σύγχρονα κόμματα της νέας ακροδεξιάς, καθώς αυτά πλέον αποδέχονται την κοινοβουλευτική διαβίωση του πολιτεύματος, στοχεύοντας στον μετασχηματισμό του εσωτερικά (για παράδειγμα, μέσω της διεύρυνσης της δημοψηφισματικής πρακτικής) (“post – industrial” type).

Ο Mudde (2011), προσπαθώντας να ορίσει το ακροδεξιό φαινόμενο, προχωράει στη διατύπωση δυο μορφών ορισμού: πρώτα ορίζει την άκρα δεξιά σε ένα ελάχιστο βάθος και στη συνέχεια προχωράει περισσότερο. Ο πρώτος ορισμός, ο ελάχιστων, ορίζει την άκρα δεξιά ως φέρουσα τα στοιχεία του εθνικισμού και του νατιβισμού, μιας και «σκοπός του ελάχιστου ορισμού είναι να περιγράψει τα χαρακτηριστικά του ιδεολογικού πυρήνα όλων των κομμάτων που συμπεριλαμβάνονται, γενικά, στην κομματική οικογένεια»¹². Στον μέγιστο ορισμό, ο Mudde θεωρεί πως τα κόμματα που ανήκουν στην οικογένεια της ευρωπαϊκής λαϊκιστικής ακροδεξιάς δίνουν έμφαση στο στοιχείο του λαϊκισμού, διαχωρίζοντας τα λαϊκιστικά κόμματα του ακροδεξιού χώρου, από αυτά τα οποία ακολουθούν μια πιο εξτρεμιστική γραμμή. Έτσι, ο ορισμός που δίνει, βασίζεται στα εξής τρία χαρακτηριστικά: α) νατιβισμός (nativism), β) αυταρχισμός (authoritarianism) και γ) λαϊκισμός (populism)¹³. Τα χαρακτηριστικά αυτά έχουν να κάνουν με τις ιδιότητες που μπορούμε να προσδώσουμε στο χώρο, μέσα από την καθημερινή του μελέτη. Πιο συγκεκριμένα, ο ακροδεξιός λόγος χαρακτηρίζεται από την έμφαση που δίνει στο έθνος, την εξύψωση της ιστορίας, καθώς και από την αναγνώριση της απαραίτητης προστασίας του αίματος και του πατρογονικού σώματος (“blood and soil”). Την ίδια στιγμή, η άκρα δεξιά στρέφεται κατά των μεταναστών, καθώς τους θεωρεί επικίνδυνους για τη διατήρηση των παραπάνω, καθώς και του κοινωνικού ιστού της χώρας. Τους αντιμετωπίζει ως κατώτερους και ως κλέφτες των θέσεων εργασίας των γηγενών. Οπότε ως «νατιβισμό» μπορούμε να ορίσουμε την εθνική προτεραιότητα και την εθνοκρατική καθαρότητα. Ένα άλλο στοιχείο είναι αυτό που ο Mudde συνοψίζει ως «αυταρχισμό»: η αδιαλλαξία που χρησιμοποιούν, οι φορείς του ακροδεξιού λόγου, στην επίσημη και ανεπίσημη ρητορική τους, είτε μέσα στα πλαίσια της κοινωνίας, είτε εντός του Κοινοβουλίου, ως αυτοί που υπερασπίζονται το Έθνος, αντιμετωπίζοντας «ξεπουλημένους» και «διεφθαρμένους» πολιτικούς. Τέλος,

¹² Mudde, (2011), ο.π., σελ. 56

¹³ Βλέπε Mudde (2011), σελ. 61 – 65.

ο «λαϊκισμός», σύμφωνα με τον ολλανδικής καταγωγής καθηγητή, είναι μια έννοια που συναντάται στο ευρύτερο φάσμα του πολιτικού πεδίου. Ο τρόπος που χρησιμοποιείται σε συνάρτηση με την ακροδεξιά σκηνή έχει να κάνει με τον τρόπο που αυτοτοποθετείται η άκρα δεξιά: δηλαδή, πάντοτε με την πλευρά του «αγνού αγωνιστή» που, δυνητικά, ακολουθείται από μεγάλες μάζες του λαού και μάχεται, επιτυχώς ή ανεπιτυχώς, κατά των «διεφθαρμένων» πολιτικών δυνάμεων του κοινοβουλευτισμού που κυβερνάνε τη χώρα και την φέρνουν συχνά σε «καταστροφική» κατάσταση. Η πολιτική αυτή, συχνά είναι ανεδαφική, εθνικιστική, χωρίς δυνατότητες επιτυχίας, αλλά προσφέρει στον ταλαιπωρημένο λαό την ελπίδα επίτευξης καταστάσεων, οι οποίες, υπό ρεαλιστικό πρίσμα, χαρακτηρίζονται ανεδαφικές.

Πρόκειται για μερικές μόνο από τις εννοιολογήσεις του φαινομένου, οι οποίες ποικίλουν, καθώς σχεδόν κάθε πολιτικός επιστήμονας που ασχολήθηκε με την θεματική, επιδιώκει να προσεγγίσει το φαινόμενο δίνοντας έμφαση μόνο σε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά του κάθε φορά. Όπως επισημαίνεται άλλωστε, την ίδια στιγμή, στον ευρύτερο ακροδεξιό χώρο, συνυπάρχουν τόσο «παραδοσιακά» κόμματα, όσο και νεότερα είτε «μετά – βιομηχανικά», είτε “flash – parties” κόμματα.¹⁴ Ο Giovanni Sartori υποστηρίζει πως “flash – parties” μπορούν να αποτελέσουν τα «κόμματα διαμαρτυρίας», των οποίων η αντισυστημικότητα και διάρκεια είναι μικρότερη από αυτή των κομμάτων με εξωπραγματική – ως προς τις κοινοβουλευτικές διαδικασίες – ιδεολογία¹⁵. Τα “flash – parties” κόμματα, όπως υποστηρίζουν οι Peter Mair et al. μπορούν να κινητοποιήσουν υπέρ τους τη δυσαρέσκεια του εκλογικού σώματος, αλλά αδυνατούν να μεταβάλουν το πολιτικό σύστημα, με αποτέλεσμα γρήγορα να εξαφανίζονται από το πολιτικό σκηνικό¹⁶. Επιπλέον, την έρευνα δυσχεραίνει και η αντίφαση που παρατηρείται στις θέσεις και το λόγο της άκρας δεξιάς. Φαίνεται σαν να είναι ένα «εκ γενετής» στοιχείο της η αντίφασή αυτή, μέσω του οποίου επιδιώκει να κινείται, ταυτόχρονα, τόσο στον εξτρεμιστικό χώρο, όσο και μέσα στα πλαίσια του δημοκρατικού παιχνιδιού. Έτσι, την ίδια στιγμή μπορεί ο χώρος να δηλώνει πίστη στην συνταγματική τάξη, αλλά να λειτουργεί αντικοινοβουλευτικά, να επικαλείται το λαό, αλλά να λειτουργεί και

¹⁴ Ennser Lorenz, “The homogeneity of West European party families: The radical right in comparative perspective”, *Party Politics* 18 (2), 2012, p. 4

¹⁵ Sartori Giovanni, *Parties and Party Systems: A framework for analysis*, ECPR Press, 2005, p.118

¹⁶ Mair Peter, Muller C. Wolfgang, Plasser Fritz, *Political Parties and Electoral Change: Party Responses to Electoral Markets*, Sage Publications, 2004, p. 243

«καισαρικά», καθώς και να εναντιώνεται στο πολιτικό κατεστημένο, χωρίς να έχει πρόβλημα με τον πολιτικό συγκεντρωτισμό.¹⁷ Η δήλωση αρκετών ηγετών της άκρας δεξιάς: «στα εθνικά είμαι δεξιός, στα κοινωνικά αριστερός», αντικατοπτρίζει πολύ καθαρά τον τρόπο σκέψης του χώρου και τα αντιφατικά στοιχεία που προσπαθεί να εξισορροπήσει.

Β. Πως εξελίσσεται η άκρα δεξιά από το 1945 ως σήμερα στην Δυτική Ευρώπη;

Μιλώντας για την άκρα δεξιά μεταπολεμικά είναι δυνατό να κάνουμε μια διαίρεσή της με χρονολογικά και ποιοτικά κριτήρια, σε τρία κύματα. Το πρώτο κύμα τοποθετείται χρονικά από το 1945 ως τα πρώτα χρόνια της επόμενης δεκαετίας και βρίσκει την άκρα δεξιά σε ένα κρίσιμο σταυροδρόμι, όπου καλείται είτε να ενταχθεί στο νέο σύστημα που χτίζεται πανευρωπαϊκά και στηρίζεται στη δημοκρατία, είτε να παραμείνει περιθωριοποιημένη και να «συλλέξει» όσο το δυνατόν περισσότερους ομοϊδεάτες και πρώην συντρόφους σε έναν νέο αγώνα. Ο Klaus von Beyme, διακρίνει τη δυναμική του κύματος αυτού να περιορίζεται κυρίως στην Ιταλία και τη Γερμανία, ενώ ως αιτία για αυτή την περιορισμένη, γεωγραφικά, έκτασή του, αναφέρει τη διατήρηση νοσταλγών του φασισμού και του ναζισμού σε μεγάλα κομμάτια της κοινωνίας. Άλλωστε, εδώ εμφανίζονται και οι πρώτες νέο – ναζιστικές οργανώσεις της μεταπολεμικής Ευρώπης, κυρίως ως προσπάθεια των εναπομεινάντων πιστών των ρευμάτων του φασισμού και του ναζισμού να συσπειρωθούν στη νέα πολιτική πραγματικότητα.¹⁸ Το δεύτερο κύμα συμπίπτει χρονικά με την ανάδυση της μεταβιομηχανικής εποχής και άρα καλύπτει την περίοδο από τα τέλη της δεκαετίας του 1960, ως τις αρχές της επόμενης και ερμηνεύεται ως μια μορφή αντίδρασης στην ανανέωση που επιχειρείται στο χώρο της αριστεράς. Στο μείγμα της ακροδεξιάς ιδεολογίας που προκύπτει συνυπάρχουν το άτομο και η πίστη στο δόγμα «νόμος και τάξη», ενώ εξυψώνεται η «ελεύθερη αγορά». Ο Klaus von Beyme, διακρίνει δυο ομοιόμορφες, στο χρονικό τους διάστημα, διαφορετικές όμως στη γεωγραφική τους κάλυψη πορείες της άκρα δεξιάς: στη Γαλλία, κυριαρχεί το ρεύμα του «Πουζαντισμού», το οποίο στρέφεται κατά του βιομηχανικού εκσυγχρονισμού, συσπειρώνοντας στους κόλπους του την παλαιά μεσαία τάξη και στη Σκανδιναβία

¹⁷ Γεωργιάδου Βασιλική, *Η άκρα δεξιά και οι συνέπειες της συναίνεσης – Δανία, Νορβηγία, Ολλανδία, Ελβετία, Αυστρία, Γερμανία*, Καστανιώτης, 2008, σελ.20 - 21

¹⁸ Klaus von Beyme, "Right – Wing Extremism in Post – War Europe", στο Klaus von Beyme (ed.), *Right – Wing Extremism in Western Europe*, Frank Cass & Co. Ltd., 1988, p. 8 - 9

εμφανίζονται τα πρώτα Κόμματα της Προόδου (Progress Parties). Αυτά συνδύαζαν την αντιπάθειά τους προς το κράτος πρόνοιας και τις φορολογικές πολιτικές που ακολουθούνταν στις χώρες της Βόρειας Ευρώπης, με μια αδυναμία πολιτικής εμπιστοσύνης, αλλά και την αντιπάθεια για την πολιτική πρόοδο και κλίση προς την αυταρχική συμπεριφορά, επιζητώντας ταυτόχρονα μείωση των αμυντικών εξόδων των χωρών τους.¹⁹ Τέλος, το τρίτο κύμα, συνδέεται με την μετακομμουνιστική περίοδο, παρατηρείται δηλαδή σε μια περίοδο από το 1985 περίπου, οπότε και ξεκινάνε ανακατατάξεις στο εσωτερικό της Σοβιετικής Ένωσης που θα οδηγήσουν σε αποτυχημένη προσπάθεια μεταρρυθμίσεων («περεστρόικα»), και φτάνει μέχρι τις αρχές του 1990. Η μεταστροφή του χώρου μοιάζει θεαματική, μιας και η άνιση κατανομή του πλούτου και της εξουσίας, μαζί με τη χρήση εθνικό – πολιτισμικών κριτηρίων γίνονται θέσεις πρώτης γραμμής αυτής της νέας φάσης της ευρωπαϊκής ακροδεξιάς.²⁰ Κατά την περίοδο αυτή υιοθετούνται για πρώτη φορά από τον ακροδεξιό χώρο τα πολιτικά διακυβεύματα της ανεργίας και της ξενοφοβίας, καθώς η μετανάστευση από την Ανατολική, κυρίως Ευρώπη, αλλά και από τη Βόρεια Αφρική, παρουσιάζει αυξανόμενους ρυθμούς. Κατά την περίοδο αυτή κάνει την εμφάνισή του, στη Γαλλία αρχικά, το ιδεολογικό κίνημα της Nouvelle Droite (Νέα Δεξιά).²¹

Τα ακροδεξιά κόμματα αποκτούν ολοένα και περισσότερο, τα τελευταία χρόνια, τα χαρακτηριστικά αυτού που έχει ονομαστεί “anti-party party”,²² ενός δηλαδή κόμματος που συμμετέχει στις δημοκρατικές διαδικασίες, αντιστρέφόμενο ανοιχτά τις κοινοβουλευτικές δομές και τη δημοκρατική λειτουργία, επιδιώκοντας να αναπροσδιορίσει τις σχέσεις ανάμεσα στα εμπλεκόμενα μέρη και μη διστάζοντας συχνά να χρησιμοποιήσει ριζοσπαστικά μέσα. Στα πλαίσια αυτά συναντάται και η υιοθέτηση από το χώρο μεταϋλιστικών ανησυχιών, όπως η οικολογία και η κατάργηση των πυρηνικών όπλων, μέσω των οποίων επιχειρεί να διασπάσει τις ισορροπίες που είχε επιτύχει σε κοινωνικοπολιτικό επίπεδο η άκρα δεξιά στη μεταπολεμική Ευρώπη. Στα πλαίσια των στρατηγικών του αυτών ο χώρος εμφανίζεται να κινείται πιο μετριοπαθώς, στο μεγαλύτερο κομμάτι του, από τη δεκαετία του 1990 και μετά, αποκηρύσσοντας το φασιστικό και ναζιστικό του

¹⁹ Βλέπε Klaus von Beyme, ο.π., (1988), p. 10

²⁰ Γεωργιάδου Βασιλική, *Η άκρα δεξιά και οι συνέπειες της συναίνεσης – Δανία, Νορβηγία, Ολλανδία, Ελβετία, Αυστρία, Γερμανία*, Καστανιώτης, 2008, σελ. 85 - 92

²¹ Klaus von Beyme, ο.π., p.11

²² Γεωργιάδου Βασιλική, *Η άκρα δεξιά και οι συνέπειες της συναίνεσης*, Καστανιώτης, 2008, σελ. 58 (από Cas Mudde, βλέπε άρθρο του σε Party Politics)

παρελθόν,²³ ενώ υιοθετεί και λέξεις όπως «τρίτος δρόμος», επιδιώκοντας να τους δώσει εννοιολόγηση αντίστοιχη των σκοπών της. Στις κινήσεις της αυτές, μπορεί να της «χρεωθεί» και η στοχοποίηση εθνικών εχθρών, ώστε να μπορέσει να στήσει μια εναλλακτική προπαγάνδα για να υποστηρίξει τις θέσεις της ή να εκμεταλλευτεί τα, όλο και πιο συχνά τα τελευταία χρόνια, κύματα ξενοφοβίας που διαπερνάνε την ευρωπαϊκή κοινωνία. Έτσι, μπορούμε να παρατηρήσουμε μια σταδιακή αλλαγή της ρατσιστικής στόχευσης στο ρεπερτόριο της. Πιο συγκεκριμένα, την πρώιμη μεταπολεμική διάθεση για αναδιάρθρωση του κόσμου και εξαφάνιση ανάλογων ιδεολογιών, διαδέχθηκε μια ανοιχτή έχθρα από το χώρο προς τους μετανάστες, είτε ήταν εξωευρωπαϊκής είτε ενδοευρωπαϊκής προέλευσης, και μια σταθερή στόχευση των κοινωνικών και εθνικών μειονοτήτων (ομοφυλόφιλοι, Ρομά, κ.λπ.). Σταδιακά, οι αγώνες της αποαποικιοποίησης έβαλαν στο στόχαστρό τους, τους πληθυσμούς από την Αφρική και τις πρώην βρετανικές αποικίες, για να φτάσουμε σήμερα να μιλάμε για μια μεταμόρφωση της ξενοφοβίας σε ισλαμοφοβία. Οι Ρομά και οι Εβραίοι δεν έλειψαν ποτέ από τη στόχευση της άκρα δεξιάς, αλλά η χρήση τους ως συνωνύμων του Εχθρού και της Απειλής, ήταν πιο περιστασιακή, προπάντων στο πλαίσιο του δεύτερου κύματος της ακροδεξιάς και επρόκειτο να ενταθεί με τις καθεστωτικές αλλαγές που έλαβαν χώρα στην Ανατολική Ευρώπη μετά το 1990. Με τον τρόπο αυτό, επιχειρούν να διασπάσουν τον κοινωνικό ιστό και να εντάξουν στον πολιτικό και καθημερινό λόγο διακρίσεις, που πολλές χώρες επιδίωκαν να ξεχάσουν.

Η πτώση των κομμουνιστικών καθεστώτων, το 1989, έφερε στο προσκήνιο νέα κοινωνικά και πολιτικά κύματα, τα οποία διοχετεύτηκαν από την Ανατολική προς τη Δυτική Ευρώπη. Αυτά περιείχαν μεγάλους πληθυσμούς μετανάστευσης, κατάρρευση κρατικών οικονομιών και του επιπέδου διαβίωσης σε μια σειρά από χώρες, έναν, λιγότερο ή περισσότερο, φαινομενικό θρίαμβο του καπιταλισμού, ελπίδες για μια σταθερότερη Ευρώπη, αλλά και μια γενικότερη αβεβαιότητα για το πώς η πολιτική σκηνή της Δυτικής Ευρώπης θα ανταποκρινόταν στις αλλαγές αυτές. Την νέα αυτή πραγματικότητα φαίνεται πως εκμεταλλεύτηκε αμεσότερα από όλους η άκρα δεξιά, εντάσσοντας νέες θεματικές στην ατζέντα της.

Λίγο πριν ξεκινήσει το τρίτο εξελικτικό κύμα της άκρας δεξιάς (μέσα της δεκαετίας του 1980 – αρχές 1990), τον Μάρτιο του 1983, το γαλλικό Εθνικό Μέτωπο (Front National) μπαίνει δυναμικά στη γαλλική πολιτική σκηνή, πετυχαίνοντας να

²³ Γεωργιάδου Βασιλική, 2008, ο.π. σελ. 68, 77

συνεργαστεί στις δημοτικές εκλογές με το δεξιό κόμμα Συμμαχία για τη Δημοκρατία / Ένωση για τη Γαλλική Δημοκρατία (RPR / UDF - Rassemblement pour la République / Union pour la démocratie française) , και να βγει έτσι από το πολιτικό περιθώριο, όπου βρισκόταν μέχρι τότε. Εκείνη την περίοδο δεν υπήρχε κάποιο ιδιαίτερο διακύβευμα, αλλά εκμεταλλεύτηκε τα πολιτικά παιχνίδια των αντιπάλων του και τον προεκλογικό αγώνα²⁴. Εξαιτίας αυτής του της νομιμοποίησης, το Εθνικό Μέτωπο, στις αρχές της δεκαετίας του 1990, θα είναι ήδη ένα εδραιωμένο κόμμα της γαλλικής πολιτικής σκηνής, επιτυγχάνοντας μια αρκετά πυκνή κοινωνική δικτύωση²⁵ και μια σταθερότητα στα εκλογικά του αποτελέσματα. Τη θέση του αυτή το κόμμα δε θα απολέσει ούτε με την ρήξη που έλαβε χώρα στα τέλη του 1998, στο εσωτερικό του, προκαλώντας την διάσπασή του και τη δημιουργία της MNR²⁶. Το κόμμα θα διατηρήσει τη δυναμική του καθ' όλη την πρώτη δεκαετία του 21^{ου} αιώνα, ενώ το 2011 θα επιδιώξει να εκσυγχρονίσει το προφίλ του, καθώς η εξουσία περνάει από τον ιδρυτή του Jean Marie Le Pen, στην κόρη του, Marine Le Pen. Από το σημείο αυτό και μετά, η νέα αρχηγός του κόμματος θα επιδιώξει να ωθήσει το κόμμα προς νέες εκλογικές επιτυχίες, απορρίπτοντας ταυτόχρονα τις παλαιές ακροδεξιές του θέσεις, οι οποίες το έκαναν αντικείμενο αιχμηρής κριτικής και το έφερναν απέναντι σε τμήματα της γαλλικής κοινωνίας, και να εμφανιστεί ως εθνική πολιτικός, υπέρμαχος των αξιών του γαλλικού έθνους και σύμμαχος των «ξεχασμένων».²⁷ Στις τελευταίες εκλογές για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Μάιο του 2014, θα αναδειχτεί πρώτο κόμμα στη Γαλλία και το ισχυρότερο ακροδεξιό κόμμα πανευρωπαϊκά, γινόμενο ρυθμιστής των πολιτικών εξελίξεων.

Στην Ιταλία, η δεκαετία του 1990 ξεκίνησε με μια πρωτόγνωρη πολιτική κρίση, από την οποία το ακροδεξιό MSI κατάφερε να ξεφύγει, δεν μπόρεσε όμως να την εκμεταλλευτεί εκλογικά.²⁸ Το ιταλικό κόμμα, αφού φτάσει στην εκλογική συνεργασία με τον κεντροδεξιό πόλο, θα προχωρήσει, στις αρχές του 1995, στην πολιτική του μετάλλαξη, μετονομαζόμενο σε Alleanza Nazionale.²⁹ Με την επιδίωξη του κόμματος για οριστική μεταμόρφωσή του, επιχειρήθηκε να αποκοπεί κάθε επαφή με το φασιστικό παρελθόν της οργάνωσης, έτσι ώστε το κόμμα να φανεί ως άξιο

²⁴ Milza Pierre, ο.π., (2004), σελ. 385

²⁵ Milza Pierre, ο.π., (2004), σελ. 396 - 399

²⁶ Milza Pierre, ο.π., (2004), σελ. 436 - 440

²⁷ Wieviorka Michel, *The Front National's new clothes*, www.opendemocracy.net, 15 April 2013

²⁸ Milza Pierre, ο.π., (2004), σελ. 456

²⁹ Milza Pierre, ο.π., (2004), σελ. 465 - 466

εμπιστοσύνης στο εκλογικό σώμα και να τοποθετηθεί στον ευρύτερο χώρο της δεξιάς. Στη δεκαετία του 1990, η Ιταλία έχει να παρουσιάσει και ένα ακροδεξιό τοπικιστικό κόμμα, τη Lega Nord, η οποία δραστηριοποιείται στη Βόρεια Ιταλία, με στόχο την ανεξαρτητοποίησή της. Μαζί με το AN θα είναι τα κόμματα που θα συμμαχήσουν πολιτικά με το Σίλβιο Μπερλουσκόνι. Μέχρι το 2010, η πορεία του AN θα συνδεθεί με την πολιτική καριέρα του Σίλβιο Μπερλουσκόνι³⁰, ωστόσο, σήμερα, η Lega Nord γνωρίζει μείωση της εκλογικής της δύναμης, εξαιτίας της ανόδου του λαϊκιστικού κόμματος 5 Star's Movement.

Η Γερμανία, παρά τη διατήρηση της ακροδεξιάς παρουσίας, σταθερά στο προσκήνιο, από τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου μέχρι σήμερα, καταφέρνει να διατηρεί μεγάλο αριθμό οργανώσεων, με σταθερά πτωτική εκλογική δραστηριότητα. Οι σημαντικότερες ακροδεξιές οργανώσεις, μέχρι και τα μέσα περίπου της δεκαετίας του 1990, ήταν το κόμμα των Republikaner (REP), το DVU και το NPD. Σύντομα ωστόσο η δυναμική που κέρδισε ο πολιτικός χώρος της άκρα δεξιάς μειώθηκε, χάρη στην επίτευξη πολιτικής σταθερότητας στην χώρα. Σήμερα, η δυναμικότητα του χώρου περιορίζεται σε μικρές εξτρεμιστικές ομάδες και skinheads³¹, στην παρουσία του NPD και διαφόρων διασπάσεων του, ενώ μόλις στις πρόσφατες ευρωεκλογές ξεχώρισε το νεαρό κόμμα του AfD, το οποίο κινείται περισσότερο στον χώρο του ευρωσκεπτικισμού, επιδιώκοντας να αποφύγει τον πολιτικό του «στιγματισμό» ως ακροδεξιό κόμμα. Η Γερμανία είναι η μόνη περίπτωση πανευρωπαϊκά, όπου διεξάγεται πολιτικός διάλογος, με την συμμετοχή του κράτους, για την ανάγκη απαγόρευσης ή όχι του NPD.³²

Στην Αυστρία, η σύγχρονη άκρα δεξιά είναι συνδεδεμένη με τη μορφή του Jörg Haider. Ο Haider, ανέλαβε την ηγεσία του FPÖ το 1986 και το οδήγησε κατά τη δεκαετία του 1990 σε ποσοστά σταθερά πάνω από το 20%. Μάλιστα, το 1996, πέτυχε να κάνει το κόμμα δεύτερη πολιτική δύναμη στη χώρα³³, ενώ στις αρχές του 2000 πετυχαίνει να συμμετάσχει στην κυβέρνηση των χριστιανοσυντηρητικών,

³⁰ Chiarini Roberto, "Η Δεξιά, η Άκρα Δεξιά και το παλαιό φορτίο του φασισμού στην Ιταλία, 2008 – 2013", σελ. 130 – 132, στο Ralf Melzer, Sebastian Serafin (ed.), *Ο Δεξιός Εξτρεμισμός στην Ευρώπη*, εκδόσεις Πόλις, 2014

³¹ Milza Pierre, ο.π., σελ. 551 - 554

³² <http://www.spiegel.de/international/germany/germany-launches-new-bid-to-outlaw-far-right-npd-party-a-937008.html#ref=nl-international> (τελευταία πρόσβαση, 06.09.2014). Επίσης βλέπε Schellenberg Britta, "Δεξιός εξτρεμισμός και ακροδεξιά τρομοκρατία στη Γερμανία: Εξελίξεις και δομές που επιτρέπουν την ανάπτυξή τους", σελ. 48 – 49, στο Ralf Melzer, Sebastian Serafin (ed.), *Ο Δεξιός Εξτρεμισμός στην Ευρώπη*, εκδόσεις Πόλις, 2014

³³ Milza Pierre, ο.π., σελ. 594

ξεσηκώνοντας όλη την Ευρώπη κατά της Αυστρίας. Το 2005, ο Haider αποχώρησε από την ηγεσία του κόμματος και ίδρυσε το συγγενές κόμμα BZÖ, το οποίο κινήθηκε σχετικά πιο φιλελεύθερα από το FPÖ. Τέλος, στην Ελβετία συναντάμε την περίπτωση του SVP, το οποίο ενώ συμμετέχει στις δημοκρατικές διαδικασίες, διατηρεί αντί – μεταναστευτικό προφίλ. Το κόμμα ξεκίνησε την ανοδική εκλογική του πορεία από το 1991 και κατάφερε, μέχρι το 2007, να τριπλασιάσει το εκλογικό του ποσοστό (από 11, 7% φτάνει στο 28, 9%).³⁴

Εκτός από τις χώρες αυτές, παρουσία της άκρα δεξιάς συναντάμε τόσο στις Κάτω Χώρες, όσο και στις χώρες της Σκανδιναβίας. Πιο συγκεκριμένα, στην Ολλανδία, κατά τη δεκαετία του 1990 σημαντικότερες είναι οι οργανώσεις CD και CP '86, χωρίς ωστόσο σημαντικά εκλογικά αποτελέσματα. Εδώ η κατάσταση θα αλλάξει ριζικά, με τον ερχομό του Pim Fortuyn, ο οποίος, μέσα στο 2002, θα καταφέρει, επικαλούμενος το «καινούργιο» και την απειλή για την ολλανδική κοινωνία από τη μετανάστευση, να κερδίσει τη δεύτερη θέση στις εκλογές, προτού δολοφονηθεί.³⁵ Διάδοχος του, θεωρείται ο Geert Wilders και το προσωποπαγές κόμμα του PVV (Κόμμα για την Ελευθερία), το οποίο κινούμενο ανάμεσα στην ξενοφοβία και το εθνικό συμφέρον, κατάφερε να είναι κόμμα «κλειδί» στην ολλανδική πολιτική σκηνή. Το κόμμα μπορεί να βγήκε αποδυναμωμένο από τις Ευρωεκλογές του Μαΐου, ωστόσο παραμένει σημαντικός πολιτικός παίχτης.³⁶ Την ίδια στιγμή, στο Βέλγιο η άκρα δεξιά παρουσίαζε ένα πιο εθνικιστικό χαρακτήρα, αφού το κράτος ήταν χωρισμένο στα δυο: στους γαλλόφωνους και τους Φλαμανδούς. Η διαίρεση αυτή και τα συμφέροντα της κάθε πλευράς έφεραν πολλές φορές το βελγικό κράτος στα πρόθυρα της διάλυσης. Σημαντικότερο κόμμα της άκρας δεξιάς παραμένει το Vlaams Belang, το οποίο αναγκάστηκε να αλλάξει το όνομα του από Vlaams Block εξαιτίας καταδικαστικής απόφασης του για ρατσισμό. Είναι γεγονός ωστόσο πως το κόμμα διατηρεί την ρητορική του.

Στην Δανία και τη Νορβηγία, εμφανίστηκαν τα πρώτα κόμματα που έβαλαν στην πολιτική τους ατζέντα το ζήτημα της φορολογίας, απέφυγαν ωστόσο άμεσες επαφές με πιο εξτρεμιστικά στοιχεία της άκρα δεξιάς. Όπως αναφέρουν και οι Katrine

³⁴ http://www.policy-network.net/pno_detail.aspx?ID=4317&title=The-SVP-A-success-story-of-right-wing-populism (τελευταία πρόσβαση, 06.09.2014)

³⁵ Milza Pierre, ο.π., σελ. 566 - 567

³⁶ <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/netherlands/10850610/European-election-upset-for-Geert-Wilders-as-Dutch-turn-cold-on-anti-EU-party.html> (τελευταία πρόσβαση, 06.09.2014)

Fangen και Yngve Carlsson³⁷, η παρουσία ακροδεξιών στην Νορβηγία τις τελευταίες τέσσερις δεκαετίες είναι εξαιρετικά αραιή, χωρίς όμως αυτό να αποκλείει την εμφάνιση περιστασιακών τρομοκρατικών ενεργειών από μέρους των εξτρεμιστών αυτών. Σποραδικές εξάρσεις που παρατηρήθηκαν στην δυναμική του χώρου, μέχρι και τα τέλη του 2010, δεν άλλαξαν κάτι ανησυχητικά. Η κατάσταση άλλαξε ολοκληρωτικά, όταν η χώρα γνώρισε τον Ιούλιο του 2011 μια από τις χειρότερες τρομοκρατικές επιθέσεις της σύγχρονης ευρωπαϊκής ιστορίας. Ο, ακροδεξιών φρονημάτων, Anders Breivik, προχώρησε σε μια σειρά δολοφονικών επιθέσεων στην περιοχή του Όσλο, αφήνοντας πίσω του δεκάδες νεκρούς, κυρίως νεαρής ηλικίας, ενώ εξέδωσε και ένα μανιφέστο στο οποίο μίλαγε για μια μελλοντική Ευρώπη που θα έχει καταληφθεί από το Ισλάμ.³⁸ Στην Δανία, η μελέτη των κοινωνικών θέσεων απέναντι στις τρέχουσες εξελίξεις παρουσιάζει αυξημένη ανησυχία για το μεταναστευτικό ζήτημα και την άνοδο του Ισλάμ. Την πολιτική εκπροσώπηση που προσέφερε στον χώρο το Κόμμα της Προόδου, θα διαδεχτεί από τη δεκαετία του 1990 και μετά η εκπροσώπηση του Λαϊκού Κόμματος της Δανίας. Το κόμμα θα διατηρήσει μέχρι σήμερα ως κεντρική θεματική του το πρόβλημα της μετανάστευσης για το δανέζικο έθνος και τους κινδύνους που εμφανίζονται από την εξάπλωση του Ισλάμ, αποκομίζοντας σημαντικά εκλογικά οφέλη, ώστε να διατηρείται στην κεντρική πολιτική σκηνή.³⁹ Η πολιτική πορεία του ακροδεξιού χώρου στην Σουηδία ξεκίνησε μόλις το 1988, αρκετά καθυστερημένα σε σχέση με την υπόλοιπη Δυτική και Βόρεια Ευρώπη, με την ίδρυση του κόμματος Sweden Democrats. Μέχρι το 2010 το κόμμα δεν είχε καταφέρει να ξεπεράσει το 3% στις εθνικές εκλογές, ωστόσο τότε καταφέρνει να λάβει 5,7% των συνολικών ψήφων, εκλέγοντας 20 αντιπροσώπους στο Κοινοβούλιο και εισερχόμενο στην κεντρική πολιτική σκηνή.⁴⁰

Με βάση την σύντομη αυτή αναδρομή στην σύγχρονη δυτικοευρωπαϊκή ακροδεξιά, μπορούμε να πούμε πως η γενικότερη εικόνα που δίνει, είναι αυτή ενός

³⁷ Fangen Katrine, Carlsson Yngve, "Ο δεξιός εξτρεμισμός στη Νορβηγία: Πρόληψη και παρέμβαση", σελ. 344 – 347, στο Ralph Melzer, Sebastian Serafin (ed.), *Ο Δεξιός Εξτρεμισμός στην Ευρώπη*, Πόλις, 2014

³⁸ Breivik Behring Anders, *2083 – A European Declaration of Independence*

³⁹ Meret Susi, "From the margins to the mainstream? The development of the radical right in Denmark", στο Langenbacher Nora, Schellenberg Britta (ed.), *Is Europe on the "Right" Path? Right Wing Extremism and Right Wing Populism in Europe*, Friedrich Ebert Stiftung, 2011

⁴⁰ Helene Löw, "The extreme right in Sweden: Growing slowly", p.267 – 270, στο Langenbacher Nora, Schellenberg Britta (ed.), *Is Europe on the "Right" Path? Right Wing Extremism and Right Wing Populism in Europe*, Friedrich Ebert Stiftung, 2011

πολιτικού χώρου που κατά τη δεκαετία του 1990 επιδίωξε να βγει από το πολιτικό περιθώριο των προηγούμενων δεκαετιών, κάτι που πέτυχε μόνο μερικώς και όχι πάντα σε μόνιμη βάση. Αναλυτικότερα, η δεκαετία του 1990 φαίνεται πως έχει να παρουσιάσει δυο τύπους κομμάτων στη δυτικοευρωπαϊκή ακροδεξιά: τα «μετά – βιομηχανικά» κόμματα – σύμφωνα με τον ορισμό του Ignazi⁴¹ - τα οποία αντιπροσωπεύουν το σύνολο των επιτυχημένων κομμάτων της δυτικοευρωπαϊκής ακροδεξιάς, καθώς και τα «παραδοσιακά» κόμματα, που αντιστοιχούν στα λιγότερο επιτυχημένα και αποδεκτά. Στην κατηγορία των «μετά – βιομηχανικών» κομμάτων, ανήκουν το FN, το FPÖ, η Lega Nord, η Alleanza Nazionale, το SVP, η λίστα Pim Fortuijn, το PVV, το Vlaams Block, τα σκανδιναβικά κόμματα της Προόδου και το κόμμα των Σουηδών Δημοκρατών. Χαρακτηριστικό των κομμάτων αυτών είναι πως κατόρθωσαν να ενταχθούν στο κοινοβουλευτικό σύστημα των χωρών τους, περιορίζοντας ή απορρίπτοντας τις επαφές τους με εξτρεμιστικές οργανώσεις και αποδεχόμενα τους κανόνες του δημοκρατικού πολιτεύματος. Σχετικά με την κατηγορία των «παραδοσιακών κομμάτων της δυτικοευρωπαϊκής ακροδεξιάς, σε αυτή μπορούμε να συναντήσουμε τα γερμανικά κόμματα Republikaner, DVU, NPD, τα ισπανικά Spanish Falange και National Democracy⁴² και το πορτογαλικό Aliança Nacional (μετά το 2000 μετονομάστηκε σε Partido Nacional Renovador)⁴³, όπως και τα βρετανικά BNP και EDL⁴⁴. Χαρακτηριστικό στην περίπτωση των κομμάτων αυτών, είναι πως διατηρούν σε μεγάλο βαθμό τη φασιστική μυθολογία στον πολιτικό τους λόγο, μη διστάζοντας να υπονομεύσουν το δημοκρατικό πολίτευμα, τόσο με τον πολιτικό τους λόγο, όσο και με τη χρήση βίας, είτε συνεργαζόμενα με εξτρεμιστικές ακροδεξιές οργανώσεις. Ταυτόχρονα όμως, τα εκλογικά ποσοστά τους, είναι εξαιρετικά χαμηλά, κάνοντας τα να φαντάζουν ξεπερασμένα σε έναν παγκοσμιοποιημένο κόσμο που εξελίσσεται και αλληλεπιδρά.

Ο ακροδεξιός χώρος επέδειξε γρήγορα αντανakλαστικά απέναντι στις πολιτικές εξελίξεις, κάτι που φάνηκε ιδιαίτερος μετά την τρομοκρατική επίθεση της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001, στους Δίδυμους Πύργους της Νέας Υόρκης. Την επίθεση αυτή και την αμερικανική απάντηση κατά της ισλαμικής τρομοκρατίας, ακολούθησε το

⁴¹ Ignazi Piero, ο.π. , 1996, p.4 και Ignazi Piero, ο.π., 2003, p. 32 - 34

⁴² <http://www.euractiv.com/eu-elections-2014/spanish-extreme-right-get-eu-ele-news-533849> (τελευταία πρόσβαση, 06.09.2014)

⁴³ <http://www.red-network.eu/?i=red-network.en.library.309> (τελευταία πρόσβαση, 06.09.2014)

⁴⁴ <http://www.theguardian.com/politics/2015/jan/14/support-british-far-right-groups-20-year-low-bnp-edl> (τελευταία πρόσβαση, 06.09.2014)

ξέσπασμα ενός πρωτόγνωρου κύματος ισλαμοφοβίας σε όλη την Ευρώπη. Πρώτα την υιοθέτησαν τα κόμματα της άκρας δεξιάς, τα οποία μίλησαν για τον κίνδυνο που διατρέχουν οι ευρωπαϊκές κοινωνίες από την αύξηση της μετανάστευσης, η οποία θα εξαφάνιζε τις δουλειές για τους Ευρωπαίους πολίτες, θα διερρήγγυε τον κοινωνικό ιστό, θα δημιουργούσε πρωτόγνωρα δημογραφικά προβλήματα και θα έκανε την ευρωπαϊκή ήπειρο, ισλαμικό προτεκτοράτο. Αποτέλεσμα ήταν η ριζοσπαστικοποίηση των δράσεων από την πλευρά της άκρας δεξιάς, με τη χρήση φοβικού λόγου, ανοιχτά ρατσιστικού, δημόσιες γελιοποιήσεις της ισλαμικής θρησκείας ακόμα και πογκρόμ και δολοφονίες μεταναστών. Η σοβαρότητα με την οποία τα ακροδεξιά κόμματα αντιμετώπισαν την εμφάνιση της ισλαμικής τρομοκρατίας, φαίνεται από το γεγονός πως η συντριπτική πλειοψηφία του χώρου στράφηκε προς την υιοθέτηση της ισλαμοφοβίας, συχνά εγκαταλείποντας τον αντισημιτισμό της. Μάλιστα, η δυναμική που επέδειξε η άκρα δεξιά, ανάγκασε τα υπόλοιπα κόμματα να εντάξουν τη ρητορική της στο λεξιλόγιο τους, για να καταφέρουν να της ανακόψουν την πορεία. Έχοντας μελετήσει συνοπτικά την πορεία της δυτικοευρωπαϊκής ακροδεξιάς, μπορούμε να δούμε την πορεία που ακολούθησε η άκρα δεξιά στις τρεις χώρες μελέτης μας, από το 1989 μέχρι σήμερα.

Γ. Η άκρα δεξιά στη Βουλγαρία, τη Ρουμανία και την Ελλάδα, από το 1989 ως σήμερα.

Για να κατανοήσουμε καλύτερα την πορεία της άκρας δεξιάς στις χώρες μελέτης, είναι απαραίτητο να γίνει μια ιστορική αναδρομή, μέχρι το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Το 1918, η Ευρώπη προσπαθεί να αναδιοργανωθεί μετά από έναν αιματηρό πόλεμο, που ξεκίνησε από αυτήν, διατάραξε τις παγκόσμιες ισορροπίες και άλλαξε τον τότε γνωστό κόσμο. Νικητές και ηττημένοι βρέθηκαν στις τράπεζες των διαπραγματεύσεων για να διαφυλάξουν τα συμφέροντά τους, ενώ νέα κράτη έκαναν την εμφάνισή τους στην Γηραιά Ήπειρο, βάζοντας τέλος στην «εποχή των αυτοκρατοριών».⁴⁵ Η νέα εποχή που ξεκίνησε τότε, ήταν για την Ευρώπη η εποχή των εθνικισμών. Καινούργια κράτη εμφανίστηκαν και έγιναν προσπάθειες ώστε κάθε έθνος να αποτελεί και μια διακριτή, κρατική οντότητα. Η προσπάθεια αυτή, είχε

⁴⁵ Πρόκειται για τον τίτλο του τρίτου από τα τέσσερα ιστορικά βιβλία του Eric Hobsbawm, το οποίο περιγράφει την περίοδο από το 1878 ως το 1914 και τις κοινωνικοοικονομικές και πολιτικές αλλαγές που γνώρισε ο κόσμος. Hobsbawm J. Eric, *Η εποχή των αυτοκρατοριών, 1878 – 1914*, Μ.Ι.Ε.Τ., 2000

αποτέλεσμα τη δημιουργία πολλών αδικιών σε βάρος εθνοτήτων που εξαιρέθηκαν από τις διαδικασίες αυτές ή αναγκάστηκαν να συμμετάσχουν και μαζί με το μέγεθος των οικονομικών και πολιτικών κυρώσεων που επιβλήθηκαν στη Γερμανία, αποτέλεσαν τροχοπέδη για τις εξελίξεις μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1930. Σύντομα οι κοινωνίες θα φανεί πως βρίσκονται στο μέσο μιας σοβαρής πολιτικής και κοινωνικής κρίσης, στην οποία οι υπάρχουσες πολιτικές δυνάμεις δεν μπορούν να προσφέρουν λύσεις, με αποτέλεσμα η δυναμική του δημοκρατικού πολιτεύματος να πληγεί προς όφελος του ολοκληρωτισμού.

Η περίοδος από το 1918, ως το 1939, έμεινε γνωστή ως «Μεσοπόλεμος», μιας και αυτό αντιπροσώπευε πραγματικά. Αυτή την περίοδο μπορούμε να παρατηρήσουμε στη Ρουμανία τρία ιστορικά πρότυπα: α) το αυταρχικό και υπερσυντηρητικό καθεστώς του βασιλιά Καρόλου, όπως προέκυψε το 1938, σκοπός του οποίου υπήρξε η αποτροπή της κατάληψης της εξουσίας από την Σιδηρά Φρουρά⁴⁶ β) τη στρατιωτική δικτατορία του στρατάρχη Αντονέσκου (Antonescu), που κυβερνούσε τη χώρα κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και γ) το εθνικό - επαναστατικό ρεύμα της Λεγεώνας του Αρχαγγέλου Μιχαήλ (Legion of the Archangel Michael) και του ενόπλου παρακλαδιού της, της Σιδηράς Φρουράς (Iron Guards) τα οποία κυριάρχησαν στη ρουμάνικη πολιτική ζωή από το 1927 και το 1930 αντίστοιχα, ως το 1941⁴⁷. Υπάρχουν ομοιότητες με την Ελλάδα αυτή την περίοδο, μιας και ο βασιλιάς Γεώργιος ο Β', χωρίς να εγκαθιδρύσει κάποιο αυταρχικό καθεστώς, βρίσκεται πίσω από κινήσεις υπονόμευσης της δημοκρατίας και ουσιαστικά στηρίζει την δικτατορία Μεταξά, που θα οδηγήσει τη χώρα στον πόλεμο⁴⁸. Έχουμε να κάνουμε με στρατιωτική επέμβαση και στην ελληνική περίπτωση, ενώ κάτι αντίστοιχο με τη ρουμάνικη Λεγεώνα, επιχειρείται τη δεκαετία του 1930 στη Θεσσαλονίκη με την οργάνωση «Εθνική Ένωσις Ελλάς» (ΕΕΕ), η οποία ωστόσο θα αποτύχει τελικά να διαδραματίσει κομβικό ρόλο στις πολιτικές εξελίξεις⁴⁹. Και η Βουλγαρία την ίδια περίοδο κυβερνάται από μια μειωμένης

⁴⁶ Bucur Maria, "Carol II of Romania" in Fischer, J. Bernd (ed.), *Balkan Strongmen: Dictators and Authoritarian Rulers of Southeast Europe*, C. Hurst & Co, 2007

⁴⁷ Iordachi Constantin, "Charisma, Religion and Ideology: Romania's Interwar Legion of the Archangel Michael", p. 27 – 42, στο *Ideologies and National Identities: The case of Twentieth Century Southeastern Europe*, John R. Lampe και Mark Mazower (ed.), CEU Press, 2004.

⁴⁸ Papacosma, S. Victor, "Ioannis Metaxas and the "Fourth of August" Dictatorship in Greece" in Fischer, J. Bernd, ο.π., 2007

⁴⁹ Αναλυτικά για τη δράση της οργάνωσης στο Παπαδημητρίου Δέσποινα, *Από τον λαό των νομιμοφρόνων στο έθνος των εθνικοφρόνων: Η συντηρητική σκέψη στην Ελλάδα 1922 – 1967*, Σαββάλας, 2006

δυναμικής δημοκρατία, μιας και στις αρχές της δεκαετίας του 1920 ξεσπάνε εμφύλιες συγκρούσεις που οδηγούν σε αλλαγή κυβέρνησης, χωρίς ωστόσο να εγκαθιδρυθεί ισχυρό δημοκρατικό πολίτευμα. Αποτέλεσμα αυτής της πολιτικής αστάθειας θα είναι ο Βούλγαρος Τσάρος Μπορίς ο Τρίτος, να εγκαθιδρύσει αυταρχικό πολίτευμα και να οδηγήσει έτσι τη χώρα στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.⁵⁰ Και οι τρεις χώρες θα βγουν από τον Πόλεμο αυτό με το δημοκρατικό πολίτευμα σε μειονεκτικότερη θέση από πριν, και σύντομα στη Βουλγαρία και τη Ρουμανία θα εγκαθιδρυθούν κομμουνιστικά καθεστώτα, τοποθετώντας τες στη σφαίρα επιρροής της Μόσχας. Στην Ελλάδα, ο κομμουνιστικός κίνδυνος θα περάσει, με τίμημα τον Εμφύλιο Πόλεμο, αλλά η δημοκρατία θα μπορέσει να γίνει πραγματικότητα μόλις το 1974. Η δεκαετία του 1980 θα είναι για την Ελλάδα μια περίοδος πρωτόγνωρης ποιότητας για το δημοκρατικό πολίτευμα, με τα κόμματα να εναλλάσσονται ομαλά στην εξουσία και την άκρα δεξιά να είναι περιθωριοποιημένη. Την ίδια περίοδο, στη Βουλγαρία, το καθεστώς Zhivkov θα δώσει αφορμή για ένταση στις σχέσεις Βουλγαρίας και Τουρκίας, όταν θα αποφασίσει τον εκβουλγαρισμό της τουρκικής μειονότητας, αναγκάζοντας μεγάλο τμήμα της να φύγει για την Τουρκία. Η ανθρωπιστική αυτή κρίση, προκάλεσε διεθνείς αντιδράσεις και θεωρείται ο προάγγελος του αντιτουρκισμού που χαρακτηρίζει, μέχρι σήμερα, τη βουλγαρική ακροδεξιά⁵¹. Τέλος, στη Ρουμανία, την ίδια περίοδο, το καθεστώς Ceausescu, οδήγησε τη χώρα ένα βήμα πριν τη χρεωκοπία, με αποτέλεσμα για να σωθεί από αυτή να περιοριστεί δραματικά το βιοτικό επίπεδο του ρουμανικού λαού⁵². Αυτό ξεσήκωσε έντονες λαϊκές αντιδράσεις και στάθηκε προάγγελος της καθεστωτικής αλλαγής του 1989.

Με βάση τα παραπάνω και ακολουθώντας την προσέγγιση του Paul Taggart πάνω στον ρόλο του τόπου προέλευσης, μπορούμε να προβούμε στις εξής διαπιστώσεις: α) όπως διατυπώνει ο Paul Taggart, «ο τόπος προέλευσης είναι ζωτικός για τους λαϊκιστές, καθώς αναδεικνύει την προσπάθειά τους να χτίσουν ο,τι χάθηκε από το παρόν»⁵³. Επιπλέον, όπως ο ίδιος επισημαίνει, ο τόπος προέλευσης δεν χτίζεται μόνο με την αναφορά στο παρελθόν, αλλά και με την εγκαθίδρυση των

⁵⁰ http://www.bulgaria-embassy.org/history_of_bulgaria.htm#BULGARIA_IN_THE_INTERIM_BETWEEN_BOURGEOIS_DEMOCRACY_AND_FASCISM_1925-1944 (τελευταία πρόσβαση, 29.03.2014)

⁵¹ Crause Stefan, "Todor Zhivkov: Bulgaria's Long Time Communist Leader", in Fischer, J. Bernd, ο.π., 2007

⁵² <http://europeanecconomics.wordpress.com/2012/05/31/austerity-and-regime-collapse-in-1980s-romania> (τελευταία πρόσβαση, 07.09.2014) και Forrest Robert, "Nikolae Ceausescu, the "Great Genius" of the Carpathians", in Fischer, J. Bernd, ο.π., 2007

⁵³ Taggart Paul, *Populism*, Open University Press, 2000, p. 95

συνόρων του, τοποθετώντας την εθνική ταυτότητα στο επίκεντρο των εξελίξεων και αδιαφορώντας άρα για τον έξω κόσμο⁵⁴. Στο πλαίσιο αυτό όμως, δεν απομονώνουν μόνο τον έξω κόσμο, αλλά και μια σειρά κοινωνικών ομάδων από το έθνος⁵⁵. Κατά αυτό τον τρόπο είναι δυνατό να εντοπίσουμε δυο ιστορικές «κληρονομίες», οι οποίες διατρέχουν τον ευρύτερο βαλκανικό χώρο: από τη μια έχουμε τα φασίζοντα κινήματα και καθεστώτα που εγκαθιδρύθηκαν κατά το Μεσοπόλεμο και μέχρι το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και από την άλλη την κληρονομιά που άφησε ο εθνικό - κομμουνισμός στα Βαλκάνια, με την εξαίρεση της Ελλάδας, η οποία κληρονομεί από την περίοδο αυτή μια «καχεκτική δημοκρατία»⁵⁶, η οποία μαχόταν κατά του «εθνοκομμουνισμού». Και οι δυο περιπτώσεις έδωσαν έμφαση στο ρόλο του έθνους, αδιαφορώντας για τα γειτονικά κράτη, την ίδια στιγμή που επιδίωξαν να απομονώσουν πολιτικές και εθνικές μειονότητες που βρίσκονταν εντός της επικράτειας τους. Παρακάτω θα μελετήσουμε την πορεία της άκρας δεξιάς, ανά χώρα, δίνοντας έμφαση στην περίοδο που ξεκινάει με την πτώση των κομμουνιστικών καθεστώτων, το 1989, και φτάνει μέχρι σήμερα.

1) ΕΛΛΑΔΑ

Η ελληνική ακροδεξιά, ως διακριτή συνιστώσα στο κομματικό σύστημα, μετρά σχεδόν τέσσερις δεκαετίες. Παρότι διατηρεί μια συνέχεια στις ιδεολογικές της τοποθετήσεις, η οποία τη βοηθάει να συνδεθεί με το παρελθόν της, υποστηρίζοντάς το και αντλώντας ιδέες από αυτό (δικτατορία Μεταξά, εμφύλιος, αντικομμουνισμός, παρακράτος, δικτατορία 1967), οι δεσμοί της με το νέο κράτος διαρρηγνύονται επί της Μεταπολίτευσης (1974). Της αφαίρεσε την προνομιακή δυνατότητα να επεμβαίνει και να καθορίζει τις πολιτικές εξελίξεις, όπως έκανε με τη μορφή του παρακράτους, αρκετές φορές την περίοδο από το 1949 ως το 1967, με απώτερο στόχο την αναπτέρωση του εθνικιστικού φρονήματος, την διατήρηση της χριστιανικής πρωτοκαθεδρίας και την επιβίωση του έθνους, ως αντάξιου της ιστορίας του που «κινδύνευε» να εκπέσει, από τους διάφορους φανταστικούς συνωμότες του. Παρά το

⁵⁴ Taggart Paul, ο.π. , 2000, p. 96

⁵⁵ Taggart Paul, ο.π. , 2000, p.97

⁵⁶ Ο όρος «καχεκτική δημοκρατία» χρησιμοποιείται από τον Ηλία Νικολακόπουλο στο ομώνυμο βιβλίο του, ώστε να περιγράψει τον τρόπο λειτουργίας της Ελληνικής Δημοκρατίας, από το 1946, ως το 1967. Αναλυτικότερα βλέπε: Νικολακόπουλος Ηλίας, *Η καχεκτική δημοκρατία. Κόμματα και εκλογές, 1946 – 1967*, Πατάκης, 2001

γεγονός πως η πτώση της δικτατορίας, το 1974, ακολουθήθηκε από εκδυτικισμό των θεσμών, άρα και του στρατού, την ίδια στιγμή εμφανίζονται τα πρώτα πολιτικά μορφώματα της ελληνικής άκρας δεξιάς, καθώς και αρκετοί από τους βασικούς της πρωταγωνιστές, που θα παραμείνουν στο χώρο μέχρι σήμερα. Ο λόγος για τις εμφανίσεις αυτές είναι οι διαφωνίες που υπήρχαν σε μερίδες της κοινωνίας για τις πολιτικές αλλαγές που θεωρούνταν πως θα φέρει η δημοκρατία και για την πιθανή επαναφορά του κομμουνιστικού κινδύνου. Αιτία για την διατήρηση του κινδύνου αυτού στη σφαίρα των δημόσιων συζητήσεων, υπήρξε η μεταστροφή που σημειώθηκε στις νομιμοποιημένες πολιτικές ιδεολογίες, περνώντας από τον αντικομμουνισμό στον αντιφασισμό, κάτι που απομόνωσε τον ευρισκόμενο δεξιότερα της συντηρητικής δεξιάς χώρο του πολιτικού συστήματος.⁵⁷ Επιπλέον, η απόφαση για τιμωρία των υπευθύνων της χούντας, αρχικά με θανατική ποινή, και στη συνέχεια με μετατροπή της σε ισόβια, χάρη στον Κωνσταντίνο Καραμανλή, καθώς και το δημοψήφισμα για την παραμονή ή όχι του βασιλιά, θεωρήθηκαν από αρκετούς εθνικιστές ως αποδείξεις προδοσίας έναντι του έθνους.⁵⁸ Ως μόνη δυνατή λύση, στη διαμορφωθείσα πολιτική κατάσταση, θεωρήθηκε ο πολιτικός αγώνας και η αποδοχή του δημοκρατικού πολιτεύματος.

Καθ' όλο το υπόλοιπο της δεκαετίας του 1970 και της δεκαετίας του 1980, ο ακροδεξιός χώρος θα επιδείξει έντονη πολιτική κινητικότητα. Στα σχήματα θα συναντήσουμε πολιτικούς παλαιάς κοπής (βλέπε ενδεικτικά: Γαρουφαλιάς), αλλά και νεότερους (βλέπε ενδεικτικά: Βορίδης), ενώ η ατζέντα τους θα διαμορφώνεται με βάση τη στάση απέναντι στα λεγόμενα «εθνικά θέματα», καθώς και τη συμπεριφορά του κράτους απέναντι στους φυλακισμένους συνταγματάρχες.⁵⁹ Τα κόμματα αυτά είτε απορροφήθηκαν από τη Νέα Δημοκρατία (Ν.Δ.), όπως η περίπτωση της Εθνικής Παράταξης μετά τις εκλογές του 1977⁶⁰, είτε εξαφανίστηκαν εξαιτίας εκλογικών αποτυχιών, όπως η δημιουργία της Εθνικής Πολιτικής Ενώσεως (ΕΠΕΝ), από τον έγκλειστο, πρώην δικτάτορα, Γεώργιο Παπαδόπουλο. Η ΕΠΕΝ υπήρξε μονοθεματικό

⁵⁷ Για τις μεταβολές στην ελληνική πολιτική σκηνή κατά την περίοδο της Μεταπολίτευσης, βλέπε Βούλγαρης Γιάννης, *Η Ελλάδα της Μεταπολίτευσης, 1974 – 1990: Σταθερή δημοκρατία σηματοδωμένη από την Μεταπολεμική Ιστορία*, Θεμέλιο, 2005, σελ. 29

⁵⁸ Ellinas A. Antonis, *The Media and the Far Right in Western Europe - Playing the Nationalist Card*, Cambridge University Press, 2010, p.130

⁵⁹ Αναλυτική παράθεση γίνεται στον Ellinas A. Antonis, ο.π., (2010), p. 130 – 133, Βούλγαρης Γιάννης, ο.π., 2005, σελ. 34 - 37

⁶⁰ Βλέπε Γεωργιάδου Βασιλική, “Από την Εθνική Παράταξη, στη Χρυσή Αυγή. Δεξιός λαϊκισμός και εθνικισμός στην Ελλάδα της κρίσης”, σελ. 86 – 88, στο Sebastian Serafin, Ralf Melzer (Ed.), *Ο δεξιός εξτρεμισμός στην Ευρώπη*, Πόλις, 2013

κόμμα, απευθυνόμενη στους νοσταλγούς της χούντας, κάτι που συνέβαλε στην ασήμαντη, καθ' όλη τη δεκαετία του 1980, εκλογική απήχηση του κόμματος⁶¹.

Το ξεκίνημα της δεκαετίας του 1990, βρήκε την Ελλάδα αντιμέτωπη με τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας και έχοντας μόλις βγει από μια πρωτόγνωρη πολιτική κρίση, το οικονομικό «σκάνδαλο Κοσκωτά», που οδήγησε στη δικαστική παραπομπή του Πρωθυπουργού Ανδρέα Παπανδρέου, καθώς σε αυτό εμπλέκονται μέλη της κυβέρνησης του. Στις εκλογές του 1990, νικήτρια θα αναδειχθεί η Νέα Δημοκρατία, σχηματίζοντας κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Κωνσταντίνο Μητσοτάκη. Την περίοδο αυτή, θα εμφανιστεί για πρώτη φορά το ζήτημα της ονομασίας της «Πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας» (FYROM), με την Ελλάδα να εμφανίζεται αδιάλλακτη ως προς τη χρήση της λέξης «Μακεδονία» από το νέο κράτος στα βόρεια σύνορα της. Οι χειρισμοί του τότε Υπουργού Εξωτερικών Αντώνη Σαμαρά στην υπόθεση, θα οδηγήσουν στην αποπομπή του από την κυβέρνηση και την αποχώρησή του από το κόμμα, κάτι που θα τον οδηγήσει το 1992, στη δημιουργία του κόμματος της Πολιτικής Άνοιξης. Ο Antonis Ellinas εντάσσει το κόμμα στην κατηγορία των “far right parties”, μιας και βασική θεματική του είναι το Μακεδονικό Ζήτημα, ένα πολιτικό ζήτημα με έντονη την εθνικιστική χροιά, προσδίδοντάς του χαρακτηριστικά μονοθεματικού κόμματος⁶². Μάλιστα, είναι ο επικεφαλής του Αντώνης Σαμαράς που θα διοργανώσει την πρώτη δημόσια διαδήλωση κατά της χρήσης της λέξης «Μακεδονία» από τη γειτονική χώρα.⁶³ Η διαδήλωση έλαβε χώρα στη Θεσσαλονίκη και σε αυτή συμμετείχε πλήθος κόσμου τόσο από τον συντηρητικό και νεορθόδοξο χώρο, όσο και από τον ευρύτερα εθνικιστικό⁶⁴ αλλά και τον ακροδεξιό.⁶⁵

Η μεγάλη αλλαγή για την άκρα δεξιά στην Ελλάδα θα συμβεί μόλις το 2000⁶⁶, με την εμφάνιση του ΛΑ.Ο.Σ., ύστερα από τη διαγραφή του Γιώργου Καρατζαφέρη

⁶¹ Βλέπε Γεωργιάδου Βασιλική, ο.π., 2013, σελ. 88 - 90

⁶² Βλέπε Ellinas A. Antonis, ο.π., (2010), p. 134

⁶³ Βλέπε Ellinas A. Antonis, ο.π., (2010), p. 143

⁶⁴ Ως «ευρύτερα εθνικιστικό», ονομάζω το χώρο που συναντάται στο υπόλοιπο πολιτικό φάσμα, μιας και συμμετείχαν και βουλευτές του «ΠΑ.ΣΟ.Κ.», όπως ο Παπαθεμελής, ενώ το επίσημο «ΠΑ.ΣΟ.Κ.», υιοθέτησε ακόμα πιο εθνικιστικές θέσεις από τον Αντώνη Σαμαρά. Βλέπε Ellinas, ο.π., (2010), p. 145

⁶⁵ http://mavrioxia.blogspot.gr/2013/10/blog-post_18.html, http://www.empros.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=10934:2012-09-19-11-43-14&catid=109:2012-07-12-12-01-27&Itemid=222 (τελευταία πρόσβαση, 14.08.2014)

⁶⁶ Το κόμμα ανήγγειλε την ίδρυση τις 14 Σεπτεμβρίου, ημέρα ανύψωσης του Τιμίου Σταυρού, πολύ σημαντική γιορτή για την Ορθοδοξία. Βλέπε Τσίρας Ευστάθιος, *Η Νέα Άκρα Δεξιά στην Ελλάδα: Οργανωτική Εξέλιξη, Εκλογική Επιρροή και Πολιτικός Λόγος του Λαϊκού Ορθόδοξου Συναγερμού*, Θεσσαλονίκη, 2011, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, σελ. 106

από τη Ν.Δ. Το κόμμα θα εκμεταλλευτεί τις πολιτικές διαμάχες στο εσωτερικό της Νέας Δημοκρατίας (Ν.Δ.), γύρω από το ζήτημα των ταυτοτήτων και θα εμφανιστεί ως ο κύριος εκφραστής των δεξιών και θρησκευόμενων ψηφοφόρων.⁶⁷ Όπως αναφέρει και ο Antonis Ellinas⁶⁸, μεγάλο ρόλο στην εμφάνισή του και γνωστοποίηση του λόγου του, έπαιξε τόσο το τηλεοπτικό κανάλι που κατέχει ο Καρατζαφέρης, όσο και η προβολή του από τα υπόλοιπα Μ.Μ.Ε. Αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα, η πρώτη του εκλογική συμμετοχή, στις νομαρχιακές του 2002 να ακολουθηθεί από θετικό αποτέλεσμα (13,6%). Ως κόμμα θα καταφέρει να συνεργαστεί με πολλές μικρότερες οργανώσεις του χώρου, όπως την Πρώτη Γραμμή του Κώστα Πλεύρη και το Κόμμα του Ελληνισμού του Σωτήρη Σοφιανόπουλου. Μεγάλο δέλεαρ στην επίτευξη των συμφωνιών αυτών, όπως αναφέρει ο Antonis Ellinas, στάθηκε η ύπαρξη τηλεοπτικού σταθμού στα χέρια του Γιώργου Καρατζαφέρη, που προσέφερε βήμα σε παράγοντες του ακροδεξιού χώρου⁶⁹. Η πορεία αυτή θα συνεχιστεί για το κόμμα τόσο στις βουλευτικές εκλογές του 2007, όσο και στις εκλογές για το ευρωπαϊκό και το εθνικό κοινοβούλιο το 2009.⁷⁰ Ο αρχηγός του είχε δώσει τα «πολιτικά του διαπιστευτήρια» ήδη από το 1974, όταν ξεκίνησε την ενασχόλησή του με την πολιτική, ευρισκόμενος στη φιλοβασιλική Δεξιά. Ακόμα και ενταγμένος, από τη δεκαετία του 1980, στη Ν.Δ. δεν δίσταζε να κάνει φανερά τα πολιτικά του πιστεύω, τα οποία προωθούσε και με τη βοήθεια της εμπειρίας του από την επαγγελματική ενασχόληση με το χώρο της διαφήμισης αρχικά και στη συνέχεια με την τηλεόραση. Η δυναμική που επέδειξε αυτό το κόμμα, με τον έντονο λαϊκιστικό του λόγο, η εναντίωσή του στους θεσμούς, τους μετανάστες και σε όλο το οικοδόμημα του πολιτικού μας συστήματος, του έδωσαν πρωτόγνωρη δυναμική, στην οποία θα προστεθεί η χρήση εκ μέρους του των θεωριών συνωμοσίας. Όπως άλλωστε συμβαίνει ευρύτερα στον ακροδεξιό χώρο, έτσι και στην περίπτωση του ΛΑ.Ο.Σ., βλέπουμε να γίνεται ευρεία χρήση τέτοιων θεωριών, σύμφωνα με τις οποίες, οι ξένες δυνάμεις, και κυρίως οι Η.Π.Α. κινούνται πολιτικά με μοναδικό τους στόχο να βλάψουν ανεπανόρθωτα το ελληνικό κράτος.⁷¹ Το κόμμα βγήκε κερδισμένο και από τη συζήτηση γύρω από το Σχέδιο Ανάν, το 2004, για την επίλυση του κυπριακού προβλήματος. Σε αυτό το σχέδιο, ενώ το

⁶⁷ Ellinas A. Antonis, ο.π., (2010), p.127

⁶⁸ Ellinas A. Antonis, ο.π., (2010), p. 153 - 156

⁶⁹ Ellinas A. Antonis, ο.π., (2010), p. 135

⁷⁰ Βλέπε αναλυτικά και Ψαρράς Δημήτρης, *Το κρυφό χέρι του Καρατζαφέρη: Η τηλεοπτική αναγέννηση της ελληνικής Ακροδεξιάς*, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 2010, σελ. 136 – 172 (Η στρατηγική του Δούρειου Ίππου, 2004 - 2009)

⁷¹ Ellinas A. Antonis, ο.π., (2010), p. 139

ΠΑ.ΣΟ.Κ., υπήρξε εξ αρχής θετικό, η Νέα Δημοκρατία, απέφυγε να πάρει ξεκάθαρη θέση, αφήνοντας το ΛΑ.Ο.Σ. να εκπροσωπήσει την συντηρητική και εθνικιστική δεξιά.⁷² Όπως αναλύει ο Τσίρας ο λόγος που χρησιμοποίησε το κόμμα κατά την περίοδο που το μελετάει (2006 – 2007) είναι «έντονα φορτισμένος, με στοιχεία θρησκευτικότητας και εθνοκεντρικού εθνικισμού»⁷³. Η διάθεση του κόμματος γενικότερα και του αρχηγού του ειδικότερα, για χρήση εξτρεμιστικού λόγου και παράθεση θεωριών συνωμοσίας, θα μειωθεί εμφανώς, όταν το κόμμα αποφασίσει να συμμετάσχει στην κυβέρνηση συνεργασίας, με πρωθυπουργό τον Λουκά Παπαδήμο, που συγκροτήθηκε το 2011. Τελικά, οι εκλογές του 2012, θα δείξουν πως όλα όσα περιλαμβάνει η εξτρεμιστική δεξιά (από φιλοναζισμό έως αντισημιτισμό και αλυτρωτισμό), σε συνδυασμό με την αντίθεση στα σύγχρονα διακυβεύματα, όπως είναι η μετανάστευση, η παγκοσμιοποίηση και ο ρόλος των κομμάτων, μπορούν να συνδυαστούν επιτυχώς στην περίπτωση της Χρυσής Αυγής.

Η Χρυσή Αυγή, ιδρύθηκε το 1983, από τον Νίκο Μιχαλολιάκο, ο οποίος διατηρούσε επαφές με το χουντικό καθεστώς, ενώ στο ξεκίνημα της πολιτικής του πορείας βρέθηκε στο κόμμα της 4^{ης} Αυγούστου, του Κώστα Πλεύρη. Ήταν μάλιστα ένας από τους πρώτους εθνικιστές στο μεταδικτατορικό πολιτικό σκηνικό, ο οποίος διώχθηκε για τις απόψεις του⁷⁴. Την ίδια περίοδο που ίδρυσε την οργάνωση, βρίσκεται να τοποθετείται, για μικρό χρονικό διάστημα, ως αρχηγός της νεολαίας της ΕΠΕΝ, από τον έγκλειστο πρώην δικτάτορα Παπαδόπουλο, όπως αναφέρετε στα παραπάνω.⁷⁵ Κατά τη δεκαετία του 1990, εκμεταλλεύτηκε την εθνικιστική έξαρση που δημιούργησε το ζήτημα της ονομασίας των Σκοπίων, συμμετέχοντας ενεργά στα συλλαλητήρια που διοργανώθηκαν, ενάντια στην πιθανή λύση που επιδιωκόταν να δοθεί⁷⁶. Η εκλογική πορεία της Χρυσής Αυγής κατά τη δεκαετία του 1990 υπήρξε σχεδόν μηδενική, ακόμα και όταν συμμετείχε σε ευρύτερους εθνικιστικούς συνασπισμούς.⁷⁷ Οι συνασπισμοί αυτοί περιλάμβαναν πρόσωπα από τον ευρύτερο

⁷² Ellinas A. Antonis, ο.π., (2010), p. 159 - 160

⁷³ Τσίρας Ευστάθιος, ο.π., (2011), σελ. 307

⁷⁴ Ψαρράς Δημήτρης, *Η Μαύρη Βίβλος της Χρυσής Αυγής*, Πόλις, 2013, σελ. 17 - 27

⁷⁵ Ψαρράς Δημήτρης, ο.π., 2013, σελ. 47

⁷⁶ Ψαρράς Δημήτρης, ο.π., 2013, σελ. 63 - 69

⁷⁷ Dinas Elias, Georgiadou Vassiliki, Konstantinidis Iannis, Rori Lamprini, "From dusk to dawn: Local party organization and party success or right – wing extremism", *Party Politics*, December 2013, p.2

εθνικιστικό χώρο, με ανάλογες ονομασίες (π.χ. «Αθήνα Πρώτα οι Έλληνες», «Πατριωτική Συμμαχία», κ.α.)⁷⁸.

Ως σημείο μετάβασης της Χρυσής Αυγής από ένα κόμμα περιφερειακού χαρακτήρα, με μηδαμινά εκλογικά ποσοστά, αλλά έντονη ακτιβιστική δράση, σε εκλογικά επιτυχημένο,⁷⁹ ακροδεξιό κόμμα, θεωρούνται οι δημοτικές εκλογές του 2010, οπότε και στο δήμο Αθηναίων, ο αρχηγός της καταφέρνει να εκλεγεί δημοτικός σύμβουλος, με ποσοστό 5,3%. Το όνομα του συνδυασμού υπήρξε «Ελληνική Αυγή για την Αθήνα». Η επόμενη μεγάλη στιγμή για τη Χρυσή Αυγή, έρχεται στις βουλευτικές εκλογές του Μαΐου 2012. Τότε, είναι που η δυσaréσκεια για την αδυναμία των υπαρχουσών πολιτικών δυνάμεων να δώσουν λύσεις στην οικονομική κρίση που έχει επηρεάσει κάθε κομμάτι της χώρας, θα μετατραπεί σε ψήφο προς τα άκρα. Η ψήφος αυτή έχει, κυρίως, χαρακτηριστικά διαμαρτυρίας, αλλά και ιδεολογίας. Ως αποτέλεσμα, το κόμμα θα εμφανιστεί για μια μεγάλη μάζα του πληθυσμού ως «προστάτης» της χώρας, φορέας δικαιοσύνης και διαφάνειας απέναντι στους «διεφθαρμένους πολιτικούς» που κυβερνούν και έχουν υποτάξει τη χώρα στα ξένα συμφέροντα, καταφέροντας να διατηρήσει το ποσοστό του, με απειροελάχιστες μειώσεις, και ένα μήνα αργότερα στις νέες βουλευτικές εκλογές του Ιουνίου 2012. Το σημαντικό ποσοστό που κέρδισε στις κάλπες η οργάνωση της Χρυσής Αυγής, θα την οδηγήσει σε αύξηση της δικτύωσης της οργάνωσης, τόσο σε επίπεδο τοπικών οργανώσεων, όσο και σε επίπεδο ηλεκτρονικής επικοινωνίας. Η οργάνωση εκδηλώσεων για τα εγκαίνια τοπικών οργανώσεων θα είναι συχνή είδηση από τον ιστότοπο της οργάνωσης⁸⁰. Διαδικτυακά η οργάνωση θα ενισχύσει την δράση της μέσω διαδικτυακών ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών εκπομπών, συσπειρώνοντας τους οπαδούς της και παρουσιάζοντας ιδιαίτερα εξτρεμιστικό λόγο.

⁷⁸ Βλέπε σχετικό πίνακα στο Γεωργιάδου Βασιλική, “Η εκλογική άνοδος της Χρυσής Αυγής – Ψήφος ρεβάνς των επισφαλών και νέες πολιτικές ευκαιρίες”, στο Νικολακόπουλος Ηλίας, Βούλγαρης Γιάννης (επιμέλεια), 2012 – Ο διπλός εκλογικός σεισμός, Θεμέλιο, 2014, σελ. 186

⁷⁹ Dinas Elias, Georgiadou Vassiliki, et. al., ο.π., 2013, p. 2

⁸⁰ Βλέπε ενδεικτικά:

<http://www.megara.org/%CE%B5%CE%B3%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CE%BD%CE%B9%CE%AC%CF%83%CE%B8%CE%B7%CE%BA%CE%B1%CE%BD-%CF%84%CE%B1-%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%B5%CE%AF%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CF%84-%CE%BF-%CE%BC%CE%B5%CE%B3%CE%AC> , <https://www.youtube.com/watch?v=EB93UclQFBA> (τελευταία πρόσβαση, 09.12.2014)

Όπως επισημαίνεται από τη Βασιλική Γεωργιάδου⁸¹, η Χρυσή Αυγή φαίνεται να αποκρυσταλλώνει επιτυχώς τα διάφορα στάδια μετάλλαξης της ελληνικής ακροδεξιάς από το 1974 μέχρι σήμερα. Πιο συγκεκριμένα, ενώ η ΕΠΕΝ (Εθνική Πολιτική Ένωση), ήταν ένα «κόμμα – φωλιά», το οποίο έδωσε στελεχικό δυναμικό πολύτιμο για τη διατήρηση του χώρου, αλλά ταυτόχρονα «περιέθαλψε» χουντικό και προχουντικό «πληθυσμό», η ΕΠ (Εθνική Παράταξη) και οι διάφορες ομάδες μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1990 έβλεπαν την αδυναμία τους να εκφραστούν με επιτυχή τρόπο στο εκλογικό επίπεδο και έπρεπε να περιμένουν την εμφάνιση του ΛΑ.Ο.Σ. (Λαϊκός Ορθόδοξος Συνασπισμός) με τον Γιώργο Καρατζαφέρη για να αλλάξει ο πολιτικός χάρτης. Το ΛΑ.Ο.Σ. κατάφερε να δώσει στο χώρο για πρώτη φορά έναν πιο «χαλύβδινο» κομματικό σχηματισμό, χωρίς την εκλογική ρευστότητα που παρατηρούταν καθ' όλη τη δεκαετία του 1980. Τις ανεπιτυχείς ενέργειες του, όταν αποφάσισε να ενταχθεί πλήρως στο κομματικό παιχνίδι, με τη συμμετοχή του στην οικουμενική κυβέρνηση Παπαδήμου, θα τις εκμεταλλευτεί η Χρυσή Αυγή, συσπειρώνοντας γύρω της τον ακροδεξιό χώρο.⁸²

Μελετώντας την πορεία της ελληνικής άκρας δεξιάς, φαίνεται πως αποκτά ένα πιο στέρεο έδαφος πάνω στο οποίο αναπτύσσει τις κινήσεις της. Πιο συγκεκριμένα, η Πολιτική Άνοιξη, με όλες τις ιδιαιτερότητες που χαρακτηρίζουν ένα τέτοιο μονοθεματικό πολιτικό εγχείρημα, αδυνατώντας να επεκτείνει το λόγο και την επιρροή της σε άλλα πολιτικά ζητήματα, σύντομα έχασε τα πολιτικά ερείσματα που διέθετε στους εκλογείς. Η ελληνική ακροδεξιά, φαίνεται πως αλλάζει όλο και πιο σπάνια μορφώματα και ονομασίες, διατηρώντας πάντα ένα σταθερό σώμα ψηφοφόρων στο εκλογικό σώμα, ενώ παρουσιάζει και μια σχετική διάρκεια εκπροσώπησης στα πολιτειακά όργανα. Όπως αναφέρεται και στη βιβλιογραφία (Ellinas, Ψαρράς), μεγάλη είναι η συμβολή των μέσων μαζικής ενημέρωσης στην ενίσχυση του προφίλ του χώρου αυτού. Ενώ αρχικά τα σχετικά μορφώματα αντιμετώπιζονταν ως περιθωριακοί, με την ύπαρξη πολλών σατιρικών σχολίων και εκπομπών για το χώρο τους, η κατάσταση πια έχει αναστραφεί, καθώς τα ρεπορτάζ για το λόγο και τις δράσεις τους είναι καθημερινά, τόσο στον έντυπο, όσο και στον

⁸¹ Γεωργιάδου Βασιλική, “Η εκλογική άνοδος της Χρυσής Αυγής: Ψήφος - Ρεβάνς των επισφαλών και νέες πολιτικές ευκαιρίες”, ο.π., 2014, σελ. 196 - 199

⁸² Georgiadou Vassiliki, “Right – Wing Populism and Extremism: The Rapid Rise of “Golden Dawn” in Crisis - Ridden Greece”, στο *Right – Wing Extremism in Europe: Country Analyses, Counter – Strategies and Labor – Market Oriented Exit Strategies*, Ralph Melzer and Sebastian Serafin (ed.), Friedrich Ebert Stiftung, 2013 p. 75 - 101

ηλεκτρονικό τύπο. Ειδικότερα, τόσο την αυτόνομη πολιτική εμφάνιση του Γιώργου Καρατζαφέρη στο πολιτικό σκηνικό, όσο και την εκλογική επιτυχία της Χρυσής Αυγής, τον Μάιο και τον Ιούνιο του 2012, ακολούθησαν εκτενείς τηλεοπτικά και έντυπα ρεπορτάζ, καθώς φάνηκε πως οι πρωταγωνιστές του χώρου, χάρη στον συχνά οξύθυμο, ειρωνικό και πολιτικά ασυνήθιστο λόγο τους, έφερναν κέρδη (τηλεθέαση, ακροαματικότητα) στα μέσα ενημέρωσης. Μια μεταστροφή στη θέση αυτή παρατηρείται μόνο μετά από τη δολοφονία του Παύλου Φύσσα και τις συλλήψεις μελών της οργάνωσης που ακολούθησαν.

Επιπλέον, το γεγονός της απόκτησης από τον Καρατζαφέρη ενός τηλεοπτικού σταθμού και η παρουσίαση των πολιτικών του θέσεων μέσω αυτού, έμελλε να αλλάξει την αντίληψη της πολιτικής στην Ελλάδα τα επόμενα χρόνια. Τότε ήταν που η τηλεόραση άρχισε να μπαίνει σε μεγαλύτερο αριθμό ελληνικών νοικοκυριών και στο μεταβατικό στάδιο που υπήρξε μέχρι την εμφάνιση της ιδιωτικής τηλεόρασης, κερδισμένος βρέθηκε ένας πολιτικός. Όπως αναφέρει ο Τσίρας, αποκτώντας ο αρχηγός του ΛΑΟΣ δική του τηλεοπτική συχνότητα και στη συνέχεια δική του εκπομπή, «οικοδομεί μια άμεση σχέση με το λαό», βρίσκοντας για τα επόμενα δεκαεφτά χρόνια, τη «δική του ώρα καθημερινής επαφής με τον απλό Έλληνα», κάτι που οικοδομήθηκε και μέσω των ονομάτων που διάλεξε για τις εκπομπές του («Χέρι – Χέρι με τον Καρατζαφέρη» και «Ελλάδα γεια σου»)⁸³. Τα επιτεύγματά του μέσα από τη συχνότητα του καναλιού του θα δείξουν την αλλαγή που πραγματοποιείται στον πολιτικό χώρο και η οποία θα δημιουργήσει μια διαπλεκόμενη κατάσταση στον χώρο των ΜΜΕ, όπου τα κόμματα διατηρούν ιδιαίτερα φιλικές σχέσεις με τα εγχώρια ΜΜΕ, ώστε να ικανοποιούν συμφέροντά τους και τα ΜΜΕ να μπορούν να λειτουργούν ως όργανο προπαγάνδας για τις κομματικές θέσεις.

Ο Δημήτρης Ψαρράς στο βιβλίο του για το ΛΑ.Ο.Σ. αναλύει σε ένα ολόκληρο κεφάλαιο την πολιτική του «Δούρειου Ίππου», όπως την αποκαλεί, την οποία εισάγει στα ελληνικά δεδομένα το κόμμα⁸⁴. Πιο συγκεκριμένα, έχει να κάνει με την ικανότητα του κόμματος να ισορροπεί την ίδια στιγμή ανάμεσα στον ακροδεξιό, εξτρεμιστικό λόγο και τον δημοκρατικό, συστημικό. Η δυνατότητά του να εμφανίζεται ως εναλλακτική λύση για τους δυσαρεστημένους από τον δικομματισμό, αλλά και να μη δυσαρεστεί τον σκληρό πυρήνα των μελών του, θα του αποφέρει

⁸³ Τσίρας Ευστάθιος, ο.π., (2011), σελ. 265

⁸⁴ Ψαρράς Δημήτρης, *Το κρυφό χέρι του Καρατζαφέρη – Η τηλεοπτική αναγέννηση της ελληνικής ακροδεξιάς*, Αλεξάνδρεια, 2010, σελ. 136 - 173

πολιτικά κέρδη και θα εντάξει στην ελληνική άκρα δεξιά ένα γενετικό στοιχείο της ευρωπαϊκής ακροδεξιάς: την διγλωσσία, στην οποία, κάτι που έχει λεχθεί την μια στιγμή είτε σε επίσημο είτε σε ανεπίσημο ύφος, μπορεί την αμέσως επόμενη στιγμή να αποτελέσει αντικείμενο άρνησης, παρουσιαζόμενο ως διαστρεβλωμένη είδηση, λάθος κατανόηση του ομιλητή ή συκοφαντική επίθεση, ενέργεια που σε κάθε της μορφή έχει σκοπό να βλάψει πολιτικά το εκάστοτε κόμμα της άκρας δεξιάς. Η διγλωσσία αυτή δεν κατέστη δυνατόν να αποκτήσει ιδεολογικό βάθος από το κόμμα του Γιώργου Καρατζαφέρη, αυτό όμως μπόρεσε να γίνει πραγματικότητα από την οργάνωση της Χρυσής Αυγής.

Αξιοσημείωτο παραμένει και το γεγονός πως ενώ η εκλογικά επιτυχημένη ελληνική ακροδεξιά είναι πολιτικό δεδομένο μόλις μιας δεκαετίας, έχει καταφέρει να αντιγράψει επιτυχώς τις πολιτικές πολυδιάσπασης και ρήξης που εμφανίζει παραδοσιακά ο χώρος πανευρωπαϊκά. Τέλος, όπως απεικονίζει πολύ χαρακτηριστικά σε σχετικό πίνακα η Βασιλική Γεωργιάδου⁸⁵, φαίνεται πως μπορούμε να βρούμε αναλογίες ανάμεσα στα ακροδεξιά κόμματα του ελληνικού χώρου: πιο συγκεκριμένα η Εθνική Παράταξη φαίνεται να κινείται με το ΛΑ.Ο.Σ. στο χώρο των ακροδεξιών ριζοσπαστικών και λαϊκιστικών κομμάτων, ενώ οι μετεξελίξεις τους (Ε.Π.ΕΝ. και Χρυσή Αυγή αντίστοιχα) ανήκουν στο χώρο της εξτρεμιστικής άκρα δεξιάς. Έτσι εμφανίζεται μια συνεχόμενη και αδιάρρηκτη αλυσίδα ανάμεσα στα κόμματα «πρόγονους»⁸⁶ και τους «επιγόνους» τους, όπου τα ιδιαίτερα κάθε φορά στοιχεία του κάθε σχηματισμού, συλλέγονται από τον επόμενο, μαζί με πιο μοντέρνα, ώστε να ισχυροποιήσουν τη θέση που θα λάβει στον πολιτικό χάρτη. Χρησιμοποιώντας τη διαίρεση του Ignazi, μπορούμε να μιλήσουμε για μια άκρα δεξιά τύπου “post – industrial” (μεταβιομηχανική), μιας και οι αναφορές στο φασιστικό παρελθόν έχουν εξαφανιστεί από την ενεργή πολιτική σκηνή και θεωρείται πως αφορούν μόνο κάποιους νοσταλγούς και απλά μέλη του χώρου. Αντίθετα, γίνεται προσπάθεια για υιοθέτηση των διακυβευμάτων αυτών που συνιστούν τη «μεταβιομηχανική κοινωνία», όπως είναι τα οικολογικά ζητήματα και ο ρόλος της παγκοσμιοποίησης. Αντίθετα από τη Ρουμανία, ο ελληνικός ακροδεξιός χώρος παρουσιάζει ένα πιο συμπαγές και εκλογικά επιτυχημένο σώμα, ενώ διατηρεί επιτυχημένα, για την ώρα,

⁸⁵ Georgiadou Vassiliki, “Right – Wing Populism and Extremism: The Rapid Rise of “Golden Dawn” in Crisis - Ridden Greece”, ο.π., (2013), p. 84

⁸⁶ Βλέπε Γεωργιάδου Βασιλική, ο.π., 2008, σελ.299

τις δυνάμεις του, έναντι πιθανών διαρροών προς το κεντροδεξιό κόμμα της Νέας Δημοκρατίας (Ν.Δ.) και το δεξιότερο της κόμμα Ανεξάρτητοι Έλληνες (ΑΝ.ΕΛ.).

2) ROYMANIA

Η πτώση του καθεστώτος Ceaușescu στη Ρουμανία, ακολουθήθηκε από αιματηρές συγκρούσεις, που είχαν ως αποτέλεσμα περίπου 1000 νεκρούς⁸⁷ αλλά και διάθεση για δημοκρατική μετάβαση. Αυτό οφείλεται στις κακές αναμνήσεις που άφησε ο κομμουνισμός στο σύνολο της κοινωνίας και τον έκανε να πιστεύει πως το πέρασμα στη δημοκρατία θα έλυνε όλα τα προβλήματά τους και θα διατηρούσε το βιοτικό τους επίπεδο ανέπαφο. Στο νέο σκηνικό που φάνηκε να «χαράζει», κεντρικό ρόλο διεκδίκησαν πολλά πρόσωπα του περιβάλλοντος του πρώην δικτάτορα, δίνοντας εθνικιστικό τόνο στα νέα δεδομένα, χωρίς όμως να παρουσιάζεται μεγάλη νοσταλγία του κομμουνισμού. Παρόλα αυτά, τα πρώτα χρόνια της μετάβασης ήταν αρκετά δύσκολα για τη χώρα, καθώς, μόλις ένα χρόνο μετά την πτώση του κομμουνισμού, το 1990, στην πρωτεύουσα της επαρχίας της Τρανσυλβανίας, το Tirgu Mures, ξέσπασαν εθνικτικές συγκρούσεις, ανάμεσα στην ουγγρική μειονότητα και τον ρουμάνικο πληθυσμό. Αιτία ήταν το αίτημα της μειονότητας για περισσότερα δικαιώματα, κάτι που θεωρήθηκε επικίνδυνο για το ρουμάνικο έθνος. Με την καθοδήγηση πρώην μελών της μυστικής αστυνομίας του Ceaușescu, της Securitate, και τη συμμετοχή ακροδεξιών μελών της οργάνωσης Vatra Românească, οπλισμός και Ρουμάνοι από τις γύρω περιοχές έφτασαν στην πόλη και σημειώθηκαν σοβαρά επεισόδια, με νεκρούς και εκατοντάδες τραυματίες⁸⁸. Φάνηκε έτσι πως με το ξεκίνημα της δημοκρατικής μετάβασης ο εθνικισμός θα έπαιζε πρωτεύοντα ρόλο στις πολιτικές εξελίξεις στη Ρουμανία. Το εθνικιστικό αυτό ρεύμα βγήκε ενισχυμένο από τη δικτατορία Ceaușescu, καθώς το ρουμάνικο έθνος θεωρείτο πάνω από όλα εκείνη την εποχή και είχε γίνει προσπάθεια για πλήρη αφομοίωση της ουγγρικής μειονότητας, ενώ ανεπιτυχείς υπήρξαν και οι προσπάθειες να τεθούν στο περιθώριο, ακόμα και να δικαστούν για το κομμουνιστικό τους παρελθόν, πρόσωπα που έπαιξαν κομβικό ρόλο στην πορεία των γεγονότων. Τα πρόσωπα αυτά βοηθήθηκαν από τον εθνικισμό που

⁸⁷ Πρόκειται ωστόσο για την πιο αιματηρή μετάβαση στη δημοκρατία σε όλο το πρώην Ανατολικό Μπλοκ. Βλέπε αναλυτικά Gallagher Tom, *Romania After Ceaușescu*, Edinburgh University Press, 1995, p. 73

⁸⁸ Andersen M. Christoffer, *Resurgent Romanian Nationalism: In the Wake of the Interethnic Clashes in Tirgu Mures*, March 1990. September 2005, unpublished, p. 24 - 26

επέδειξε, ιδιαίτερα κατά τη δεκαετία του 1980, το καθεστώς Ceausescu, αλλά και από την επαναφορά στο προσκήνιο της θεματολογίας της φασιστικής, μεσοπολεμικής, οργάνωσης Iron Guards (Σιδερένιοι Φρουροί).⁸⁹ Ο δικτάτορας Ceausescu, κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησής του, διατήρησε μεγάλο βαθμό ανεξαρτησίας από τη Μόσχα και υπήρξε ένθερμος υποστηρικτής του ρουμανικού εθνικισμού, όπως και του αντισημιτισμού, ενώ δεν ευνόησε την επαναφορά της λατρείας προς την μεσοπολεμική οργάνωση των Σιδερένιων Φρουρών (Iron Guards) του Codreanu, πράγμα που συνέβη τα πρώτα χρόνια μετά την πτώση του Ceausescu, οπότε και οι ρουμάνοι εθνικιστές αναζήτησαν στην οργάνωση αυτή τις πηγές των ιδεολογικών τους θέσεων. Για το λόγο αυτό, ο Michael Shafir, αναφερόμενος, στις πηγές άντλησης ιδεολογικών εμπνεύσεων από την πλευρά της σύγχρονης ρουμανικής ακροδεξιάς, διακρίνει ανάμεσα στα: α) κόμματα «ριζοσπαστικής συνέχειας» (radical continuity) και β) κόμματα «ριζοσπαστικής επιστροφής στο παρελθόν» (radical return).⁹⁰

Αναλυτικότερα, τον Φεβρουάριο του 1990, ιδρύθηκε στο Tirgu Mures η οργάνωση Vatra Românească (Romanian Hearth). Τα μέλη της ανήκαν στο πρώην κομμουνιστικό κόμμα και αναζητούσαν ρόλο στη νέα τάξη πραγμάτων που διαμορφωνόταν, ωστόσο αυτό που τα ώθησε στη δημιουργία της οργάνωσης αυτής ήταν ο αντί – συγγραμμός τους. Ένα μήνα μετά τη σύσταση της οργάνωσης, αυτή θα είναι από τους βασικούς υποκινητές των εθνοτικών συγκρούσεων που θα ξεσπάσουν στο Tirgu Mures, ανάμεσα σε Ρουμάνους εθνικιστές και μέλη της συγγραφικής μειονότητας.⁹¹ Επιπλέον, λίγο πριν τις εκλογές του Μαΐου 1990, θα δημιουργήσουν το πολιτικό κόμμα PUNR (Partidul Unatii Nationale Rumanesti – Κόμμα της Ρουμανικής Εθνικής Ενότητας), με αρχηγό τον Gheorghe Funar.⁹² Τόσο το κόμμα, όσο και η οργάνωση έχασαν σταδιακά τη δυναμική τους, καθώς δεν μπόρεσαν να επεκτείνουν την πολιτική τους θεματική, πέραν της συγγραφικής μειονότητας, όταν

⁸⁹ Baleanu V. G., “The dark side of politics in post – communist Romania”, *Conflict Studies Research Center*, March 2001, p.6

⁹⁰ Shafir Michael, “The Mind of Romania’s Radical Right”, p. 213 – 232, στο Sabrina Ramet (ed.), *The Radical Right in Central and Eastern Europe since 1989*, The Pennsylvania State University Press, 1999

⁹¹ Andreescu Gabriel, *Right – Wing Extremism in Romania*, Ethnocultural Diversity Research Center, 2003, p.29 – 30

⁹² Hainsworth Paul, *Η ακροδεξιά: Ιδεολογία – Πολιτική – Κόμματα*, εκδόσεις Παπαζήση, 2004, σελίδες 445 – 474.

μάλιστα το επίσημο κόμμα της τελευταίας (UDMR) μπόρεσε να συμμετάσχει, το 1996, με σχετική επιτυχία, σε κυβερνητικό συνασπισμό.⁹³

Το 1991, ιδρύθηκε το PRM (Partidul România Mare – Κόμμα της Μεγάλης Ρουμανίας), η ίδρυση του οποίου προέκυψε από το, εκδιδόμενο από το 1990, εβδομαδιαίο περιοδικό Romania Mare – Politica.⁹⁴ Πρώτος του πρόεδρος υπήρξε ο Corneliu Vadim Tudor και αντιπρόεδρος ο Evgen Barbu. Ο Corneliu Vadim Tudor, υπήρξε συνεργάτης της Securitate επί Ceaușescu, και ήταν σφοδρός αντισημίτης και υποστηρικτής των θεωριών της παγκόσμιας «εβραϊκής συνωμοσίας»⁹⁵. Μέσω του εβδομαδιαίου περιοδικού «Μεγάλη Ρουμανία – Πολιτική» (Romania Mare – Politica) παρουσιάζει τις κεντρικές θέσεις του κόμματος του, που είναι: α) η δημιουργία Μεγάλης Ρουμανίας, με την προσθήκη της Μολδαβίας, β) η επισήμανση των «αντί - ρουμάνικων» δραστηριοτήτων στις οποίες, υποστηρίζει το κόμμα, επιδίδονται οι εθνικές μειονότητες και γ) η προώθηση του αιτήματος αναγνώρισης του στρατάρχη Antonescu ως εθνικού ήρωα⁹⁶. Ταυτόχρονα, τοποθετήθηκε κατά της επιστροφής κατασχεμένων ιδιοκτησιών, από το προηγούμενο καθεστώς, στους Εβραίους, ενώ δεν έκρυψε ποτέ το θαυμασμό του για τον Ρουμάνο δικτάτορα Ceaușescu. Ο, Ρουμάνος πολιτικός επιστήμονας, Randu Cîmpoș, διακρίνει τρία πλαίσια αξιών στο κόμμα⁹⁷: α) τη σημασία της εδαφικότητας και της ιστορικής συνέχειας του ρουμάνικου έθνους από την αρχαιότητα, εδώ εντάσσονται και οι θέσεις για τη «Μεγάλη Ρουμανία»⁹⁸, ενώ και η ονομασία που υιοθετεί, είναι ουσιαστικά η μεσοπολεμική γεωγραφική εικόνα της Ρουμανίας, δηλώνοντας τη νοσταλγία του Tudor, για τις περιοχές που το έθνος απώλεσε⁹⁹. β) τη σημασία της κυριαρχίας και της ανεξαρτησίας, καθώς παίζουν μεγάλο ρόλο οι θεωρίες συνωμοσίας κατά της χώρας, με πρωτεργάτες τις

⁹³ Andreescu Gabriel, ο.π., (2003), p. 31

⁹⁴ Andreescu Gabriel, ο.π., p. 31

⁹⁵ Laquer Walter, *The Changing Face of Anti-Semitism: From Ancient Times to the Present*, Oxford University Press, 2006, p. 1 – 20, 96 – 102, Ψαρράς Δημήτρης, *Το Μπεστ – Σέλερ του Μίσους: Τα Πρωτόκολλα των Σοφών της Σιών στην Ελλάδα, 1920 – 2013*, Πόλις, 2013, σελ. 291 - 335

⁹⁶ Markéta Smrčková, “Comparison of Radical Right – Wing Parties in Bulgaria and Romania: The National Movement of ATAKA and the Great Romania Party”, *Central European Political Studies Review*, Volume XI, Part 1, pp. 48 - 65

⁹⁷ Βλέπε Cîmpoș Randu, “The Extreme Right in Contemporary Romania”, Friedrich Ebert Stiftung, *International Policy Analysis*, October 2012

⁹⁸ Ως «Μεγάλη Ρουμανία», γίνεται αντιληπτή για τους εθνικιστές Ρουμάνους η σημερινή Ρουμανία, με την προσάρτηση της Βεσσαραβίας, της Βουκοβίνας και της Τρανσνιστερίας. Χαρακτηριστικό είναι πως συχνά η Μολδαβία αντιμετωπίζεται ως εν δυνάμει κομμάτι του ρουμάνικου κράτους.

⁹⁹ Gheorghe Lencan Stoica, “Romania – Populism in Romania”, p.193 στο H. Giusto, D. Kitching, S. Rizzo (eds), *The Changing Faces of Populism. Systemic Challengers in Europe and the U.S.*, Foundation for European Progressive Studies, Fondazione Centro per la riforma dello stato, Fondazione Italianeuropei, 2013

Η.Π.Α., τον Σιωνισμό και την Εβραϊκή Μαφία και γ) τη σημασία της ορθόδοξης παράδοσης και των πιστεύω που απορρέουν από αυτή, τα οποία δεν εφαρμόζονται από την κυβέρνηση που αδυνατεί να επιβάλλει τον νόμο και την τάξη. Στην πρώτη εκλογική χρονιά, το 1996, συγκέντρωσε μόλις 4,46% στις βουλευτικές εκλογές και 4,54% στη Γερουσία, όμως το 2000, τα ποσοστά του εκτινάχθηκαν στο 19,48% και 21,01% αντίστοιχα. Το 2004 ξεκίνησε κιόλας μια περίοδος εκλογικής συρρίκνωσης για το κόμμα, καθώς έλαβε ποσοστό 13% στις εκλογές. Τα επόμενα χρόνια, οι προσπάθειες του κόμματος να ενταχθεί στη κομματική οικογένεια του Ευρωπαϊκού Λαϊκού Κόμματος, απέτυχαν, αν και το κόμμα άλλαξε ακόμα και το όνομα του για το λόγο αυτό, μετονομαζόμενο σε People Party of Great Romania. Τελικά, το 2007 απέτυχε να κερδίσει την εκπροσώπηση του στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Ως βασική αιτία αυτής της εκλογικής του πτώσης θεωρείται η συγκεντρωτική εξουσία που ασκεί στο κόμμα ο Tudor, καθώς όλα περνάνε από τα χέρια του και οι διαφωνούντες απομακρύνονται από το κόμμα, ανεξαρτήτως πολιτικού κόστους. Πρόκειται για μια περίπτωση συχνή στον ακροδεξιό χώρο, τόσο της Δυτικής, όσο και της Ανατολικής Ευρώπης, όπου το κόμμα είναι συχνά μονοπρόσωπο και ταυτίζεται πλήρως με τον αρχηγό του, σε όλα τα στάδια της ζωής του.

Άλλο κόμμα του νεοσυγκροτηθέντος ακροδεξιού χώρου ήταν το PSM (Partidul Socialist al Muncii – Σοσιαλιστικό Κόμμα Εργασίας), του οποίου ο ιδρυτής Adrian Paunescu, είχε επίσης στενούς δεσμούς με το προηγούμενο καθεστώς. Εξίσου σημαντικός είναι και ο ρόλος της Noua Dreapta (Νέα Δεξιά), η λειτουργία της οποίας γίνεται ευρύτερα γνωστή μέσω της σελίδας της: <http://www.nouadreapta.org/>. Η οργάνωση κινείται στο χώρο του μεσοπολεμικού χριστιανοφασισμού, όπως εκφράστηκε από τη Λεγεώνα του Αρχάγγελου Μιχαήλ, τιμά τον Corneliu Codreanu, ενώ προωθεί και θέσεις της πάνω στον κίνδυνο που κατ' αυτόν αποτελεί για την Ευρώπη και τη χριστιανική θρησκεία η διάδοση του ισλαμισμού.¹⁰⁰ Παρατηρούνται και εδώ τάσεις ρεβανσισμού, μέσα από τον καθημερινό λόγο της οργάνωσης, ενώ είναι ιδιαίτερα επιθετική απέναντι στις σεξουαλικές, κυρίως, μειονότητες, διοργανώνοντας πορείες εναντίον τους. Η οργάνωση, αν και έκανε αίτηση για να

¹⁰⁰ Fofiu Adela, "Extremist Manipulations of Apocalyptic Fears: A case study of De – Christianization and Islamization Discourses on the Romanian New Right Blog", *Religion and Society in Central and Eastern Europe*, 5 (1): 55 – 67, 2012.

συμμετάσχει στις εκλογικές διαδικασίες, βρίσκεται από το 2011 σε σχετική αδυναμία, ύστερα από δικαστική απαγόρευση.¹⁰¹

Όπως επισημαίνει και ο Ρουμάνος Randu Cinproes, είναι δύσκολη η καταγραφή των μικρότερων ακροδεξιών μορφωμάτων στη ρουμανική πολιτική σκηνή, καθώς αρκετά εξ' αυτών φέρουν τον τίτλο «πολιτιστικός οργανισμός» ή «ίδρυμα», ενώ άλλα δραστηριοποιούνται μόνο διαδικτυακά, δημιουργώντας δυσκολίες ακόμα και για την αναγνώρισή τους ως ακροδεξιών σχηματισμών.¹⁰² Επιπλέον, είναι δυνατό να μιλήσουμε για μια «κυματοειδή» ανάπτυξη της άκρας δεξιάς στη Ρουμανία. Πιο συγκεκριμένα, η μετάβαση στη μετακομμουνιστική εποχή, με την εγκαθίδρυση δημοκρατικών καθεστώτων, θα βρει τη Ρουμανία με μεγάλο αριθμό εθνικιστικών και ακροδεξιών κομμάτων, που διεκδικούν λόγο και επιρροή στο εκλογικό σώμα. Η δυνατότητα που επέδειξε το ρουμανικό πολιτικό σύστημα να προχωρά σταθερά σε εκλογικές διαδικασίες και να αλλάζει κυβερνήσεις, αποφεύγοντας εσωτερικές κρίσεις, βοήθησε στην καθιέρωση του νέου πολιτεύματος και μείωσε την απήχηση των ακροδεξιών μορφωμάτων. Επιπλέον, η ένταξη της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η αύξηση της μετανάστευσης των Ρουμάνων στη Δυτική Ευρώπη και η ομαλότερη συμβίωση με τους Ούγγρους, αφαίρεσαν εκμεταλλεύσιμο, για την άκρα δεξιά, υλικό, κάνοντας την να περνάει απαρατήρητη από το εκλογικό σώμα.¹⁰³ Ακόμα και η δυναμική επιστροφή, που πραγματοποίησε η άκρα δεξιά στις ευρωεκλογές του 2009, με το Partidul Romania Mare (PRM – Κόμμα της Μεγάλης Ρουμανίας) να καταλαμβάνει 3 έδρες, με ποσοστό 8,6%, δεν είχε συνέχεια. Μπόρεσε να εκμεταλλευτεί μόνο περιστασιακά την κρίση που είχε ήδη επηρεάσει την ρουμανική οικονομία, με αποτέλεσμα να μειώσει τους ρυθμούς ανάπτυξής της, αλλά στις εκλογικές διαδικασίες του 2013 και του 2014 (βουλευτικές εκλογές και ευρωεκλογές) η ψήφος στην ευρύτερη άκρα δεξιά υπέστη ολοκληρωτική καθίζηση. Συναντώνται λαϊκιστικά σχήματα στο πολιτικό σκηνικό της χώρας, ενώ και πολλές ακροδεξιές ομάδες συνεχίζουν τη δράση τους, ωστόσο φαίνεται πως αυτή τη στιγμή αδυνατούν να βρουν ένα κοινό, πολλώ μάλλον δυναμικό τρόπο έκφρασης, ίσως

¹⁰¹ Cinproes Randu, "Right – Wing Extremism in Romania" στο Ralph Melzer and Sebastian Serafin (ed.), *Right – Wing Extremism in Europe: Country Analyses, Counter – Strategies and Labor – Market Oriented Exit Strategies*, Friedrich Ebert Stiftung, 2013 p. 183

¹⁰² Cinproes Randu, "The Extreme Right in Contemporary Romania", Friedrich Ebert Stiftung, *International Policy Analysis*, October 2012

¹⁰³ Stan Lavinia and Diane Vancea, "Old Wine in New Bottles – The Romanian Elections of 2008", p.51 from the journal *"Problems of Post – Communism"*, vol.56, no. 5, September/ October 2009, p. 47 - 61

ευρισκόμενες σε αδιέξοδο από τη χρήση της ίδιας ρητορικής εδώ και είκοσι τέσσερα χρόνια.

Οι θέσεις που εμφανίζονται σε όλη την πρώτη αυτή δεκαετία της ρουμανικής δημοκρατίας, περιέχουν στοιχεία λαϊκιστικά, συνωμοσιολογικά, ρατσιστικά, αντισιωνιστικά, μιλιταριστικά, νοσταλγικά για τον φασισμό και τον κομμουνισμό. Ωστόσο, η πολυδιάσπαση του χώρου υπήρξε τεράστια, καθώς εκτός από τις προαναφερθείσες οργανώσεις, που θεωρούνται οι σημαντικότερες, συναντώνται τουλάχιστον άλλες δέκα, με αποτέλεσμα η πολυδιασπασμένη άκρα δεξιά να μην μπορέσει ποτέ να αποκτήσει ισχυρό βήμα. Φαίνεται επιπλέον, πως στη Ρουμανία μπορεί να λάβει χώρα άλλη μια διαίρεση κατά την προσπάθεια μελέτης της άκρα δεξιάς. Εκτός από την προαναφερθείσα διαίρεση του Shafir, σε κόμματα «ριζοσπαστικής συνέχειας» και «ριζοσπαστικής επιστροφής στο παρελθόν», μπορούμε να δούμε πως με βάση τη διαίρεση του Ignazi, έχουμε να κάνουμε με κόμματα «παραδοσιακού» (“traditional”) τύπου.¹⁰⁴ Οι αναφορές στο φασισμό, έστω και στη ρουμανική μορφή του, είναι μόνιμες, τόσο στην ιδεολογία, όσο και στα σύμβολα, τα ονόματα και τον τρόπο ενδυμασίας, ο εθνικισμός αποτελεί συνεκτικό στοιχείο των κομμάτων του χώρου, αφού είναι μια από τις βασικότερες θέσεις του, ενώ οι μειονότητες βρίσκονται στο στόχαστρο, ως όργανα ξένων συνωμοτικών κέντρων κατά του ρουμάνικου έθνους (κυρίως η ουγγρική μειονότητα). Η άλλη κατηγορία που αναγνωρίζει ο Ignazi, τα «μεταβιομηχανικά» (“post – industrial”) κόμματα, δεν συναντάται στη ρουμάνικη πολιτική ζωή, καθώς τα διακυβεύματα πάνω στα οποία στηρίζουν την πολιτική τους θεματολογία τα κόμματα αυτά (για παράδειγμα: οικολογία, πυρηνική ενέργεια, διαφορετικότητα, κ.α.) είναι είτε πλήρως ανύπαρκτα, είτε θίγονται ακροθιγώς.

Το βασικότερο πρόβλημα στη Ρουμανία φαίνεται πως παραμένει η αδυναμία συμφιλίωσης της χώρας με το παρελθόν της. Ενώ η άκρα δεξιά της αυτή τη στιγμή δεν έχει κάποια δυναμική, το ταραγμένο παρελθόν της χώρας (δικτατορίες λίγο πριν και κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, με φασιστική χροιά, συνεργασία με τη ναζιστική Γερμανία, καθεστώς Τσαουσέσκου) την οδηγεί στο να παρουσιάζει «κενά μνήμης». Πιο συγκεκριμένα, το όνομα του στρατάρχη Αντονέσκου συναντάται

¹⁰⁴ Βλέπε αναλυτικά Ignazi Piero, *Extreme Right Parties in Western Europe*, Oxford University Press, 2003, p.33 - 34

σε μια σειρά δημόσιων τοποθεσιών,¹⁰⁵ όπως λεωφόροι και στρατιωτικό νεκροταφείο, την ίδια στιγμή που οι νέοι εμφανίζονται να μην ενδιαφέρονται για τα πεπραγμένα του καθεστώτος Τσαουσέσκου, μιας και είναι κάτι πολύ παλιό για αυτούς. Άλλοι θεωρούν πως οι μορφές αυτές είναι εθνικοί ήρωες, μιας και δεν ξεπούλησαν τη χώρα τους στους ξένους, είτε ήταν Γερμανοί, είτε ήταν Ρώσοι. Εκτός αυτού, στη σύγχρονη Ρουμανία συναντώνται ισχυρά ποσοστά ιστορικού αναθεωρητισμού, με επίκεντρο το Ολοκαύτωμα των Εβραίων.¹⁰⁶

Καταλήγοντας, μπορούμε να πούμε πως η ιδιαιτερότητα και βασική εξήγηση της αδυναμίας της ρουμανικής άκρα δεξιάς να δημιουργήσει συμπαγές και ισχυρό πολιτικό σώμα, με αξιώσεις εκλογικών επιτυχιών, έγκειται στην πολιτική ρευστότητα της ρουμανικής πολιτικής σκηνής¹⁰⁷. Όπως επισημαίνει ο Randu Cinpoes, είναι αξιοσημείωτη αυτή η ρευστότητα του πολιτικού σκηνικού, όπου πολιτικοί ακροδεξιών αποχρώσεων κινούνται χωρίς πρόβλημα μεταξύ διαφορετικών πολιτικών ιδεολογιών.¹⁰⁸ Ο ίδιος αποκαλεί το φαινόμενο “traseism politic” (political cruising).¹⁰⁹ Επιπλέον, η Lavinia Stan¹¹⁰ αναφέρει πως για να δημιουργηθεί ένα νέο κόμμα και να λάβει μέρος σε εκλογικές διαδικασίες χρειάζονται μόλις 250 συμμετέχοντες, ενώ οι δωρεές και οι εισφορές σε αυτό έρχονται από συμπαθούντες το κόμμα. Όπως επισημαίνει ο Florin Turcanu, τα πρώτα χρόνια της μετακομμουνιστικής Ρουμανίας, είχαν έντονα τα σημάδια του εθνικιστικού κομμουνισμού που εγκαθίδρυσε ο Ceausescu. Μάλιστα, τα σημάδια ήταν τόσο έντονα, ώστε να αποτελεί κοινό γνώρισμα για μια σειρά κομμάτων, τα οποία τυπικά τοποθετούνταν τόσο στα αριστερά, όσο και στα δεξιά του πολιτικού φάσματος.¹¹¹ Έτσι, η πολιτική σκηνή, τόσο γενικότερα, όσο και ειδικότερα για την άκρα δεξιά, εύκολα παραμένει κατακερματισμένη, στο έλεος των προσωπικών φιλοδοξιών διαφόρων αρχομανών πολιτικών, αμφιβόλου δυναμικής, κάνοντας αδύνατη την

¹⁰⁵ Turcanu Florin, *Right wing extremism and its impact on young democracies in the CEE – countries. State, society, NGOs on Right – Wing extremism in Romania*, Friedrich Ebert Stiftung, November 2010, p.3

¹⁰⁶ Andreescu Gabriel, ο.π., p. 17

¹⁰⁷ <http://www.norocel.eu/?tag=homophobia> (τελευταία πρόσβαση, 04.07.2014)

¹⁰⁸ Cinpoes Randu, *The Extreme – Right in Contemporary Romania*, Friedrich Ebert Stiftung, 2012, p.10

¹⁰⁹ Η Dorothee de Neve αποκαλεί το φαινόμενο “parliamentary shopping”, αφού μοιάζει περισσότερο αποτέλεσμα εξαγοράς και της υπάρχουσας διαφθοράς της ρουμανικής πολιτικής σκηνής.

¹¹⁰ Stan Lavinia, “Romania in the Shadow of the Past”, p.2 από

<http://www.faithineurope.org.uk/stan.pdf> (τελευταία πρόσβαση, 18.07.2014)

¹¹¹ Turcanu Florin, *National and right – wing radicalism in the new democracies: Romania*, Friedrich Ebert Stiftung, p.5

εύρεση κοινών σημείων επικοινωνίας μεταξύ των μορφωμάτων του χώρου. Ταυτόχρονα με αυτό, μειώθηκε η ορμή που επέδειξαν τα κόμματα στις αρχές της δεκαετίας του 1990, οπότε και μπορούσαν να έχουν σίγουρη πρόσβαση σε πηγές χρηματοδότησης, εξαιτίας των σχέσεων τους με το παλαιό καθεστώς και την Securitate,¹¹² ενώ οι πολιτικές τους θέσεις έγιναν αντικείμενο εκμετάλλευσης και πιο κεντρών κομμάτων, περιθωριοποιώντας τα άκρα.

Παρά τις αδυναμίες που εμφανίζει ο χώρος και την μεγάλη πτώση της εκλογικής του δύναμης, είναι σημαντικό πως στην ρουμανική άκρα δεξιά έχουμε την πρώτη συστηματική σύνδεση έντυπων μέσων και πολιτικών σχηματισμών στον ακροδεξιό χώρο, σε μεγάλο βαθμό. Όπως αναλύει ο Andreescu¹¹³, ήταν πάρα πολλοί αυτοί, οι οποίοι εκμεταλλεύτηκαν το έντονο εθνικιστικό ρεύμα που επικράτησε, κυρίως τα πρώτα χρόνια, στη μετακομμουνιστική Ρουμανία, για να δημιουργήσουν εφημερίδες και περιοδικά, όπου ανέλυναν τις εθνικιστικές, συνωμοσιολογικές, αντιμειονοτικές, αντιαμερικάνικες και αντί – παγκοσμιοποιητικές θέσεις τους και αρκετά συχνά τις μετουσίωναν σε πολιτικό κόμμα. Κάτι τέτοιο δύσκολα γίνεται εφικτό στον ευρύτερο ευρωπαϊκό χώρο, καθώς συχνά συναντάμε διάφορες μικρότερες ή μεγαλύτερες ομάδες ατόμων, οι οποίες δημιουργούν κόμματα ή οργανώσεις, και στη συνέχεια ιδρύουν κάποιο έντυπο ώστε να διαδίδουν τις θέσεις τους.

3) ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ

Τόσο ο έντονος εθνικισμός που ανέπτυξε το νεοσύστατο βουλγαρικό βασίλειο από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, έως και την πρώτη εικοσαετία του 20^{ου} αιώνα, όσο και η προσχώρηση της Βουλγαρίας στο κομμουνιστικό μπλοκ για 45 χρόνια (1944 – 1989), θα σταθούν αιτίες να αναπτύξει η Βουλγαρία έναν τύπο σλαβόφιλου επεκτατικού εθνικισμού. Η πτώση του κομμουνισμού, στην βουλγαρική περίπτωση, ακολουθήθηκε από την πιο αναίμακτη μετάβαση στη δημοκρατία, σε όλη την Ανατολική Ευρώπη. Αξιοσημείωτο στο σημείο αυτό είναι πως ο στρατός δεν είναι θεσμός με μεγάλη υπόληψη, με αποτέλεσμα να μη διαδραματίσει κομβικό ρόλο, όπως στην Ελλάδα παλαιότερα, οπότε και εγκαθίδρυσε δικτατορία και στη Ρουμανία, όπου

¹¹² Baleanu V. G., *The dark side of politics in post – communist Romania*, Conflict Studies Research Center, March 2001, p.6

¹¹³ Andreescu Gabriel, ο.π., p. 22 – 27, 31

έπαιξε κεντρικό ρόλο στις συγκρούσεις του Δεκεμβρίου 1989, καθώς ήρε την υποστήριξή του από το καθεστώς Ceausescu, βοηθώντας στην πτώση της δικτατορίας του τελευταίου. Αυτό το γεγονός, μαζί με την απουσία ισχυρής φασιστικής παράδοσης από την εποχή του Μεσοπολέμου, καθυστέρησαν την εμφάνιση ισχυρής άκρας δεξιάς στην πολιτική σκηνή της Βουλγαρίας, κάτι που τελικά συνέβη μόλις το 2005, με την ίδρυση του κόμματος ATAKA από τον Volen Siderov. Ωστόσο, και η τελευταία δεκαετία του κομμουνιστικού καθεστώτος, υπό τον Zhivkov, σηματοδεύτηκε από εθνικιστικές πολιτικές, στρεφόμενες κατά της υπάρχουσας τουρκικής μειονότητας. Πιο συγκεκριμένα, με νόμο απαγορεύτηκε η χρήση της γλώσσας και των επωνύμων των μελών της μειονότητας και ξεκίνησε μια προσπάθεια εκβουλγαρισμού της, η οποία είχε ως αποτέλεσμα να φύγει μεγάλος αριθμός μελών της προς την Τουρκία. Τα σύνορα έκλεισαν σύντομα με απόφαση του καθεστώτος και ξανάνοιξαν το 1989, ώστε να φύγουν και οι υπόλοιποι και να ομογενοποιηθεί εθνικά ο πληθυσμός της χώρας.¹¹⁴ Ωστόσο, και εδώ, η δεκαετία του 1990 σηματοδεύτηκε από μια προβληματική στη λειτουργία της δημοκρατία: τα κόμματα αλληλοκατηγορούνταν ως κομμουνιστικά, βλέποντας παντού συνωμοσίες, ενώ το Σύνταγμα που υιοθετήθηκε ήταν το ισχύον πριν την εγκαθίδρυση του κομμουνισμού στη χώρα, οπότε, θεωρητικά, επανέφερε ως πολίτευμα τη βασιλεία¹¹⁵. Την περίοδο αυτή εμφανίστηκε και το κόμμα του «Πατέρα» Georgi Gelemenov, το Bulgarian Christian Democratic Party (Bulgarska khristian – demokraticheska partija, BKDP), το οποίο ο Mudde κατατάσσει στα ακροδεξιά, «προ-κομμουνιστικά» κόμματα, καθώς η ιδεολογία που αναπτύσσει έχει στοιχεία αυταρχικά, συντηρητικά, μοναρχοφασιστικά και αναζητά έμπνευση από τον βουλγαρικό Μεσοπόλεμο.¹¹⁶ Ο ιδρυτής του, αποκαλείται «Πατέρας», καθώς είναι πρώην ορθόδοξος ιερέας, μιας και διώχθηκε από το εκκλησιαστικό σώμα το 1989.¹¹⁷ Η μετέπειτα παρουσία του στην βουλγαρική πολιτική σκηνή υπήρξε σποραδική και χωρίς κάποιο αξιοσημείωτο εκλογικό αποτέλεσμα.

Το 1993 παίρνει μορφή πολιτικού κόμματος και ο, ιδρυθείς το 1991, πολιτιστικός οργανισμός VMRO – Union of Macedonia (Internal Macedonial

¹¹⁴ Otfinoski Steven, *Nations In Transition – Bulgaria*, Facts on File, New York, 2004, p. 24

¹¹⁵ Belt John, “The radical right in Bulgaria”, p. 233 – 253, στο Ramet Sabrina (ed.), *The radical right in Central and Eastern Europe since 1989*, Pennsylvania State University Press, 1999.

¹¹⁶ Mudde Cas, “Extreme Right Parties in Eastern Europe”, *Patterns of Prejudice*, Institute for Jewish Policy Research, vol. 34, No. 1, 2000, Sage Publications

¹¹⁷ Ivanov Christo, Ilieva Margarita στο Cas Mudde (ed.), *Racist Extremism in Central and Eastern Europe*, Cas Mudde, Routledge, 2005, p. 8

Revolutionary Organization – Union of Macedonia). Όπως γίνεται ορατό από το όνομά του, το ζήτημα της Μακεδονίας είναι πρώτο στην ατζέντα του, ενώ θεωρεί εαυτόν απόγονο του ομώνυμου κόμματος του 1893. Ιδιαίτερες είναι οι σχέσεις του κόμματος με την ορθόδοξη εκκλησία. Εκλογικά δεν έχει καταφέρει κάτι το αξιόλογο, καθώς υπήρξε μέρος του συνδυασμού United Democratic Forces (Obedineni Demokratichni Sili, ODS) το 1997, λαμβάνοντας δυο έδρες και κυβερνητικές θέσεις, αλλά από κει και πέρα κινείται προς την αφάνεια, με καλύτερο αποτέλεσμα του σε εκλογές, το 2001, οπότε και λαμβάνει 3, 6%.¹¹⁸

Ο σημαντικότερος εκπρόσωπος της άκρας δεξιάς στη βουλγαρική πολιτική σκηνή είναι το κόμμα ATAKA. Ιδρυτής του και αρχηγός του μέχρι σήμερα είναι ο Volen Siderov, δημοσιογράφος με εκπομπή στο καλωδιακό κανάλι SKAT, η οποία είχε και το όνομα που έδωσε στο κόμμα του. Μέσα από την εκπομπή αυτή προχωρούσε σε δριμύτατες επιθέσεις ενάντια στο πολιτικό κατεστημένο, με έμφαση στο MRF (Movement for Rights and Freedom, που αντιπροσωπεύει τις μειονότητες) και δεν δίσταζε να προβάλλει ξενοφοβικές και άλλες ακροδεξιές του θέσεις. Το κόμμα προήλθε από την ένωση τριών κομμάτων: του National Movement to Protect the Homeland (NDSO, Natsionalno Dvizhenie za Spasenie na Otchestvono), του Bulgarian National Patriotic Party (BNPP, Bulgarska Natsionalna- Patriotichna Partiya) και του Union of Patriotic Forces – Defence (Soyuz na Patriotichnite Sili i Voinite ot Zapssa – Zashtita)¹¹⁹. Συμμετέχοντας για πρώτη φορά σε εκλογές το 2005, βασικό του σύνθημα ήταν το «Ας επιστρέψουμε τη Βουλγαρία ξανά στους Βούλγαρους». Αν και ήταν νέο κόμμα κατάφερε με την πρώτη του εμφάνιση να συγκεντρώσει το 8% των ψήφων, χάρη και στην αναγνωρισιμότητα του αρχηγού του. Μάλιστα, 4 χρόνια αργότερα, το ποσοστό αυτό θα αυξηθεί, φτάνοντας στο 9,5%. Τότε, το πολιτικό του πρόγραμμα ονομαζόταν «Όχι η Τουρκία στην Ε.Ε.» και, μεταξύ άλλων, απαιτούσε από τους Τούρκους αποζημίωση ύψους 50 δις. Ευρώ για τη γενοκτονία του 1876¹²⁰. Ο λόγος του είναι λαϊκιστικός, με έμφαση στον κίνδυνο που

¹¹⁸ Ivanov Christo, Ilieva Margarita, ο.π., p. 1 - 29

¹¹⁹ Todorov Antoni, "The Extreme Right Wing in Bulgaria", *International Policy Analysis*, Friedrich Ebert Stiftung, January 2013, p.2

¹²⁰ Σύμφωνα με την ιστοσελίδα <http://chgs.umn.edu/museum/exhibitions/homeMemories/genesis.html>, του Center of Holocaust and Genocide Studies, του University of Minnesota, το 1876, σκοτώθηκαν 14.700 Βούλγαροι κατά τη διάρκεια εξέγερσής τους κατά της τουρκικής ηγεμονίας. Πρόκειται για το γεγονός που οδήγησε, το 1878, στην υπογραφή της Συνθήκης του Αγίου Στεφάνου, ανάμεσα στη Ρωσική και την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Η συνθήκη, έμελλε να ακυρωθεί με το Συνέδριο του Βερολίνου, το 1878, εξαιτίας της αύξησης που προσέφερε στη ρωσική ισχύ στον βαλκανικό χώρο.

προκαλούν οι μειονότητες, στο χαρακτήρα του αρχηγού του, ο οποίος προβάλλεται ως ικανότατος πολιτικός άνδρας, ενώ περιστασιακά στρέφεται ενάντια στη βία (όταν μπορεί να κερδίσει δημοσιότητα), χωρίς να αποφεύγει τις πράξεις βίας εναντίον ανεπιθύμητων δημοσιογράφων κατά κύριο λόγο.¹²¹ Επιπλέον, λόγω της ανοιχτής αντίθεσης του κόμματος στην ύπαρξη της τουρκικής μειονότητας, την οποία θεωρεί επικίνδυνη για το έθνος, είναι εναντίον και της μετάδοσης ειδήσεων ή άλλων τηλεοπτικών προγραμμάτων στην τουρκική γλώσσα από τις τηλεοπτικές συχνότητες. Εκτός του ΑΤΑΚΑ, το 2007, δημιουργείται το εθνικιστικό κόμμα Εθνική Φρουρά (National Guard), το οποίο αυτοπροσδιορίζεται ως «υπερασπιστής των Βουλγάρων απέναντι στον τρόπο των Ρομά»¹²². Το κόμμα συνδέεται άμεσα με το, δημιουργηθέν το 2001, Bulgarian National Union (BNS), του οποίου αποτελεί την παραστρατιωτική πτέρυγα. Ηγέτης του γίνεται ο Boyan Rasate, ο οποίος θα γίνει γνωστός και θα τιμωρηθεί επανειλημμένως για τις δημόσιες, αντί – ρομά, τοποθετήσεις του. Χαρακτηριστικό της οργάνωσης είναι πως τα μέλη της είναι νέα, με υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης και υψηλό αίσθημα πατριωτισμού.

Προσπαθώντας να εξάγουμε ένα γενικότερο συμπέρασμα από την παρουσία της άκρας δεξιάς στη βουλγάρικη πολιτική σκηνή, μπορούμε να πούμε πως το ΑΤΑΚΑ, ως κατ' εξοχήν προσωποκεντρικό κόμμα, υφίσταται τις διακυμάνσεις της συμπεριφοράς του αρχηγού του. Χάρη σε αυτόν και τη δυνατότητα του ως δημοσιογράφος να ξέρει πώς να κινηθεί στο δημόσιο λόγο και να μπορεί να προσφέρει ένα τηλεοπτικό κανάλι στο κόμμα, το ΑΤΑΚΑ έφτασε σε εκλογικές επιτυχίες, ωστόσο εξαιτίας αυτού και πάλι το κόμμα έχει γνωρίσει διασπάσεις, διατηρείται μόλις και μετά βίας στο σκηνικό της χώρας και δείχνει αδύναμο να ενσωματώσει νέα διακυβεύματα στο λόγο του. Η παρουσία άλλων ομάδων είναι μάλλον περιστασιακή, αφού δεν κατορθώνουν να δείξουν διάρκεια στο χρόνο και να αποκτήσουν έναν πυρήνα οπαδών, κάτι που αφήνει ανεκμετάλλευτες τις υπερσυντηρητικές θέσεις που εκφράζει η βουλγάρικη ορθόδοξη εκκλησία και τη φοβία μεγάλου μέρους του πληθυσμού της χώρας προς τους Ρομά και τους μετανάστες, ειδικά αν είναι και Μουσουλμάνοι.

¹²¹ <http://www.freemedia.at/newssview/article/seemo-expresses-concern-over-attacks-on-bulgarian-journalists.html> (τελευταία πρόσβαση, 19.10.2014)

¹²² Efremova Georgia, "Integralist Narratives and Redemptive Anti – Gypsy Politics in Bulgaria", p. 43 – 66, στον συλλογικό τόμο του Michael Stewart *The Gypsy Menace – Populism and the New Anti – Gypsy Politics*, C. Hurst & Co, 2012

Παρά την αδυναμία του ΑΤΑΚΑ να διατηρηθεί σε μια μορφή ακροδεξιάς πολιτικής, είτε είναι εξτρεμιστική, είτε είναι λαϊκιστική ριζοσπαστική, θεωρείται ένα κόμμα που έχει κάνει με αρκετή ευκολία τον κύκλο του βουλγαρικού πολιτικού σκηνικού. Ο ερχομός του στην πολιτική έγινε αποδεκτός από το εκλογικό σώμα, στη βάση του καινούργιου και αδιάφθορου, που θα μπορούσε να αντιμετωπίσει την παρακμή της βουλγαρικής πολιτικής ζωής. Σε αυτό όφειλε την είσοδο του στο κοινοβούλιο με την πρώτη του εκλογική δοκιμασία, ενώ το 2009 αύξησε τα ποσοστά του, αντιπολιτευόμενο την τρικομματική κυβέρνηση συνεργασίας που είχε δημιουργηθεί.¹²³ Ωστόσο, η επιτυχία του το 2009, το οδήγησε στην παροχή στήριξης στην δεξιά κυβέρνηση του κόμματος GERB, με αποτέλεσμα γρήγορα να απολέσει την στήριξη της κοινωνίας. Η λήψη από το GERB πολιτικών που ήταν παρόμοιας ιδεολογίας με αυτές του ΑΤΑΚΑ, διατήρησε τα ποσοστά του κόμματος χαμηλά το 2011. Η κυβερνητική κρίση που προκλήθηκε ωστόσο, από το 2012, με απεργίες σε όλη τη χώρα και για πολλούς μήνες, βοήθησε το ΑΤΑΚΑ να ανακάμψει την τελευταία στιγμή και να πετύχει την κοινοβουλευτική του εκπροσώπηση στις τελευταίες βουλευτικές εκλογές. Γεγονός ωστόσο είναι πως στις ευρωεκλογές του Μαΐου 2014, το κόμμα δεν κατάφερε να εκλέξει εκπροσώπους στο ευρωπαϊκό κοινοβούλιο. Η βουλγαρική ακροδεξιά, μπόρεσε να εκλέξει μόνο δύο εκπροσώπους και αυτούς στα πλαίσια του συνασπισμού που είχε δημιουργηθεί από τα κόμματα VMRO -BND, BWC, Agrarian People's Union ZNC και St George's Day movement¹²⁴.

Η αδυναμία του ΑΤΑΚΑ να φτάσει σε εκλογική εκπροσώπηση στις ευρωεκλογές είναι δείγμα αδυναμίας εξέλιξης της πολιτικής του και εκμετάλλευσης της πολιτικής κρίσης που παραμένει σε εξέλιξη στη Βουλγαρία. Στις πρόωρες εκλογές που έλαβαν χώρα τις 5 Οκτωβρίου 2014, το ΑΤΑΚΑ έλαβε 4,52% των συνολικών ψήφων, κάτι που αντιστοιχεί σε 11 κοινοβουλευτικές έδρες. Πρόκειται για το χαμηλότερο ποσοστό του κόμματος από την ίδρυσή του. Ωστόσο, η άκρα δεξιά συνολικά δεν

¹²³ Todorov Antony, ο.π., p. 7

¹²⁴ Το πλήρες όνομα του συνασπισμού είναι: Coalition: BWC Bulgaria Without Censorship +VMRO-BND Internal Macedonian Revolutionary Organisation-Bulgarian National Movement + Agrarian People's Union ZNC + St George's Day movement (България без цензура (ББЦ) + Вътрешна македонска революционна организация-Българско национално движение + Гергьовден (ВМРО-БНД) +Земеделски народен съюз (ЗНС)). Βλέπε <http://www.apotelesmata-ekloges2014.eu/el/country-results-bg-2014.html> (τελευταία πρόσβαση, 28.08.2014)

αποδυναμώθηκε, καθώς ο συνασπισμός κομμάτων Patriotic Front, έλαβε 7,28% των συνολικών ψήφων, δηλαδή 19 έδρες.¹²⁵ Μάλιστα, σε συζητήσεις για το σχηματισμό νέας κυβέρνησης, ήρθε σε συμφωνία με τον ηγέτη του GERB, Boiko Borissov, ώστε να συμμετάσχει στο κυβερνητικό σχήμα που αναμένεται να προκύψει.¹²⁶

Η σύντομη αυτή αναφορά στην ακροδεξιά σκηνή των τριών χωρών στις οποίες επικεντρώνεται η εργασία αυτή, μας βοηθά να δούμε τις προσπάθειες που λαμβάνουν χώρα με στόχο τη σύνδεση παρελθόντος και παρόντος. Ενδεικτική του τρόπου που επιχειρείται μια τέτοια σύνδεση, είναι η χρήση επιμέρους γεγονότων: η Χρυσή Αυγή ήταν παρούσα στην κηδεία ενός από τους πρωταγωνιστές της χούντας, του συνταγματάρχη Ντερτιλή, ενώ δεν έκρυψε ποτέ τις σχέσεις που ανέπτυξε με άλλα μέλη της χούντας ή και την επιρροή που δέχτηκε από τον Πλεύρη. Την ίδια στιγμή, στη Βουλγαρία, τα τελευταία χρόνια λαμβάνει χώρα πορεία προς τιμήν του στρατηγού Hristo Lukov, επιφανούς αντισημίτη κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, ενώ στη Ρουμανία, αρκετοί κομματικοί σχηματισμοί αυτοπροσδιορίζονται ως συνεχιστές της μεσοπολεμικής «Λεγεώνας του Αρχαγγέλου Μιχαήλ», ενώ άλλοι δεν διστάζουν να εκφράσουν τον θαυμασμό τους στο δικτάτορα Ceausescu. Πρόκειται κυρίως για μια προσπάθεια παραγωγής ακροδεξιάς ιδεολογίας, μιας και τόσο στην Βουλγαρία όσο και στη Ρουμανία η μετάβαση στη δημοκρατία ήταν απότομη, λόγω των τεσσάρων δεκαετιών κομμουνισμού, ενώ ο μεσοπόλεμος αποτελεί μακρινή ανάμνηση. Στην ελληνική περίπτωση, παρά τα 40 χρόνια της Γ' ελληνικής δημοκρατίας, η ακροδεξιά προσπαθεί να αναπτύξει λόγο και ιδεολογία με επιρροές από το παρελθόν, άλλοτε με τρόπο που να μην την καθιστούν πια δακτυλοδεικτούμενη, ως ένα ομοίωμα ιστορικών αποτυπώσεων του αυταρχισμού και άλλοτε πάλι χωρίς να αποκρύπτει τους δεσμούς της με το παρελθόν του Μεταξικού καθεστώτος ή της Απριλιανής χούντας.

Σε συγκριτικό επίπεδο, αντίθετα από την Βουλγαρία, η ελληνική άκρα δεξιά έχει να επιδείξει μεγαλύτερες εκλογικές επιτυχίες, καθώς και μια πιο διαρκή πολιτική παρουσία από το 1989 ως σήμερα. Την αδυναμία αυτής της μόνιμης πολιτικής

¹²⁵ http://sofiaglobe.com/2014/10/09/bulgarias-2014-parliamentary-election-cec-announces-final-results/?utm_source=The+Sofia+Globe+Daily+Bulletin&utm_campaign=9954bed408-RSS_EMAIL_CAMPAIGN&utm_medium=email&utm_term=0_8c38ec575a-9954bed408-60067017 (τελευταία πρόσβαση, 19.10.2014)

¹²⁶ http://sofiaglobe.com/2014/10/16/bulgarias-nationalist-patriotic-front-to-support-borissov-cabinet/?utm_source=The+Sofia+Globe+Daily+Bulletin&utm_campaign=acc200ad3c-RSS_EMAIL_CAMPAIGN&utm_medium=email&utm_term=0_8c38ec575a-acc200ad3c-60067017 (τελευταία πρόσβαση, 19.10.2014)

παρουσίας, εξισορροπεί η Βουλγαρία επιδεικνύοντας εξτρεμιστικές εξάρσεις προς τις σεξουαλικές, τις θρησκευτικές και τις εθνικές μειονότητες¹²⁷, σε τέτοιο βαθμό μάλιστα που να ξεπερνάν σε ένταση και αριθμό τις αντίστοιχες ελληνικές, ακόμη σε σύγκριση με τη Ρουμανία, φαίνεται το επίπεδο συνεκτικότητας στο οποίο έχει φτάσει η ελληνική ακροδεξιά, καθώς δεν εμφανίζει πάνω από ένα κυρίαρχο πολιτικό κόμμα την ίδια χρονική περίοδο, ενώ μπορεί να παρουσιάζει τις θέσεις της αξιοποιώντας επιτυχώς τους διάφορους θεσμούς κοινωνικής νοημοσύνης (ίντερνετ, εφημερίδες, αθλητισμός, κ.α.). Την ίδια στιγμή, στη Ρουμανία, η παρουσία πάρα πολλών, ιδεολογικά συγγενών, πολιτικών φωνών, προκαλεί σύγχυση στο εγχώριο εκλογικό σώμα και απαξιώνει πολιτικά τους υπάρχοντες κομματικούς φορείς της άκρας δεξιάς. Το γεγονός πως το ρουμανικό κράτος έχει καταφέρει να επιτύχει έναν, σχετικά, καλό βαθμό συμβίωσης του πληθυσμού της χώρας, με την μαγυάρικη μειονότητα, φέρνει την ρουμανική άκρα δεξιά σε ακόμα πιο μειονεκτική θέση.

Τελικά, φαίνεται πως η άκρα δεξιά που συναντάμε στην Νοτιοανατολική Ευρώπη είναι ένα σώμα «ευέλικτο» στις πολιτικές του στοχεύσεις, αλλά αδύναμο να ενσωματώσει μεταϋλιστικά διακυβεύματα. Διεκδικεί την πολιτική εκπροσώπηση των «χαμένων» της παγκοσμιοποίησης και των οικονομικών κρίσεων¹²⁸ αλλά γίνεται πιο επιλεκτική όταν πρόκειται για ζητήματα όπως η οικολογία, η συνεργασία των ακροδεξιών κομμάτων σε πανευρωπαϊκό επίπεδο και η ισλαμοφοβία. Ενώ βρήκε εύφορο έδαφος για ανάπτυξη στον χώρο της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, και μάλιστα σε μια περίοδο που η δυτικοευρωπαϊκή άκρα δεξιά, δεν μπορούσε να βρει εύκολα τέτοιες ευκαιρίες, φαίνεται να την παρέσυρε ο εθνικισμός και ο λαϊκισμός που διαπερνούσαν το κοινωνικό σώμα, κάνοντας την σταδιακά να φαίνεται ανούσια ή αχρείαστη. Η ρευστότητα που επιδεικνύουν οι ακροδεξιοί σχηματισμοί στο ιδεολογικό τους οπλοστάσιο είναι παρούσα πανευρωπαϊκά, αλλά κυρίως η Δυτική Ευρώπη κερδίζει από την πολιτική αυτή. Ενδεικτικά είναι άλλωστε τα αποτελέσματα των ευρωεκλογών που έλαβαν χώρα τις 25 Μαΐου 2014. Σε αυτές η άκρα δεξιά γνώρισε σημαντική πτώση τόσο στη Ρουμανία, όσο και στη Βουλγαρία, καταγράφοντας κέρδη μόνο στην Ελλάδα. Στη Ρουμανία, τα κόμματα PPDD (Partidul

¹²⁷ Rizova P. Tatiana, “The Perils of Populist Radical Right Parties: The Case of the Bulgarian Attack Party”, *Journal of Politics and Law*, Vol.6, No.4, 2013, p. 163

¹²⁸ Βλέπε Γεωργιάδου Βασιλική, ο.π., 2008, σελ. 488 και Baumel Laurent, “How to reinvigorate social democracy to fight populism in Europe”, στο συλλογικό άρθρο *Right – Wing Populism in Europe – How do we respond?*, σε επιμέλεια Ernst Hillebrand, International Policy Analysis, Friedrich Ebert Stiftung, May 2014

Poporului – Dan Diaconescu) και PRM (Partidul România Mare) συγκέντρωσαν συνολικά το 6,3% των ψήφων.¹²⁹ Στην Βουλγαρία, το NFSB (The National Front for Salvation of Bulgaria) και το ΑΤΑΚΑ έλαβαν συνολικά περίπου 6% των συνολικών ψήφων, αδυνατώντας να εκλέξουν εκπροσώπους στην Ευρωβουλή. Μόνος ευρωβουλευτής για την βουλγαρική ακροδεξιά, εξελέγει μέσω του συνασπισμού κομμάτων στον οποίο συμμετείχε και το VMRO – BND (Internal Macedonian Revolutionary Organization – Bulgarian National Movement) και συγκέντρωσε 10,66%.¹³⁰ Αντίθετα στην Ελλάδα, η Χρυσή Αυγή κατάφερε να συγκεντρώσει το 9,39% των συνολικών ψήφων.¹³¹

Πίνακας 1: Κατηγοριοποίηση των ακροδεξιών κομμάτων των τριών χωρών μελέτης, σύμφωνα με την τριμερή τυπολογία του Mudde και με πηγή τα κομματικά μανιφέστα.

ΕΛΛΑΔΑ				Υποκατηγορία ακροδεξιάς
	ΝΑΤΙΒΙΣΜΟΣ	ΛΑΪΚΙΣΜΟΣ	ΑΥΤΑΡΧΙΣΜΟΣ	
ΛΑΟΣ	✓	✓		Παραδοσιακή
ΧΡΥΣΗ ΑΥΓΗ	✓	✓	✓	Εξτρεμιστική

ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ				Υποκατηγορία ακροδεξιάς
	ΝΑΤΙΒΙΣΜΟΣ	ΛΑΪΚΙΣΜΟΣ	ΑΥΤΑΡΧΙΣΜΟΣ	
ΑΤΑΚΑ	✓	✓	✓	Λαϊκιστική Ριζοσπαστική

¹²⁹ Βλέπε <http://www.results-elections2014.eu/en/country-results-ro-2014.html> (τελευταία πρόσβαση, 19.10.2014)

¹³⁰ <http://www.results-elections2014.eu/en/country-results-bg-2014.html> (τελευταία πρόσβαση, 19.10.2014)

¹³¹ <http://www.results-elections2014.eu/en/country-results-el-2014.html> (τελευταία πρόσβαση, 19.10.2014)

POYMANIA				Υποκατηγορία ακροδεξιάς
	ΝΑΤΙΒΙΣΜΟΣ	ΛΑΪΚΙΣΜΟΣ	ΑΥΤΑΡΧΙΣΜΟΣ	
Partidul Romania Mare	✓	✓	✓	Παραδοσιακή
Noua Dreapta	✓			Παραδοσιακή

Δ. Κομματικά προγράμματα (party manifestos) της ακροδεξιάς στα Βαλκάνια, σε συγκριτικό πλαίσιο με τη δυτικοευρωπαϊκή ακροδεξιά οικογένεια

Η μελέτη των εκλογικών μανιφέστων είναι εξαιρετικής σημασίας για την πολιτική επιστήμη και την εκλογική κοινωνιολογία, καθώς μέσω αυτής μπορούμε να εντοπίσουμε τις ιδεολογικές διαδρομές που χαράσσει το κόμμα στο πολιτικό στερέωμα και να το κατατάξουμε στην κομματική οικογένεια που αυτό ανήκει, ενώ μπορούμε να το προσεγγίσουμε και συγκριτικά, σε σχέση με άλλα κόμματα, στο πλαίσιο της ίδιας κομματικής οικογένειας ή και όμορων κομματικών σχηματισμών, αλλά και στο πλαίσιο μιας (σχεδόν διαρκώς ελλοχεύουσας) αντίθεσης «επίσημου» – «ανεπίσημου» λόγου. Τα προγράμματα του κάθε κόμματος αποκαλύπτουν πώς επιθυμεί να αποτυπωθεί η πολιτική του εικόνα στην κοινωνία και πόσο ρεαλιστικές είναι οι επιδιώξεις του με βάση την επικρατούσα πολιτική κατάσταση στην κάθε χώρα. Ενδιαφέρον προκαλεί μια γενικότερη διαπίστωση, τόσο για την άκρα δεξιά, όσο και για τον ευρύτερο πολιτικό χώρο, με βάση την οποία, όλο και πιο συχνά, συναντάμε αυξανόμενο χάσμα ανάμεσα στον ιδεολογικό λόγο και την πολιτική πράξη. Τα “mainstream” πολιτικά κόμματα επιδιώκουν με αυτό τον τρόπο να γίνουν ορατά σε ολοένα μεγαλύτερο μέρος του εκλογικού σώματος. Για τα κόμματα της άκρας δεξιάς, αυτό έχει να κάνει με τις προσπάθειές τους για διατήρηση του διπλού προφίλ τους: να παραμείνουν ακραία, αποδεχόμενα συγχρόνως το δημοκρατικό πολίτευμα. Για να μπορέσουμε να δούμε πως διαμορφώνονται οι πολιτικές των κομμάτων της άκρας δεξιάς στις χώρες μελέτης που έχουν επιλεγεί και αν δίνουν βαρύτητα σε επιμέρους θεματικές, προχωράμε στην έρευνα των κομματικών τους προγραμμάτων, τα οποία συναντώνται ορισμένα σε αγγλική έκδοση και άλλα σε

ελληνική¹³². Για την έρευνα αυτή, θα χρησιμοποιηθεί ως «οδηγός» ο ορισμός του Mudde για την ευρωπαϊκή άκρα δεξιά, σύμφωνα με τον οποίο τρία είναι τα βασικά της χαρακτηριστικά: ο νατιβισμός, ο λαϊκισμός και ο αυταρχισμός.

Νατιβισμός

Ως νατιβισμό, ο Mudde¹³³ ορίζει την εθνική προτεραιότητα και την εθνοκρατική καθαρότητα εντός του κράτους. Στα πλαίσια αυτά οι ξένοι πληθυσμοί δεν χωράνε ως πιθανοί φορείς συνωμοσιών και επικίνδυντοι για την διατήρηση του κοινωνικού και κρατικού ιστού. Εκπρόσωπος του νατιβισμού στη Βουλγαρία, είναι το ΑΤΑΚΑ, το οποίο υπήρξε το πρώτο ακροδεξιό κόμμα που εισήλθε στο βουλγαρικό κοινοβούλιο τον Ιούνιο του 2005, με ποσοστό 8,94%, ενώ το εκλογικό του μανιφέστο ονομαζόταν τα «20 Σημεία» (20 Principles of ATAKA Political Party). Στο μανιφέστο αυτό, η βουλγάρικη εθνικότητα τοποθετείται πάνω από το γένος και την πίστη, ενώ επίσημη γλώσσα είναι μόνο η βουλγαρική, σε σημείο που να απαγορεύεται η χρήση άλλων γλωσσών από εθνικά κόμματα ή οργανώσεις και να τιμωρείται με αυστηρές ποινές. Το κόμμα κάνει λόγο για ανάγκη σοβαρών κυρώσεων σε όσους προσβάλλουν τα εθνικά σύμβολα. Επιπλέον, ζητά μέτρα στήριξης των βουλγαρικών επιχειρήσεων, αντιμετώπισης της υπογεννητικότητας, αποχώρηση από το Ιράκ¹³⁴ και το ΝΑΤΟ, καθώς και αποχώρηση όλων των ξένων βάσεων από τη χώρα. Εκτός αυτών, κάνει λόγο για προστασία της λειτουργίας του, μοναδικού στη χώρα, πυρηνικού σταθμού στο Κοζλοντούι, απαγόρευση πώλησης εθνικής γης σε ξένους και τέλος της εξάρτησης της χώρας από το ΔΝΤ και την Παγκόσμια Τράπεζα. Επιπλέον, αναφέρεται στην ανάγκη να τεθεί σε εφαρμογή μια επιχείρηση που θα ονομάζεται «Καθαρά Χέρια», ώστε να διωχθούν όσοι πλούτισαν παράνομα και να παταχθεί η διαφθορά, τονίζοντας τον δικό της ρόλο ως αδιάφθορου πολιτικού σχηματισμού, ενώ τελειώνει το κείμενο με το μήνυμα “Back to Bulgaria

¹³² Τα εκλογικά μανιφέστα που χρησιμοποιήθηκαν στο κεφάλαιο αυτό είναι τα εξής: “20 Principles of ATAKA Political Party”, «Ομιλία Γεώργιου Καρατζαφέρη, προέδρου ΛΑΟΣ στο Φάληρο, 14/09/2003», «ΛΑΟΣ: Πλαίσιο Θέσεων, 2004», «ΛΑΟΣ: Πλαίσιο Θέσεων, 2007», «Πολιτικές Θέσεις για την Χρυσή Αυγή του Ελληνισμού», «Χρυσή Αυγή: Ένα κίνημα Ιδεολογικό», “Noua Dreapta, The objectives of the New Right” και “Prioritatile din programul Partidului Romania Mare pentru scoaterea tarii din impas” (2000)

¹³³ Βλέπε Mudde, 2011, σελ. 61 - 65

¹³⁴ <http://www.novinite.com/articles/99912/Withdrawal+of+Bulgaria%27s+Troops+from+Iraq+Completed> (τελευταία πρόσβαση, 15.12.2014)

Bulgarians”.¹³⁵ Από τα προηγηθέντα φαίνεται πως η βουλγαρική εθνότητα και γλώσσα βρίσκονται υπεράνω όλων, ενώ δίνεται μεγάλη σημασία στην δημιουργία και διατήρηση μιας οικονομικά και ενεργειακά αυτόνομης βουλγαρικής οικονομίας, που θα υποστηρίξει με τη σειρά της έναν ισχυρό εθνικό στρατό, βασικό μέσο για μια ισχυρή και ανεξάρτητη εξωτερική πολιτική και τελικά θα υπάρξει αύξηση του βουλγαρικού πληθυσμού.

Στην Ελλάδα, πρώτος εκλογικά σημαντικός εκπρόσωπος της άκρα δεξιάς του τρίτου κύματος, υπήρξε το 2000, οπότε και ιδρύθηκε το κόμμα του «Λαϊκού Ορθόδοξου Συναγερμού» (ΛΑ.Ο.Σ.). Το 2004, το κόμμα εξέδωσε ένα φυλλάδιο στο οποίο εμφανιζόταν σε περιληπτική μορφή (28 σελίδες) το πρόγραμμα του κόμματος. Ουσιαστικά όπως δηλώνει και η αρχή της δεύτερης σελίδας, επρόκειτο για την ομιλία του Γιώργου Καρατζαφέρη στο Φάληρο, το 2003, για την επέτειο των τριών ετών από την ίδρυση του κόμματος. Στην ομιλία αυτή φαίνεται ήδη η κεντρική θέση που λαμβάνει η ελληνικότητα στον κομματικό λόγο, με αναφορές όπως: «ναι, αν εμείς ψηφίζοντας έχουμε στο μυαλό και την καρδιά μας την Ελλάδα» και «ναι, αν αισθανόμαστε πρώτα Έλληνες και μετά οπαδοί ενός κόμματος»¹³⁶. Λίγο παρακάτω, το κόμμα επικαλείται το στοιχείο της ιστορικής ταυτότητας, μιλώντας για ένδοξους προγόνους και την ανάγκη παραγωγής έργου αντάξιου αυτών, το οποίο θα αποτελέσει μνήμη για τις επόμενες γενιές¹³⁷. Στις θέσεις του τοποθετείται ανοιχτά ενάντια σε «λαθρομετανάστες», «εισαγόμενους εγκληματίες» και εθνικά μειωτικές λύσεις στο κυπριακό ζήτημα, ενώ τοποθετείται υπέρ της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα και προτάσσει τις αξίες της ελληνικότητας, της ασφάλειας και της ορθοδοξίας. Η προστασία της θρησκείας στο πρόγραμμά του, καθώς και η διατήρηση της εθνικής ταυτότητας, επιχειρείται να παρουσιαστούν με τέτοιον τρόπο ωστόσο, ώστε να μην μπορεί να χαρακτηριστεί δογματικό.¹³⁸ Επιπλέον, μέσω των ζητημάτων εξωτερικής πολιτικής εκφράζει τις νατιβιστικές του θέσεις, καθώς επαναφέρει συζητήσεις με αλυτρωτικό περιεχόμενο, δεν δέχεται την Τουρκία στην Ευρωπαϊκή Ένωση και βλέπει την παραμονή της χώρας στην τελευταία μέσω μιας πιο χαλαρής μορφής συνεργασίας και διατήρησης της εθνικής ανεξαρτησίας.¹³⁹

¹³⁵ http://www.ataka.bg/en/index.php?option=com_content&task=view&id=14&Itemid=27
(τελευταία πρόσβαση, 18.04.2014)

¹³⁶ «Ομιλία Γεώργιου Καρατζαφέρη, Προέδρου ΛΑΟΣ στο Φάληρο, 14 /09/ 2003», σελ. 3

¹³⁷ «Ομιλία Γεώργιου Καρατζαφέρη...», ο.π., σελ. 4

¹³⁸ «Ομιλία Γεώργιου Καρατζαφέρη...», ο.π., σελ. 8

¹³⁹ «Ομιλίας Γεώργιου Καρατζαφέρη...», ο.π., σελ. 11 - 12

Στην περίπτωση της Χρυσής Αυγής, δεν συναντάμε απλά νατιβισμό, με την έννοια που χρησιμοποιεί τον όρο ο Mudde. Το κόμμα δηλώνει πως αγωνίζεται «ενάντια στην παρακμή, για την αναγέννηση του Έθνους μας, για μια νέα Χρυσή Αυγή του Ελληνισμού»¹⁴⁰, ενώ τα φυλλάδια του απευθύνονται σε Έλληνες και Ελληνίδες, οι οποίοι θλίβονται με την «κατάντια» του Ελληνισμού. Παραθέτοντας απόσπασμα από το βιβλίο του γραμματέα της Χρυσής Αυγής Νίκου Μιχαλολιάκου («Εχθροί του καθεστώτος»), η οργάνωση αναφέρει: «Την συνέχεια της Εθνικής συνειδήσεως της Λαϊκής Κοινότητας των Ελλήνων στον ιστορικό χρόνο προσπαθούν να αμφισβητήσουν ψευτοϊστορικοί τόσο της νέας αριστεράς, όσο και φιλελεύθεροι υπέρμαχοι της παγκοσμιοποίησης, οι οποίοι ισχυρίζονται ότι το Έθνος μας είναι ένα δημιούργημα του 19^{ου} αιώνα! Η νέα Ελεύθερη Ελλάδα αποτελεί τον πόθο και τον στόχο του Κινήματος των Ελλήνων Εθνικιστών, του Λαϊκού Συνδέσμου Χρυσή Αυγή!!!» Και συνεχίζει με αναφορά σε «αυθεντικούς και γνήσιους Έλληνες» και μια ιστορική συνέχεια του ελληνισμού, αναμφισβήτητη ακόμα και από μια σειρά επιστημών. Η Χρυσή Αυγή δείχνει μια επιμονή στον λόγο της, με βάση την οποία υποστηρίζει έναν φυλετισμό, όπου το Έθνος είναι κυρίαρχο όλων, ένα και μοναδικό σώμα, προορισμένο για κάτι εξαιρετικό, με αυτόνομη και αδιάσπαστη πορεία μέσα στον χρόνο και σε αντίθεση με τις «επιθέσεις» που αυτό δέχεται από διάφορους «ψευτοϊστορικούς». Παρόμοιες θέσεις αναφέρονται στο κείμενο της οργάνωσης με τίτλο «Πολιτικές Θέσεις – Για την Χρυσή Αυγή του Ελληνισμού»: «Η Χρυσή Αυγή είναι η ελπίδα επιβίωσης του Ελληνισμού στους δύσκολους καιρούς που έρχονται. Είναι η μυστική φωνή του αίματος που περνά απaráλλακτη μέσα από χιλιάδες χρόνια Ιστορίας στο σήμερα, για να εγείρει τον Έλληνα, να αφυπνίσει την συνειδήσή του και να τον οδηγήσει στο πεπρωμένο του.»¹⁴¹ Στο ίδιο φυλλάδιο, η οργάνωση παραθέτει και μια παράγραφο σχετικά με τον «δημογραφικό μαρασμό του Έθνους μας». Στα πλαίσια της ανάγκης ενίσχυσης του ελληνικού στοιχείου στον πληθυσμό, κάνει λόγο για φορολογική ελάφρυνση σε ζευγάρια που αποκτούν παιδί, χρηματική βοήθεια σε κάθε Έλληνα με την γέννησή του και απαγόρευση των αμβλώσεων. Πρόκειται για μια σειρά μέτρων των οποίων οι γενεαλογικές ρίζες μπορούν να αναζητηθούν στις φυλετικές πολιτικές του ναζιστικού καθεστώτος στην Μεσοπολεμική Γερμανία.

Στην περίπτωση της Ρουμανίας, συναντάμε στη σελίδα του Noua Dreapta ένα είδος ανεπίσημου πολιτικού προγράμματος. Σε αυτό αναφέρεται πως η οργάνωση

¹⁴⁰ <http://www.xryshaygh.com/kinima/ideologia> (τελευταία πρόσβαση, 18.12.2014)

¹⁴¹ <http://www.xryshaygh.com/index.php/kinima/thesis> (τελευταία πρόσβαση, 05.07.2014)

επιδιώκει την σωτηρία του έθνους και του λαού, των οποίων η ύπαρξη απειλείται από την παγκοσμιοποίηση, ενώ επιθυμεί την οικοδόμηση μιας καθαρά «ρουμανικής» Ρουμανίας, ενιαίας και ανεξάρτητης από εξωτερικές πιέσεις. Μέσω των θέσεων αυτών, καθώς και της υποστήριξης στην αναίρεση παλαιότερων ιστορικών συνθηκών, οι οποίες ήταν μειωτικές για την εδαφική της έκταση, και την υποστήριξη για σύνδεση με τη Μολδαβία, η οργάνωση φανερώνει τον έντονο νατιβισμό της.¹⁴² Και οι 25 θέσεις που απαρτίζουν το πολιτικό πρόγραμμα της οργάνωσης έχουν εθνικιστικές αναφορές, αφού προτεραιότητα δίνεται στην ανοικοδόμηση και προστασία του κράτους, όχι με κοινωνικά και οικονομικά κριτήρια, αλλά αναζητώντας τις ανοιχτές, εθνικιστικού χαρακτήρα, «πληγές» που βλέπει η οργάνωση να έχουν αφήσει στη χώρα τα ιστορικά λάθη και οι σύγχρονοι εξωτερικοί κίνδυνοι. Εξαιτίας της στόχευσης της αυτής, αδυνατεί να δικτυωθεί με αξιώσεις στον ρουμανικό πληθυσμό, κινδυνεύοντας να καταστεί μια μονοθεματική οργάνωση.

Το PRM, εξέδωσε το 2000 το εκλογικό το μανιφέστο, στην πρόταση 50 του οποίου διαβάζουμε για την αναγκαιότητα προστασίας της εθνικής ανεξαρτησίας, της ελευθερίας και της εδαφικής ακεραιότητας της χώρας με βάση τις προκλήσεις που παρουσιάζει η νέα χιλιετία. Αναφέρεται στην ανάγκη επίτευξης μιας εθνικής συμφωνίας γύρω από το εθνικό έμβλημα (“Tricolorul”), ώστε να εξασφαλιστεί η αξιοπρέπεια, η ενότητα, ο εκδημοκρατισμός και η ευημερία του έθνους. Εδώ εμφανίζονται νατιβιστικά στοιχεία, αφού το κόμμα ζητάει ερευνητική επιτροπή για αντεθνικές δραστηριότητες και τιμωρία των ενόχων, ενώ θεωρεί πως επαφίεται στους πολίτες να προνοήσουν για την ευημερία και μακροήμερευση του έθνους, εν μέσω δύσκολων καιρών.

Στην Δυτική Ευρώπη, και συγκεκριμένα στην Γαλλία, ο νατιβισμός του κόμματος FN παρουσιάζεται με την προτεραιότητα που θέτει στην αποκατάσταση του έθνους, το οποίο θεωρεί πως έχει πληγεί, τόσο στο εσωτερικό, όσο και στο εξωτερικό, με αποτέλεσμα η χώρα να έχει απολέσει το κύρος της. Στο πλαίσιο αυτό, εκφράζεται σκεπτικισμός για την χρησιμότητα τόσο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όσο και των υπολοίπων διεθνών θεσμών στους οποίους συμμετέχει η χώρα. Αυτό συμβαίνει γιατί κυριαρχεί η σκέψη πως η εθνική κυριαρχία και τα συμφέροντα της χώρας περιορίζονται στα πλαίσια υπερεθνικών θεσμών, στους οποίους και αφήνει μέρος της δυναμικής της, στα πλαίσια των σχετικών διεθνών συμφωνιών. Με τον

¹⁴² <http://www.nouadreapta.org/objective.php> (τελευταία πρόσβαση, 05.11.Νοεμβρίου 2014)

τρόπο αυτό όμως η γαλλική πολιτική δεν λειτουργεί με βάση το εθνικό συμφέρον, αλλά ένα ευρύτερο και διακρατικό συμφέρον, με αποτέλεσμα να μην εξυπηρετούνται τα συμφέροντα του έθνους. Έτσι, θεωρείται πως μόνο η άκρα δεξιά μπορεί να δώσει τη λύση στο πρόβλημα αυτό, ακολουθώντας συνεπή πολιτική στάση. Με πιο χαμηλή ένταση κινείται το αυστριακό FPÖ, καθώς αναφέρεται στην έννοια της γερμανικότητας που εκφράζει το αυστριακό έθνος παραδοσιακά, τονίζοντας τον νατιβιστικό του προσανατολισμό.

Λαϊκισμός

Ο λαϊκισμός είναι ένα στοιχείο που απαντάται σε όλες τις περιπτώσεις του άξονα «αριστεράς – δεξιάς». Στην περίπτωση της άκρας δεξιάς ωστόσο μπορεί να οριστεί συνοπτικά ως η χρήση αντιπολιτικών θέσεων από την άκρα δεξιά, μαζί με βασικές θεματικές της. Την ίδια στιγμή που αναφέρεται στην μετανάστευση και τον ρατσισμό, κάνει λόγο, για παράδειγμα, και για ζητήματα φορολογίας ή περιθωριοποίησης, ώστε να συγκεντρώσει την δυσαρέσκεια του εκλογικού σώματος σε ζητήματα που προκύπτουν από την μεταπολεμική και μεταψυχροπολεμική διαμόρφωση του σύγχρονου κόσμου.¹⁴³ Ο λαϊκισμός συναντάται με διαφορετική δυναμική στην Δυτική σε σχέση με την Νοτιοανατολική Ευρώπη, εξαιτίας των συγκεκριμένων ιστορικών συνθηκών που έχουν λάβει χώρα. Ενώ στην Δυτική Ευρώπη, θεωρείται βασικό στοιχείο του πολιτικού παιχνιδιού, στην Νοτιοανατολική Ευρώπη, βλέπουμε να γίνεται κατάχρησή του, εξαιτίας της απότομης μετάβασης σε δημοκρατικά καθεστώτα, μη έχοντα σταθερή ιδεολογία. Επιπλέον, εδώ είναι που θα λειτουργήσει και ως διέξοδος των μαζών από τις άσχημες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες που επικρατούν, ενώ συχνά πορεύεται μαζί με τον νατιβισμό, στοχοποιώντας, με απλοϊκό τρόπο, εθνικούς εχθρούς.

Με βάση τον ορισμό αυτόν, το βουλγάρικο κόμμα ΑΤΑΚΑ, στο εκλογικό του μανιφέστο «20 Σημεία», καλλιεργεί ένα αντιαμερικανικό προφίλ, στρεφόμενο επιπλέον εναντίον της παγκοσμιοποίησης, επιθυμώντας να τονίσει τον ρόλο του κόμματος ως ενός αδιάφθορου πολιτικού σχηματισμού, που ενδιαφέρεται για τα άμεσα οικονομικά ζητήματα και συμφέροντα της χώρας (Κοζλοντούι και

¹⁴³ Taggart Paul, (1995): “New Populist Parties in Western Europe”, *West European Politics*, 18:1, p. 35

επιχειρήσεις), στεκόμενο απέναντι σε όλες τις παλαιές πολιτικές και διεφθαρμένες δυνάμεις που, σύμφωνα με το ΑΤΑΚΑ, καθυστερούν τη χώρα από την ανάπτυξη. Στις αναφορές του αυτές φαίνεται ο λαϊκιστικός προσανατολισμός του κόμματος, καθώς προσπαθεί να επηρεάσει τις μάζες προσφέροντας τους ο,τι αυτές προσδοκούν, παρόλο που αυτό είναι αδύνατο με βάση την κρατική οικονομική κατάσταση.

Το ρουμανικό Κόμμα της Μεγάλης Ρουμανίας (PRM – Partidului Romania Mare), σε επίπεδο πολιτικώνμανιφέστο, δε φαίνεται να δίνει τόσο μεγάλη σημασία στο στοιχείο του λαϊκισμού, αντίθετα από τον ξεκάθαρο χαρακτήρα του αυταρχισμού και τις αναφορές στο στοιχείο του νατιβισμού. Πιο συγκεκριμένα, η μόνη σχετική αναφορά που βρέθηκε είναι από το εκλογικό πρόγραμμα του κόμματος, που εκδόθηκε το 1992. Σε αυτό αναφέρετε χαρακτηριστικά πως η ίδρυση του κόμματος αποσκοπεί «στην υπεράσπιση των εθνικών ιδεωδών και των κοινωνικών ενδιαφερόντων των διαφόρων οικονομικών ομάδων της χώρας» που ώθησαν στη δημιουργία του κόμματος¹⁴⁴.

Στην περίπτωση του ΛΑΟΣ, στο περιληπτικό, όπως αναφέρεται στο κείμενο, πρόγραμμα που εξέδωσε το κόμμα το 2004, ξεκινάει με την λέξη «γιατί», γραμμένο με κεφαλαία και έντονα γράμματα, το οποίο ακολουθεί η φράση «ως τότε;». Αυτά τα επεξηγεί αρχικά με την αναφορά στο ψυχολογικό βάρος που δημιουργούν στο άτομο που αναρωτιέται τέτοιου περιεχομένου ερωτήματα σε καθημερινή βάση · και στη συνέχεια με μια παράθεση πιο συγκεκριμένων ερωτημάτων, τα οποία πραγματεύονται όλη την πολιτική και κοινωνική επικαιρότητα και το κόμμα παρουσιάζει ως ερωτήματα επιτακτικής ανάγκης για απάντηση. Συνεχίζοντας, παραθέτει και την λύση, η οποία είναι η απομάκρυνση από συμφεροντολόγους πολιτικούς και μικροκομματικές σκοπιμότητες, τοποθετώντας πάνω από όλα την αγάπη για την πατρίδα. Στο πρόγραμμα αυτό μιλάει για αξιοκρατία και καταπολέμηση της διαφθοράς και για να προωθήσει τις θέσεις του, δίνει έμφαση στον νεανικό βίο του Γιώργου Καρατζαφέρη, που πάλεψε να αναδειχθεί από πολύ χαμηλά¹⁴⁵. Σημαντικό στοιχείο του λαϊκισμού που πρεσβεύει το κόμμα, είναι πως προσπαθεί να σταθεί απέναντι στο υπάρχον, «διεφθαρμένο», δημόσιο σύστημα, την ίδια στιγμή που ο αρχηγός του κόμματος Γιώργος Καρατζαφέρης είναι δημιουργήμα

¹⁴⁴ *Programul si Statutul Partidului Romania Mare*, 1992, article 1, p. 1

¹⁴⁵ «Επειδή προερχόμαστε από εσάς. Παλεύουμε σαν εσάς. Ξέρουμε τι σημαίνει ανέχεια, τι σημαίνει φτώχεια, μεγαλώσαμε στο πεζοδρόμιο, ξέρουμε τι σημαίνει Ι.Κ.Α., εφορία, υποχρεώσεις που πρέπει να πληρώσει ο καθένας μας από το συγκεκριμένο εισόδημα. Είμαστε ένα με σας. Είστε ένα μαζί μας.», *Ομιλία Γεώργιου Καρατζαφέρη, Προέδρου του ΛΑ.Ο.Σ., Φάληρο 14 – 9 – 2003*, σελ.4

του συστήματός αυτού. Άλλο ενδεικτικό στοιχείο του λαϊκισμού του κόμματος, είναι η θέση του παρακάτω: «Γιατί στο ερώτημα ΠΑΣΟΚ, μεσαίοι ή Κ.Κ.Ε. απαντούμε Ελλάδα», θέση που προσπαθεί να τοποθετήσει το κόμμα σε ένα υπερκομματικό επίπεδο, όπου δεν θα συμμετέχει στις διακομματικές έριδες και προστριβές, τοποθετούμενο για το εθνικό καλό. Στην σελίδα 5 στο ίδιο κείμενο, αναφέρει σε μια υποπαράγραφο: «όχι στον διαχωρισμό των πολιτών σε πατρικίους και πληβείους» - «ναι στο κλείσιμο της ψαλίδας με εφαρμογή της αρχής του ΕΠΤΑΠΛΑΣΙΟΥ», όπου απευθύνεται στα κατώτερα κοινωνικά στρώματα, τονίζοντας τους την διεύρυνση του οικονομικού χάσματος ανάμεσα σε αυτά και τις ανώτερες κοινωνικές τάξεις, κάτι που το κόμμα ανακοινώνει πως θα αγωνιστεί να ανατρέψει.

Στο «Πλαίσιο Θέσεων», του 2007, παρουσιάζονται οι πολιτικές θέσεις του κόμματος, οι οποίες συνοψίζονται στο κεφάλαιο «Γ. Η Ιδεολογία του ΛΑ.Ο.Σ.»¹⁴⁶. Εδώ εμφανίζονται τα λαϊκιστικά στοιχεία του κόμματος πιο έντονα, καθώς αυτοπροσδιορίζεται ως «ορθόδοξα λαϊκό», εξισώνοντας την λαϊκότητά του με αυτή του ΠΑΣΟΚ και τοποθετώντας εαυτόν σε πολιτικό χώρο που υπερβαίνει τη διαίρεση «αριστερά, κέντρο ή δεξιά», με στόχο τον Έλληνα συλλογικά. Βασικοί άξονες του είναι ο «Ελληνισμός», ο «Χριστιανισμός» και ο «Ανθρωπισμός», οι οποίοι συναντώνται συχνά και κατά την ανάλυση των θέσεων του. Τονίζει τη σημασία του θεσμού της οικογένειας και της προάσπισης του χριστιανισμού, ενώ για τους λαθρομετανάστες ζητά να βοηθηθούν ώστε να γυρίσουν στις πατρίδες τους, αρκεί να φύγουν από τη χώρα. Καταγγέλλει τους άλλους ως λαϊκιστές και επιζητεί την εκμάθηση με κάθε τρόπο της ιστορίας από τη νεολαία. Κινείται στο πλαίσιο μιας κεκαλυμμένης άκρας δεξιάς, που παρουσιάζεται στους ψηφοφόρους ως ένα κόμμα υπερσυντηρητικό, που όμως δεν συγκαλύπτει τις ακροδεξιές αναφορές του, κρατώντας για το εσωτερικό του τον εξτρεμιστικό λόγο. Στο τελευταίο πολιτικό πρόγραμμα του κόμματος, το οποίο εκδόθηκε με αφορμή τις βουλευτικές εκλογές του 2012¹⁴⁷, το κόμμα παρουσιάζεται ως «πατριωτικό» και υπέρ ενός «κράτους – στρατηγείου», το οποίο θα μπορεί να ρυθμίζει με επιτυχία την καθημερινότητα των πολιτών του. Επιπλέον, το κόμμα υιοθετεί την πολιτική του «Πατριωτικού Παρεμβατισμού», επιθυμεί δηλαδή την παρέμβαση του κράτους στη ζωή των

¹⁴⁶ Γραμματεία Πολιτικού Σχεδιασμού, ΛΑ.Ο.Σ., *Πλαίσιο Θέσεων*, Αύγουστος 2007, Σελ. 5 - 9

¹⁴⁷ Βασικές θέσεις και βασικές προγραμματικές κατευθύνσεις, Εκλογές 2012. Βλέπε σελίδα <http://www.laos.gr/party/views> (τελευταία πρόσβαση, 03.09.2014)

πολιτών, αρκεί κάτι τέτοιο να διαπνέεται από πατριωτισμό.¹⁴⁸ Η οικονομική κρίση χρησιμοποιείται ως «όχημα» για να μπορέσει να ακουστεί στον μέσο Έλληνα πολίτη, συνδέοντας το σήμερα με την κοινωνική και ηθική παρακμή.

Ο λαϊκιστικός λόγος συναντάται σε μεγάλο βαθμό και στην περίπτωση της Χρυσής Αυγής. Στο κείμενο της οργάνωσης για την ιδεολογία, υπάρχει παράγραφος με τον τίτλο «Πολιτεία και Λαϊκή Κοινότητα – Η Αξιοκρατία», στην οποία γίνεται λόγος για την σημασία της αξιοκρατίας στην πράξη, κάτι που θεωρούν πως είναι ανέφικτο με τις υπάρχουσες πολιτικές κυβερνήσεις, αλλά εφικτό με την δική τους κρατική μορφή, το «Λαϊκό Εθνικιστικό Κράτος».¹⁴⁹ Για να συμβεί κάτι τέτοιο ζητάει επιστροφή σε παραδοσιακές αξίες, όπως αυτή της οικογένειας και πάταξη της αναρχίας που επικρατεί. Ωστόσο, την αξιοκρατία αυτή που εξαγγέλλουν, αδυνατούν να την εφαρμόσουν και οι ίδιοι ακόμα, καθώς η ηγεσία τους παραμένει απαράλλαχτη εδώ και 30 χρόνια, με πρόσχημα την χαρισματικότητα του ηγέτη της οργάνωσης, αλλά με βασική αιτία την μη αποδοχή δημοκρατικών εσωκομματικών διαδικασιών από το σύνολο της οργάνωσης.

Ο λαϊκισμός στην άκρα δεξιά της Δυτικής Ευρώπης αποτελεί κυρίαρχο συστατικό επιτυχημένων κομμάτων αυτού του πολιτικού χώρου. Στην περίπτωση του γαλλικού FN, το λαϊκιστικό προφίλ του κόμματος εμφανίζεται ιδιαίτερα με δυο τρόπους: α) στο πρόγραμμα του 2012, το οποίο ονομάζεται “Marine Le Pen – La voix du peuple, l’esprit de la France” («Μαρίν Λεπέν – Η φωνή των ανθρώπων, το πνεύμα της Γαλλίας»), απεικονίζεται η ηγέτης του κόμματος στην πρώτη σελίδα, σε μια φωτογραφία οικεία και ανθρώπινη, προσπαθώντας να κάνει τον κόσμο να αισθανθεί εμπιστοσύνη για το πρόσωπο της. Και β) στο πρόγραμμα αυτό, αναφέρεται στη λήψη δώδεκα απαραίτητων μέτρων – δεσμεύσεων για την εθνική ευημερία, στα οποία το κόμμα τοποθετείται στους τομείς της οικονομίας, της μετανάστευσης, του αισθήματος ασφάλειας στην κοινωνία, της διενέργειας δημοψηφισμάτων, καθώς και της λειτουργίας της χώρας στον χώρο της βιομηχανίας και τις διεθνείς αγορές, καθώς και στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.¹⁵⁰ Με τα μέτρα αυτά, το κόμμα διεκδικεί με λαϊκιστική επιχειρηματολογία το εκλογικό ακροατήριο και καταφέρνει να επηρεάσει ένα σημαντικό μέρος του.

¹⁴⁸ Βασικές θέσεις και βασικές προγραμματικές κατευθύνσεις, Εκλογές 2012 (σελ. 4)

¹⁴⁹ <http://www.xryshaygh.com/kinima/ideologia> (τελευταία πρόσβαση, 18.12.2014)

¹⁵⁰ Marine Le Pen: La voix du peuple, l’esprit de la France, 2012

Στην περίπτωση της Αυστρίας, το, νεότερο και συγγενές ιδεολογικά, BZÖ, το οποίο ιδρύθηκε από τον πρώην αρχηγό του FPÖ Jörg Haider και αυτοπροσδιορίζεται ως «ακροδεξιό φιλελεύθερο κόμμα, με καθαρές πολιτικές τοποθετήσεις για το καλό της Αυστρίας»¹⁵¹ φαίνεται να διαφοροποιείται στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του. Πιο συγκεκριμένα, την λαϊκιστική πρόταση με την οποία αυτοπροσδιορίζεται, έρχεται να υποστηρίξει η προσπάθεια του για ένα πιο φιλελεύθερο προφίλ του κόμματος, και για τον λόγο αυτό αποφεύγει τοποθετήσεις αντίθετες προς την μετανάστευση και τις διάφορες μειονότητες.

Αυταρχισμός

Ως αυταρχισμό ορίζουμε την υποχρεωτική επιβολή μιας θέσης από κάποιον ή κάποιους, στερώντας από τον άλλο το δικαίωμα να εκφραστεί όπως επιθυμεί. Αυτή η επιβολή μπορεί να είναι είτε ατομική είτε ομαδική, είτε ιδιωτικής φύσης είτε δημόσιας / κρατικής. Επειδή έχει αυτό το περιεχόμενο, είναι συχνό φαινόμενο στον χώρο της άκρας δεξιάς, καθώς οι αντιτιθέμενες φωνές στις πολιτικές και ιδεολογίες του χώρου θεωρούνται από αυτόν επικίνδυνες.

Το στοιχείο του «αυταρχισμού» στο βουλγαρικό κόμμα ΑΤΑΚΑ, εμφανίζεται με τις πολιτικές που ασκεί απέναντι στις μειονότητες της χώρας, για τις οποίες το κόμμα είναι σταθερά αντίθετο στην παραχώρηση των οποιονδήποτε μειονοτικών δικαιωμάτων, ακόμα και στην ελεύθερη άσκηση της θρησκείας τους. Σε ανακοίνωση του κόμματος, που δημοσιεύτηκε στις 11 Μαρτίου 2013, για τις προτεραιότητες του επόμενου εκλογικού του προγράμματος, φαίνεται το κοινωνικό πρόσωπο που επιχειρεί να χτίσει το κόμμα, μιας και κάνει λόγο για αλλαγή του νόμου όσον αφορά τα δημοψηφίσματα, ώστε να διευκολύνεται η διεξαγωγή τους, καθώς και για αναπροσαρμογή του μέσου εισοδήματος, ώστε να έρθει στο αντίστοιχο ύψος των ευρωπαϊκών.¹⁵² Επιπλέον, αρκετές φορές ο ίδιος ο Volen Sideron έχει επιτεθεί σε δημοσιογράφους όταν οι ερωτήσεις τους θεωρούνται ενοχλητικές για τον ίδιο.¹⁵³ Ο αυταρχισμός του πηγάζει από το γεγονός πως στο κόμμα όλα κινούνται γύρω από τον

¹⁵¹ <http://www.bzoe.at/das-programm/10-rechtsliberale-grundsatzpositionen> (τελευταία πρόσβαση, 04.09.2014)

¹⁵² http://www.ataka.bg/en/index.php?option=com_content&task=view&id=97&Itemid=26 (τελευταία πρόσβαση, 03.07.2014)

¹⁵³ <http://www.balkaninsight.com/en/article/osce-condemns-attacks-on-bulgaria-journalists> (τελευταία πρόσβαση, 02.12.2014)

αρχηγό του. Πιο συγκεκριμένα, αυτός είναι ο υπεύθυνος για την οριστική λήψη όλων των αποφάσεων της κομματικής λειτουργίας και της χάραξης πολιτικής.

Το κόμμα του ΛΑΟΣ δεν εντάσσεται στην Τρίτη κατηγορία της τυπολογία του Mudde, δηλαδή στον αυταρχισμό. Αυτό γίνεται ορατό σε διάφορα σημεία επίσημων κειμένων του. Πιο συγκεκριμένα, στην ομιλία του αρχηγού του στο Φάληρο, το 2003, αναγράφεται στην σελίδα 7: «Ένα κόμμα απόλυτα δημοκρατικό, γιατί πρεσβεύει την ευνομία και την ισονομία, προτάσσει τη διασφάλιση της λαϊκής κυριαρχίας, όπως διασφαλίζεται από το άρθρο 1 του Συντάγματος, λειτουργεί θεσμικά με αιρετά όργανα και απευθύνεται σε ενεργούς, σκεπτόμενους και ενημερωμένους πολίτες, που δεν ανέχονται να σκέπτονται και να αποφασίζουν άλλοι πριν από αυτούς γι' αυτούς.» Επιπλέον, στην σελίδα 4 του Καταστατικού του κόμματος, υπάρχει υποπαράγραφος με τίτλο «Κεντρική Επιτροπή. Συγκρότηση – Συνεδριάσεις», όπου γίνεται αναφορά στον τρόπο εκλογής των μελών της, κάτι που ορίζεται σαφέστατα και στις επόμενες δυο υποπαραγράφους, αφήνοντας στον πρόεδρο του κόμματος τον ρόλο του ρυθμιστή μόνο σε έκτακτες περιστάσεις. Αυτές οι αναφορές έρχονται σε αντίθεση με την συνηθισμένη εικόνα των ακροδεξιών κομμάτων, όπου ο ηγέτης συγκεντρώνει στο πρόσωπο του το σύνολο των κομματικών εξουσιών, με πρόσχημα την χαρισματικότητά του και το γεγονός πως με το κόμμα και τα υπόλοιπα μέλη αναπτύσσει μια σχέση «οικογένειας».

Στην περίπτωση της Χρυσής Αυγής ο αυταρχισμός του κόμματος εκφράστηκε τόσο μέσα από τον, λαϊκιστικό, κομματικό λόγο περί διαφθοράς, όσο και από τις επιθέσεις, φραστικές και λεκτικές προς εκπροσώπους του τύπου και άλλους πολιτικούς, με την αιτιολογία της συκοφαντίας και της κατοχής του δίκιου από μέρους των μελών της Χρυσής Αυγής και μόνο. Επιπλέον, όπως έδειξε σειρά δημοσιευμάτων της εφημερίδας Έθνος, αποφάσεις για την λειτουργία της οργάνωσης, τόσο στην καθημερινή ζωή, όσο και σε περίοδο εκλογών, ακόμα και για το αν μπορεί κάποιος να αποχωρήσει από αυτήν, λαμβάνει ο γραμματέας της οργάνωσης Νίκος Μιχαλολιάκος και μια πολύ μικρή ομάδα μελών.¹⁵⁴ Ο αυταρχισμός αυτός ωστόσο, δεν έχει να κάνει απλά με την ιδέα ενός χαρισματικού ηγέτη, που μπορεί να υποστηρίξει την ακροδεξιά ιδεολογία του κόμματος και να το φέρει νικητή σε εκλογικές μάχες. Πρόκειται για έναν αυταρχισμό που παραπέμπει στο ναζιστικό

¹⁵⁴ Βλέπε ενδεικτικά: <http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22768&subid=2&pubid=64026218>, <http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22768&subid=2&pubid=64076399>, <http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22767&subid=2&pubid=64087017&mmid=28802646> (τελευταία πρόσβαση, 19.12.2014)

πρότυπο, στον τρόπο που κυβερνούσε ο Χίτλερ, οπότε και οι αποφάσεις λαμβάνονταν κεντρικά, από μια μικρή κλίκα ή μονομερώς, και οι αντίθετες φωνές δεν λαμβάνονταν υπόψη και όσοι εξέφραζαν αντίρρηση ή ενδοιασμό έπεφταν θύματα «πολιτικής καρατόμησης». Τέλος, η είσοδος στο κόμμα σήμαινε την είσοδο σε μια κλειστή, ιδιαίτερη, μάλλον μυστηριακή, κοινότητα «αγωνιστών – πολεμιστών – ιδεολόγων», οπότε και συγκατάθεση των νεοεισερχόμενων πάνω σε συγκεκριμένες θέσεις. Αυτό θεωρούταν από την ηγεσία της οργάνωσης «λευκό χαρτί» για την παραμονή τους σε αυτή για πάντα, κάτι που ακόμα και η ανοιχτή αντίδρασή τους δεν μπορούσε να αλλάξει.

Στην πρόταση 5 του μανιφέστου που εξέδωσε το PRM το 2000, το κόμμα υπερασπίζεται την επιβολή καθεστώτος έκτακτης ανάγκης, όταν κρίνεται αναγκαίο, χάρη στο οποίο η χώρα θα σωθεί από το χάος και την αναρχία που κυριαρχούν. Πρόκειται για τοποθέτηση που αποτυπώνει την εξαιρετικά ασήμαντη θέση που έχει η κοινοβουλευτική δημοκρατία για το κόμμα. Στο ίδιο μανιφέστο, στις προτάσεις 38 και 39, γίνεται λόγος για κοινοβουλευτική συνεδρίαση, στην οποία θα αποφασιστεί η επιβολή της θανατικής ποινής στους παιδόφιλους και δολοφόνους παιδιών, μια σταθερή θέση της άκρα δεξιάς, καθώς θεωρεί πως οι κατηγορίες αυτές εγκληματιών διαρρηγνύουν τον κοινωνικό ιστό, χωρίς όμως να ενδιαφέρεται για τα πραγματικά αίτια των εν λόγω φαινομένων. Ωστόσο, αναθέτει την ευθύνη στο Κοινοβούλιο, που θα κληθεί να αποφασίσει για τέτοια μέτρα, για να δείξει το PRM πως λειτουργεί εντός του δημοκρατικού πολιτεύματος, με όρους λαϊκιστικούς, καθώς επενδύει στα συναισθήματα του φόβου, εμφανιζόμενο ως προστάτης της αξίας της ανθρώπινης ζωής και απαξιώνοντας την συγχρόνως με την υπεράσπιση της θέσης υπέρ της θανατικής ποινής. Επιπλέον, ζητάει την συγκρότηση επιτροπής η οποία θα ερευνήσει για αντιεθνικές δραστηριότητες, εξορίζοντας όσους δρουν με στόχο την ζημιά της χώρας. Η αυταρχικότητα του κόμματος στην καθημερινή πολιτική ζωή, όπου ο πρόεδρος του Corneliu Vadim Tudor ασκούσε απόλυτο έλεγχο, οδηγώντας μεγάλο αριθμό μελών σε έξοδο από το κόμμα – καθώς και το ίδιο σε πολύ χαμηλά εκλογικά ποσοστά – τοποθετούν το κόμμα στην οικογένεια της ευρωπαϊκής ακροδεξιάς, ωστόσο το κάνουν να διαφέρει από την τυπολογία του Mudde, καθώς αυτό φαίνεται να διατηρεί μια εικόνα για την λειτουργία του με αναφορές στα σοβιετικά πρότυπα που ίσχυαν επί Στάλιν.

Περνώντας στη μελέτη της άκρα δεξιάς στην Δυτική Ευρώπη, την τυπολογία του Mudde φαίνεται πως ακολουθεί με πλήρη επιτυχία το γαλλικό Front National. Αυτό

στηρίζει πολλά στο πρόσωπο του αρχηγού του, είτε αυτός ήταν ο ιδρυτής του Jean Marie Le Pen, είτε η κόρη του Marine Le Pen. Ο αυταρχικός του χαρακτήρας προκύπτει από τον κεντρικό ρόλο του αρχηγού του σε όλες τις κομματικές διαδικασίες και την συχνή ρήξη του κόμματος με το πολιτικό κατεστημένο.. Το λαϊκιστικό του προφίλ στηρίζεται στις αναφορές του για την υπευθυνότητα, τη σχέση με το περιβάλλον, την ασφάλεια, ενώ διακριτικά στέκεται αντίθετο στους γάμους ομοφυλοφίλων και υπέρ της ενίσχυσης του θεσμού της οικογένειας, διατηρώντας επαφή με το συντηρητικό τμήμα του πληθυσμού¹⁵⁵. Ο αυταρχισμός του προέρχεται από τον απόλυτο έλεγχο που ασκεί ο ηγέτης του (ο Haider για μεγάλο χρονικό διάστημα και σήμερα ο Strache) στις κομματικές λειτουργίες σε εθνικό επίπεδο. βζο Την ίδια στιγμή ο αυταρχισμός και ο νατιβισμός αποκτούν δευτερεύουσα σημασία. Στους υπόλοιπους εκπροσώπους της άκρα δεξιάς, τόσο η περίπτωση του δανέζικου Dansk Folkeparti (Danish People's Party)¹⁵⁶, όσο και του σουηδικού Sweden Democrats¹⁵⁷, καθώς και των βρετανικών UKIP και BNP¹⁵⁸, μας παρουσιάζουν πιο έντονο το λαϊκιστικό στοιχείο, έναντι τόσο του αυταρχικού, όσο και του νατιβιστικού. Αυτό τοποθετεί τα κόμματα αυτά στην υποκατηγορία των «λαϊκιστικών ριζοσπαστικών κομμάτων της άκρα δεξιάς» (“populist radical right parties”)¹⁵⁹. Στην περίπτωση της Ολλανδίας, κυρίαρχο ρόλο παίζει ο νατιβισμός, μέσω της υπέρ - προβολής του μεταναστευτικού κινδύνου, όπως αποτυπώνεται από την έντονη αύξηση των μουσουλμάνων μεταναστών στην ολλανδική κοινωνία, τόσο από τον Pim Fortuyn¹⁶⁰, όσο και από τον ιδεολογικό του διάδοχο, τον Geert Wilder και το κόμμα του PVV (Κόμμα της Ελευθερίας).¹⁶¹ Οι περιπτώσεις του φλαμανδικού VB (Vlaams Belang) και της ιταλικής Lega Nord, είναι περιπτώσεις εθνικιστικών ακροδεξιών κομμάτων, οι οποίες δεν περιορίζονται σε διεκδικήσεις για τις εθνοτικές ομάδες που

¹⁵⁵ http://www.fpoe.at/fileadmin/Content/portal/PDFs/dokumente/2011_graz_parteiprogramm_english_web.pdf (τελευταία πρόσβαση, 04.09.2014)

¹⁵⁶ http://www.danskfolkeparti.dk/The_Party_Program_of_the_Danish_Peoples_Party (τελευταία πρόσβαση, 06.07.2014)

¹⁵⁷ <http://sverigedemokraterna.se/var-politik> (τελευταία πρόσβαση, 06.07.2014)

¹⁵⁸ http://www.bnp.org.uk/sites/default/files/bnp_eu-manifesto-2014_0.pdf (τελευταία πρόσβαση, 03.07.2014)

¹⁵⁹ Βλέπε αναλυτικά το βιβλίο του Cas Mudde, *Λαϊκιστικά Ριζοσπαστικά Δεξιά Κόμματα στην Ευρώπη*, Επίκεντρο, 2008.

¹⁶⁰ <http://www.economist.com/node/1125205> (τελευταία πρόσβαση, 06.09.2014)

¹⁶¹ Για τον αντί – μεταναστευτικό λόγο του Geert Wilders βλέπε και εδώ: <http://www.dollarsandsense.org/archives/2014/0514vanderveen.html> (τελευταία πρόσβαση, 06.09.2014)

υποστηρίζουν, ωστόσο αυτές οι διεκδικήσεις αποτελούν το χαρακτηριστικό τους πολιτικό στίγμα.

Ολοκληρώνοντας την μελέτη των κομματικών μανιφέστων στις τρεις χώρες μελέτης παρατηρούμε τα εξής: στην τυπολογία του Mudde, μπορούν να τοποθετηθεί μόνο το ΑΤΑΚΑ. Αυτό συγκεντρώνει στον λόγο του γνωρίσματα και από τα τρία προαπαιτούμενα χαρακτηριστικά του Mudde (νατιβισμός, λαϊκισμός, αυταρχισμός). Θεωρείται λαϊκιστικό ριζοσπαστικό κόμμα και οι πολιτικές του ενέργειες φέρουν αρκετές ομοιότητες με αυτές αντιστοίχων κομμάτων της Δυτικής Ευρώπης. Τα ρουμάνικα κόμματα PRM και Noua Dreapta τοποθετούνται στην κατηγορία των παραδοσιακών ακροδεξιών κομμάτων, στα οποία συναντάται μόνο το στοιχείο του νατιβισμού και του αυταρχισμού (μόνο για το PRM υπάρχουν στοιχεία για αυτό). Αυτό το γεγονός δηλώνει και την αδυναμία τους να ενσωματώσουν μεταϋλιστικά διακυβεύματα στον λόγο τους και να διεκδικήσουν μεγαλύτερο εκλογικό ακροατήριο, κάτι που τα εντάσσει σε μια υποκατηγορία της παραδοσιακής ακροδεξιάς, η οποία συναντάται στις πρώην κομμουνιστικές χώρες, φέροντας τα γνωρίσματα αυτά. Το κόμμα του ΛΑΟΣ, διαθέτει τα κριτήρια του νατιβισμού και του λαϊκισμού έντονα στον πολιτικό του λόγο, κάτι που το εντάσσει στα παραδοσιακά ακροδεξιά κόμματα της Δυτικής Ευρώπης, μιας και μπορεί να ενσωματώσει στον λόγο του μεταϋλιστικά διακυβεύματα και να διεκδικήσει τον αντίστοιχο πολιτικό χώρο. Τέλος, το κόμμα της Χρυσής Αυγής τοποθετείται στα εξτρεμιστικά κόμματα της άκρας δεξιάς, καθώς το κόμμα ξεπερνάει το στοιχείο του νατιβισμού, εντάσσοντας στον επίσημο λόγο του τον φυλετισμό, καθώς στο επίκεντρο του είναι η καθαρότητα και η ανωτερότητα της φυλής. Επιπλέον, αν και είναι ορατές οι αυταρχικές τάσεις στην λειτουργία του κόμματος, δεν είναι ο αυταρχισμός αυτός που χαρακτηρίζει την λειτουργία του, αλλά το γεγονός πως πρόκειται για ένα ολοκληρωτικό και φιλοναζιστικό κόμμα.

Προσπαθώντας να συνοψίσουμε, η εικόνα που προσφέρει η μελέτη των πολιτικών μανιφέστων της ευρωπαϊκής ακροδεξιάς είναι ενός πολιτικού χώρου υπέρμαχου του παραδοσιακού μοντέλου «έθνους – κράτους», αντιδραστικού σε κάθε εξωτερική προσπάθεια μείωσης της ισχύς του, με έντονη την ύπαρξη του λαϊκισμού στις πολιτικές του τοποθετήσεις. Κυριαρχεί ο εναντιωματικός λόγος, η πρωτοκαθεδρία του εθνικού συμφέροντος, καθώς και ο αγώνας κατά της διαφθοράς και της γραφειοκρατίας. Την ίδια στιγμή, κυρίως στο χώρο των Βαλκανίων, προωθείται η σημασία της εθνικής ταυτότητας, καθώς η αναφορά της στα πολιτικά μανιφέστα, όπως και στους κινδύνους στους οποίους είναι εκτεθειμένη, θεωρείται σημάδι

διατήρησης των ιστορικών εθνικισμών στην περιοχή, της ύπαρξης μεγαλοϊδεατικών σκέψεων στον ακροδεξιό χώρο και ως απόπειρα αναζωπύρωσης των εθνικών εντάσεων σε έναν ευαίσθητο, ιστορικά, χώρο, όπως είναι η βαλκανική χερσόνησος. Ο, κατά Mudde, νατιβισμός, αν και είναι σημαντική διάσταση στην ιδεολογία της άκρα δεξιάς στην βαλκανική χερσόνησο, στην δυτικοευρωπαϊκή άκρα δεξιά φαίνεται να έχει οπισθοχωρήσει υπέρ άλλων πολιτικών θέσεων, όπως η διατήρηση της εθνικής κυριαρχίας με τη συμμετοχή της χώρας σε υπερεθνικούς θεσμούς, η οικολογία και οι κίνδυνοι που εμφανίζει η παγκοσμιοποίηση. Το αυταρχικό στοιχείο επίσης εμφανίζεται πιο εύκολα στον χώρο των Βαλκανίων, καθώς οι τοπικοί ηγέτες διατηρούν για την θέση τους την εντύπωση πως το κόμμα του οποίου ηγούνται είναι ένα είδος «φέουδου» τους και άρα το διαχειρίζονται όπως επιθυμούν. Στον χώρο των Βαλκανίων φαίνεται πως διατηρείται η παράδοση του απολυταρχισμού που κυριαρχούσε στο σοβιετικό μπλοκ, με αποτέλεσμα οι πολιτικές ενέργειες του κόμματος -και οι θέσεις του ακόμα- να τυγχάνουν της απόλυτης προσήλωσης των ηγετών τους. Αντίθετα, στη Δυτική Ευρώπη, η συμβίωση των κομμάτων με τον δημοκρατικό μηχανισμό, φαίνεται να έχει μετριάσει, συγκριτικά με τα Βαλκάνια, τον αυταρχικό τους χαρακτήρα, κάνοντάς τον ορατό μόνο περιστασιακά, σε κοινοβουλευτικό ή εσωκομματικό επίπεδο. Τέλος, το λαϊκιστικό στοιχείο συναντάται σε σταθερή βάση και στις δυο πλευρές της ευρωπαϊκής ηπείρου. Μέσω αυτού, τα ακροδεξιά κόμματα καταφέρνουν να ακουστούν σε μεγαλύτερες μάζες του πληθυσμού, εκμεταλλευόμενα την κοινωνική δυσαρέσκεια που επικρατεί. Αυτό υιοθετείται σε πολλές θέσεις τους, αφού συχνά τα πολιτικά τους προγράμματα βρίθουν προτάσεων, που πρακτικά ο χώρος δεν εφαρμόζει. Το φαινόμενο του λαϊκισμού γίνεται πιο ορατό στον χώρο των Βαλκανίων, επειδή δεν υπάρχει το δυτικό θεσμικό υπόβαθρο που θα μπορούσε να περιορίσει την έκτασή του.

Ε. Η σχέση θρησκείας και άκρα δεξιάς στα Βαλκάνια, σε συγκριτική προσέγγιση με τη δυτικοευρωπαϊκή άκρα δεξιά

Η θρησκεία, μέσω των επίσημων οργάνων της, διαχρονικά θεωρείται ως συγκοινωνούν δοχείο με τα πιο συντηρητικά και ακραία ρεύματα της κοινωνίας, ως

πάροχος ψήφων, μελών και ευρύτερης υποστήριξης.¹⁶² Μιλώντας για τη βαλκανική χερσόνησο μπορούμε να ανατρέξουμε στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία, το πρώτο μεγάλο κράτος που οικοδομήθηκε πάνω στη θρησκεία του χριστιανισμού. Οι πρώτοι αυτοκράτορες, βοήθησαν τη θρησκεία να σταθεί στα πόδια της και συνέδραμαν στην ισχυροποίηση της εκκλησίας, απέναντι στις διάφορες αιρέσεις και αντίπαλες θρησκείες της εποχής. Γρήγορα, εξαιτίας των κινδύνων από εξωτερικές επιδρομές, αλλά και σε μια προσπάθεια να επεκτείνουν τα σύνορα της αυτοκρατορίας, βρέθηκαν να εξαπλώνουν ταυτόχρονα τον χριστιανισμό στους γύρω λαούς τους. Χάρη σε αυτούς οι Βούλγαροι δέχθηκαν το κυριλλικό αλφάβητο και σταδιακά εκχριστιανίστηκαν, διαδικασία η οποία έλαβε χώρα αργότερα και στην περίπτωση των Ρώσων. Αυτό άλλωστε ήταν και ένα κομμάτι της βυζαντινής διπλωματίας. Καθ' όλη την περίοδο της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας η θρησκεία κυριαρχεί στη δημόσια ζωή και συχνά έχει λόγο και σε διοικητικά θέματα όπως και στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Το τέλος της αυτοκρατορίας, το 1453, θα τη βρει αντιμέτωπη με πρωτόγνωρες καταστάσεις, καθώς θα είναι το μόνο επίσημο σώμα της νέας Οθωμανικής Αυτοκρατορίας που θα μπορεί να εκφράσει τον χριστιανικό πληθυσμό. Σταδιακά, θα αποδεχτεί το ρόλο αυτό και θα αποτελέσει τη μεγαλύτερη ελπίδα για τον υπόδουλο πληθυσμό των βαλκανικών χωρών, με την επιρροή του Πατριαρχείου να φτάνει ακόμα και στο σουλτανικό περιβάλλον. Αν και αντίθετο στα προτάγματα του Διαφωτισμού και της Γαλλικής Επανάστασης, το Πατριαρχείο θα προσπαθήσει να διεκδικήσει ρόλο, εκ των υστέρων, στην Ελληνική Επανάσταση και αργότερα στο νέο ελληνικό κράτος. Το εκκλησιαστικό ζήτημα στην περίπτωση του νεοσύστατου ελληνικού κράτους, θα διευθετηθεί με υποχώρηση από την πλευρά του Πατριαρχείου και δημιουργία αυτοκέφαλης εκκλησίας.¹⁶³ Παρά τις κατά καιρούς έριδες των επόμενων δεκαετιών, θα είναι η πρώτη αυτοκέφαλη εκκλησία των Βαλκανίων, κάτι που θα χρησιμοποιηθεί ως επιχείρημα αργότερα από τα υπόλοιπα έθνη της περιοχής. Πιο συγκεκριμένα, από τη δεκαετία του 1860 και μετά, σταδιακά η χερσόνησος βρίσκεται σε αναβρασμό, καθώς έρχονται στο προσκήνιο οι εθνικισμοί. Αυτό θα οδηγήσει στην αυτονομία της Ρουμανίας και της Σερβίας και τελικά το 1878 στη δημιουργία του ημιαυτόνομου βουλγαρικού κράτους. Η βουλγαρική εξαρχεία που θα

¹⁶² Ενδεικτικά μπορεί να αναφερθεί η Ιερά Εξέταση και ο ρόλος του Πάπα ανά τους αιώνες, όπως και η στάση της Εκκλησίας στον Ισπανικό Εμφύλιο και αργότερα στο καθεστώς Φράνκο, καθώς και στον Ελληνικό Εμφύλιο και στη δικτατορία των Συνταγματαρχών.

¹⁶³ Για το εκκλησιαστικό ζήτημα βλέπε Παπαγεωργίου Στέφανος, *Από το Γένος στο Έθνος: Η θεμελίωση του Ελληνικού Κράτους, 1821 – 1862*, Παπαζήσης, 2005, σελ. 343 – 350, 415

δημιουργηθεί με σουλτανικό φερμάνι στις αρχές της δεκαετίας του 1870, θα είναι η πρώτη ανεξάρτητη εκκλησιαστική αρχή των Βαλκανίων, με πρόσχημα τον εθνικισμό. Αυτός είναι και ένας από τους λόγους των σφοδρών συγκρούσεων μεταξύ Ελλήνων και Βουλγάρων στην περιοχή της Μακεδονίας, κατά τις αρχές του 20^{ου} αιώνα.

Η ανάμειξη της αυτή σε όλες τις επαναστατικές και πολεμικές συγκρούσεις από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα και μετά, έδωσε στην Εκκλησία και τη δυνατότητα να επεμβαίνει σταθερά τις επόμενες δεκαετίες στα πολιτικά γεγονότα, δημιουργώντας ένταση με την συμμετοχή της στο πολιτικό σκηνικό.¹⁶⁴ Κατά την περίοδο του μεσοπολέμου θα βοηθήσει τα αυταρχικά και δικτατορικά καθεστώτα να ισχυροποιηθούν, τόσο στην Ελλάδα, με τη στήριξή της στο πρόσωπο του Βασιλιά, όσο και στη Ρουμανία, όπου λαμβάνει πιο ξεκάθαρα στοιχεία κληρικοφασισμού, καθώς επιχειρείται ένα «πάντρεμα» της εκκλησιαστικής παράδοσης και των πιστεύω που απορρέουν από αυτή, με τις φασιστικές ιδεολογίες της «Λεγεώνας του Αρχάγγελου Μιχαήλ» και των Σιδηροφρουρών του Codreanu. Στη Βουλγαρία, δεν συναντάται κάτι παρόμοιο μιας και η χώρα απολάμβανε μια κάποια δημοκρατική σταθερότητα, για τα δεδομένα της περιόδου, η οποία θα ανατραπεί μόλις στα τέλη της δεκαετίας του 1930, με την εγκαθίδρυση φιλοναζιστικού καθεστώτος. Κατά την περίοδο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, φαίνεται πως η εκκλησία δεν στηρίζει καθ' ολοκληρίαν τα ναζιστικά στρατεύματα.

Στις μεταπολεμικές κοινωνίες του δυτικού κόσμου, η σημασία της θρησκείας παραμένει εξαιρετικά μεγάλη, δίνοντάς της και τη δυνατότητα να πάρει θέση διαιρετικής τομής για τα πολιτικά συστήματα της Δυτικής Ευρώπης, όπως αναφέρει και ο Van der Brug.¹⁶⁵ Η δυναμική εμφάνισή της στα άκρα των συντηρητικών και η συχνή απουσία πολιτικού κόστους βοηθά την άκρα δεξιά να παρουσιάσει θέσεις που τέμνονται πολλών δογματικών θρησκευτικών θέσεων, όπως η ισλαμοφοβία και η εναντίωση στις σεξουαλικές μειονότητες. Η εμφάνιση της G.R.E.C.E. κατά τη διάρκεια του δεύτερου κύματος της άκρα δεξιάς, περίπου τη δεκαετία του 1970, αναζωογόνησε τον ακροδεξιό χώρο, βοηθώντας τον να υιοθετήσει ιδεολογικές θέσεις άλλων χώρων και να εντάξει νέα διακυβεύματα στο λεξιλόγιό του. Στο ζήτημα της

¹⁶⁴ Stamatopoulos Dimitrios, "The Bulgarian Schism Revisited", *Modern Greek Studies Yearbook*, University of Minnesota, Volume 24 / 25, 2008 / 2009

¹⁶⁵ Βλέπε Wouter Van der Brug, Sara B. Hobolt and Claes H. De Vreese, "Religion and Party Choice in Europe", *West European Politics*, Vol. 32, No. 6, 1266 – 1283, November 2009, όπου παραθέτει στο κλασικό έργο των Lipset και Rokkan, *Party Systems and Voter Alignments: Crossnational Perspectives*

θρησκείας, εξέδωσαν ένα βιβλίο, τη «Θρησκεία της Ευρώπης»¹⁶⁶, όπου γίνονται εκτενείς αναφορές στη σημασία της λατρείας του παγανισμού και την κατάπτωση για το ευρωπαϊκό πνεύμα που αντιπροσωπεύει ο χριστιανισμός. Παρόμοιες θέσεις εμφανίζονται σποραδικά στα μεγάλα κόμματα της δυτικοευρωπαϊκής ακροδεξιάς και πιο έντονα σε μικρότερες, περιφερειακές ομάδες, καθώς και στη θεματολογία της white power music. Ενώ στη Δυτική Ευρώπη, μπορούμε να πούμε, πως, η εκκλησία, έχει, σε κάποιον βαθμό, εκσυγχρονιστεί, εισερχόμενη στη νέα εποχή της παγκοσμιοποίησης, στα ανατολικά, ο μικρός χρόνος που μεσολάβησε από τη δημοκρατική μετάβαση (η οποία δεν θεωρείται και απόλυτα πλήρης), δεν έχει δώσει στην εκκλησία τη δυνατότητα να εκφραστεί ανάλογα. Έτσι, οι πιο συντηρητικές και εθνικιστικές τάσεις της κοινωνίας, εκφράζονται συχνά μέσα και από την εκκλησία. Άλλωστε, όπως παρατηρούν οι Norris και Inglehart, η θρησκεία, παρά τη μετάβαση από τη βιομηχανική στη μεταβιομηχανική κοινωνία, παραμένει ίσως το σημαντικότερο κριτήριο επιρροής της ψήφου προς τα δεξιά του εκλογικού φάσματος.¹⁶⁷ Οι σχέσεις εκκλησίας και άκρα δεξιάς διερράγησαν την περίοδο του φασισμού, οπότε και τονίστηκε το αντιθρησκευτικό στοιχείο. Οι καθολικοί παρέμειναν απομακρυσμένοι στη σύγχρονη εποχή, με την άκρα δεξιά να κερδίζει κοινό στους προτεστάντες και τους μη θρησκευόμενους.¹⁶⁸ Όπως σημειώνει ο Camus, η μετατόπιση αυτή από το ζεύγος «θρησκεία (και καθολική θρησκεία) – άκρα δεξιά», μεταμορφώνεται σε: α) «προτεσταντική θρησκεία – άκρα δεξιά» και β) «μη θρησκευόμενοι – άκρα δεξιά». Στην πρώτη περίπτωση, το πέρασμα από την ευρύτερη σχέση «θρησκεία – άκρα δεξιά» στην επιμέρους σχέση «προτεσταντική θρησκεία – άκρα δεξιά», που βρίσκει μεγάλη απήχηση στη Γερμανία και τον ευρύτερο χώρο της Κεντρικής Ευρώπης, μια σχέση που ίσως εξηγείται και από το ιστορικό πλαίσιο του προτεσταντισμού, ο οποίος αντιτίθεται στις διδαχές του καθολικισμού και εκφράζει κομμάτια πληθυσμού χωρίς επαφή με την καθολική θρησκεία, δίνοντας την εικόνα μιας πιο ανοιχτής στην ανθρώπινη επιλογή θρησκεία. Αποτέλεσμα είναι η απήχηση της Εκκλησίας στην άκρα δεξιά να είναι κάτι διακριτό από τον θρησκευτικό χαρακτήρα των μελών. Στη δεύτερη περίπτωση, οι «μη θρησκευόμενοι» είναι άτομα που έχουν απλά απομακρυνθεί από τους θρησκευτικούς χώρους, μιλάμε άρα για

¹⁶⁶ Αλαίν Ντε Μπενουά, *Η Θρησκεία της Ευρώπης*, Ελεύθερη Σκέψις, Αθήνα, 1982

¹⁶⁷ Η αναφορά γίνεται στο Arzheimer Kai and Carter Elizabeth, "Religiosity and Voting for the Radical Right", *KEPRU Working Papers*, Working Paper 28, Keele University, 2009, p. 2

¹⁶⁸ Camus Jean – Yves, "The European Extreme Right and Religious Extremism", *Central European Studies Review*, Volume IX, part 4. pp.263 - 279

χαμηλή ή ανύπαρκτη συχνότητα εκκλησιασμού, οπότε είναι πιο ανοιχτά στα κελεύσματα της άκρας δεξιάς, μιας και δεν τα καθοδηγεί το πολιτικό πλαίσιο που κινούνται συχνά οι εκκλησίες και σταματά στο χώρο της συντηρητικής δεξιάς. Επίσης, συχνά είναι και άτομα που λατρεύουν φανερά τον παγανισμό. Η λατρεία του συναντάται και κατά τη ναζιστική περίοδο, με πολλούς φιλοσόφους να εκφράζονται υπέρ του, και σήμερα βρίσκει εφαρμογή στο χώρο της white power music, σε ομάδες skinheads και σε άλλα ακροδεξιά μορφώματα ανά την Ευρώπη, στα οποία συνδυάζεται δημιουργικά και το μυθολογικό στοιχείο. Ακολουθεί μια αναλυτικότερη διερεύνηση της σχέσης θρησκείας και άκρας δεξιάς, στις χώρες μελέτης, αλλά και στην δυτικοευρωπαϊκή ακροδεξιά, ώστε να φανεί η σημασία του θρησκευτικού παράγοντα στην διαμόρφωση των ακροδεξιών ιδεολογιών.

Στην Ελλάδα, η σχέση της άκρα δεξιάς με την εκκλησία είναι, μάλλον, αντιφατική και με ομορτωτιστικά στοιχεία. Μεταπολεμικά, η Εκκλησία διεκδίκησε τα πρωτεία στη διαπαιδαγώγηση των νέων γενιών, δημιουργώντας ισχυρές χριστιανικές αδελφότητες¹⁶⁹ και βοηθώντας στη διατήρηση του αντικομμουνισμού, κοιτώντας ωστόσο, κατά καιρούς, και προς τα πιο δεξιά του πολιτικού συστήματος. Η μεταπολίτευση τη βρίσκει να αναζητά νέο ρόλο στην κοινωνία, πάντα στα δεξιά του συστήματος και ο ισχυρός της ρόλος θα φανεί με την παρέμβασή της στις συζητήσεις της δεκαετίας του 1980 για τον ευρύτερο εκσυγχρονισμό των σχέσεων εκκλησίας – κράτους.¹⁷⁰

Το 1998, εκλέγεται ως νέος αρχιεπίσκοπος ο Χριστόδουλος, γνωστός ήδη από τη δικτατορία για τις ακροδεξιές θέσεις του¹⁷¹, κάτι που θα φανεί σημαντικό το 2000, οπότε και ξεσπάει η πρώτη μεγάλη διαμάχη ανάμεσα στο κράτος και την εκκλησία για την αναγραφή ή όχι του θρησκευάτος στις ταυτότητες. Την ευκαιρία αυτή θα σπεύσει να εκμεταλλευτεί, ο πρόσφατα διαγραφείς από τη Νέα Δημοκρατία, Γιώργος Καρατζαφέρης.¹⁷² Πέραν του ζητήματος των ταυτοτήτων, και όπως προκύπτει από το βιβλίο του Δημήτρη Ψαρρά, η νέα ηγεσία της εκκλησίας και ο αρχηγός του ΛΑ.Ο.Σ. θα βρουν και άλλα κοινά σημεία συμπίεσης, τόσο στον αντισημιτικό λόγο που εκφράζει ο τελευταίος, όσο και στις κατηγορίες που εκτοξεύει εναντίον διαφόρων

¹⁶⁹ Μουστακίς Γιώργος, *Η γέννηση του Χριστιανοφασισμού στην Ελλάδα: Η «ΖΩΗ» και Ο «ΣΩΤΗΡ»*, Κάκτος, 1983

¹⁷⁰ <http://www.acadimia.gr/content/view/145/35/lang,el> (τελευταία πρόσβαση, 10.05.2014)

¹⁷¹ Ψαρράς Δημήτρης, *Το κρυφό χέρι του Καρατζαφέρη – Η τηλεοπτική αναγέννηση της Ελληνικής ακροδεξιάς*, Αλεξάνδρεια, 2010, σελ. 88

¹⁷² Ψαρράς Δημήτρης, ο.π., (2010), σελ. 102

προσωπικοτήτων για ανθελληνική στάση. Χάρη στις θέσεις του αυτές, θα έχει τη δυνατότητα να «καθαρθεί» από όσα του καταλόγισαν κατά καιρούς περί ακροδεξιάς πορείας του, καθώς ο ίδιος ο αρχιεπίσκοπος Χριστόδουλος δηλώνει πως «οι ψηφοφόροι του κ. Καρατζαφέρη δεν είναι ακροδεξιοί, είναι καλοί χριστιανοί».¹⁷³

Εμφανής προσπάθεια για σύσφιξη των σχέσεων της με την εκκλησία θα ακολουθήσει και η Χρυσή Αυγή, κάνοντας στροφή στο λόγο της από το 2009 και μετά. Μέχρι τότε διατηρούσε δεσμούς με το σατανισμό και τον παγανισμό γενικότερα, κάτι που γίνεται εμφανές τόσο σε γραπτά της οργάνωσης, όσο και σε φωτογραφίες, βιβλία μελών της ή στη μουσική της. Η αλλαγή αυτή στο εσωτερικό της οργάνωσης συναντάται σταδιακά ήδη από το ζήτημα των ταυτοτήτων το 2000, οπότε και συναντώνται μέλη της οργάνωσης να διαδηλώνουν μαζί με μέλη της εκκλησίας.¹⁷⁴ Η απόφασή της όμως από το 2009 και μετά να διεκδικήσει πυκνότερη πολιτική παρουσία, την οδήγησε σε επίσπευση της αλλαγής αυτής.¹⁷⁵ Στα πλαίσια αυτά μετρίασε τους τόνους της απέναντι στην Εκκλησία, η οποία θεωρείτο ακόμα και εχθρός του ελληνικού έθνους μέχρι τότε, και βρήκε κοινά σημεία επαφής με αρκετούς υπερσυντηρητικούς ιεράρχες. Συνέδεσε την Εκκλησία με την διατήρηση του ελληνικού έθνους, και στράφηκε εναντίον των σεξουαλικών μειονοτήτων, που βρίσκονται στο στόχαστρο πολλών ιεραρχών, ενώ δεν δίστασε να προκαλέσει επεισόδια κατά την προβολή θεατρικής παράστασης που θεωρήθηκε πως είναι υβριστική ως προς το πρόσωπο του Χριστού. Χωρίς η σχέση της με την Εκκλησία να αποκτά μεγάλη αντίθεση, υπάρχουν και φωνές αμφισβήτησής της και αναφοράς του πραγματικού ρόλου της οργάνωσης. Ενδεικτική είναι η αναφορά που κάνει ο Κουσουμβρής, στο αποκαλυπτικό βιβλίο του για την λειτουργία της Χρυσής Αυγής, όπου χωρίς να παίρνει το μέρος της εκκλησίας, αλλά μιλώντας υπέρ ενός «ηλιακού έθνους», αναφέρεται στον επικίνδυνο ρόλο που παίζει το χαρτί του σατανισμού στη λειτουργία της οργάνωσης και στο γεγονός της προώθησής του παλαιότερα από τον ίδιο τον αρχηγό της.¹⁷⁶

Στη Ρουμανία, ο ρόλος της εκκλησίας είναι κεντρικός από τη στιγμή της δημιουργίας του έθνους μέχρι σήμερα: αρχικά έπαιξε σημαντικό ρόλο στη συνοχή του νέου κρατικού σχηματισμού που εμφανίστηκε, μέσω της τόνωσης του

¹⁷³ Ψαρράς, ο.π., (2010), σελ. 125 - 126

¹⁷⁴ Για αναλυτικότερη προσέγγιση, βλέπε: Ψαρράς Δημήτρης, *Η μαύρη βίβλος της Χρυσής Αυγής*, Πόλις, 2013, σελ. 211 - 232

¹⁷⁵ Ευρύτερη ανάλυση της στροφής της προς τη διεκδίκηση εξουσίας και μέσω αυτής του «στησίματος γεφυρών» με τους χριστιανούς στο Ζουμπουλάκης Σταύρος, *Χρυσή Αυγή και Εκκλησία*, εκδόσεις Πόλις, 2013, σελ. 39 - 43

¹⁷⁶ Κουσουμβρής Χάρης, «Γκρεμίζοντας το μύθο της Χρυσής Αυγής», Έρεβος, σελ. 161 - 164

«ρουμανισμού» στις περιοχές που συμπεριέλαβε. Κατά τη μεσοπολεμική περίοδο η εκκλησία συνδέθηκε με τη «Σιδηρά Φρουρά» του Codreanu, καθώς πολλοί ιερείς υποστήριζαν το κίνημα, ενώ υπήρξαν και υποψήφιοι σε όλη τη χώρα. Επιπλέον, στις εκλογές του 1946, πολλοί ιερείς συμμετείχαν σε εκστρατείες κατά του κομμουνισμού, μιας και βρέθηκαν στο στόχαστρό του. Ακόμα και στην μεταπολεμική, κομμουνιστική περίοδο, που οδήγησε στο καθεστώς Ceausescu, χρησιμοποιήθηκε για να τονώσει την εθνική πίστη¹⁷⁷. Ο Andreescu¹⁷⁸, χαρακτηρίζει τη φύση της ρουμανικής εκκλησίας ως «μυστικιστική», καθώς επιθυμεί να ρυθμίζει τις κοινωνικές σχέσεις, ελάχιστα ενδιαφερόμενη για βασικές αρχές της χριστιανικής σκέψης. Επιπλέον, διακρίνει τα εξής τέσσερα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά στην ρουμανική εκκλησία: α) προωθείται ένα ιδιαίτερο δόγμα «ορθόδοξου εθνικισμού», με βάση το οποίο το ρουμανικό κράτος ανήκει στους Ρουμάνους, την ίδια στιγμή που το να είσαι Ρουμάνος ισοδυναμεί με το να είσαι Ορθόδοξος Χριστιανός, β) οι νόμοι θεωρούνται δευτερεύοντες συγκρινόμενοι με τις αρχές της ορθοδοξίας, γ) τα μέλη του ρουμάνικου κλήρου, χρησιμοποιούν αρκετές φορές ιδιαίτερες μεθόδους, όπως απειλές και επιθετικό λόγο και δ) υπάρχει η ικανότητα να κινητοποιούνται εφεδρείες και να κερδίζεται η εμπιστοσύνη των πιστών όποτε χρειαστεί.

Αρκετές φορές εμφανίζεται να συνομιλεί με διάφορες οργανώσεις της άκρας δεξιάς και να συμμετέχουν ιερείς σε εκδηλώσεις των οργανώσεων αυτών, οι οποίες συχνά λαμβάνουν χώρα σε εκκλησίες.¹⁷⁹ Ωστόσο, όπως αναφέρει και η Lavinia Stan¹⁸⁰, οι συμμετοχές των ιερέων στα πολιτικά δρώμενα με τη μορφή του υποψηφίου, καλύπτουν όλο το πολιτικό φάσμα, όπως και οι προτιμήσεις τους, με αποτέλεσμα η εκκλησία να θεωρείται προνομιακός συνομιλητής και πολύτιμος πολιτικός σύμμαχος εν' όψει εκλογών, καθώς μπορεί να καθοδηγήσει μεγάλα κομμάτια του εκλογικού σώματος.¹⁸¹ Μια γενικότερη διαπίστωση για την Ορθόδοξη Εκκλησία της Ρουμανίας είναι πως φαίνεται να προσπαθεί να «εξισώσει το κράτος με

¹⁷⁷ Αναλυτικότερη προσέγγιση της μετάβασης της Εκκλησίας από μέτοχο στη δημιουργία του έθνους στο ρόλο του συνεργάτη του κράτους στο Stan Lavinia and Turcescu Lucian, "The Romanian Orthodox Church: From Nation – Building Actor to State Partner", *Contemporary Church History*, 2012

¹⁷⁸ Andreescu Gabriel, "Romania", στο Cas Mudde (ed.), *Racist Extremism in Central and Eastern Europe*, Routledge, 2005, p. 191 - 192

¹⁷⁹ Andreescu Gabriel, ο.π., 2003, p. 37

¹⁸⁰ Βλέπε Stan Lavinia and Turcescu Lucian, ο.π.

¹⁸¹ Stan Lavinia and Turcescu Lucian, "Pulpits, Ballots and Party Cards: Religion and Elections in Romania", *Religion, State & Society*, Vol. 33, No. 4, December, 2005, Routledge

το έθνος και το έθνος με την ορθόδοξη πίστη»¹⁸² και χρησιμοποιεί οποιοδήποτε μέσω και οποιαδήποτε πηγή για να πετύχει τους στόχους της.

Η περίπτωση της Βουλγαρίας εμφανίζεται ως πιο «χαμηλής έντασης» στο ζήτημα αυτό, καθώς το βασικό πρόβλημα της εκκλησίας στη χώρα, είναι ένα εσωτερικό σχίσμα που παραμένει για δεκαετίες ενεργό. Ωστόσο, για να αποφευχθεί η δημιουργία διχαστικού κλίματος ανάμεσα στις θρησκευτικές μειονότητες της χώρας, το Συνταγματικό Δικαστήριο της χώρας απαγορεύει την δημιουργία θρησκευτικών κομμάτων.¹⁸³ Από κει και πέρα συχνά παίρνει θέσεις υπέρ της άκρας δεξιάς, παραχωρεί τους ναούς της για τις οργανώσεις του χώρου και σπανιότερα συμμετέχει και πιο επίσημα στις ενέργειές του. Ωστόσο το γεγονός πως η χώρα φιλοξενεί διαφορετικές εθνικότητες με μεγάλα ποσοστά, οι οποίες έχουν διαφορετικές θρησκείες, οδηγεί την άκρα δεξιά στην εκμετάλλευση της κατάστασης και την όξυνση των ισορροπιών, οι οποίες επιβλήθηκαν με δυσκολία μετά την πτώση του κομμουνιστικού καθεστώτος. Οι Ivanov και Ilieva,¹⁸⁴ αναφέρουν ως ξενοφοβικούς στόχους μικρότερες θρησκείες, όπως αυτές που προέρχονται από την Ανατολή, και οι οποίες χαρακτηρίζονται ως «σέχτες». Αρκετές φορές, οι λατρευτικοί χώροι των άλλων θρησκειών γίνονται στόχος επιθέσεων ακροδεξιών εξτρεμιστών, με ιδιαίτερη αναφορά μια σειρά επιθέσεων που έλαβαν χώρα από τον Ιούνιο του 1999 ως τον Μάρτιο του 2002, στις οποίες εβραϊκά δημόσια κτίρια έγιναν στόχοι επιθέσεων και ρατσιστικών γκράφιτι. Το πιο πρόσφατο, παρόμοιο, γεγονός έλαβε χώρα στις 4 Ιουνίου 2014, με στόχο μια συναγωγή στη Σόφια.¹⁸⁵

Την ίδια στιγμή, ορατή είναι η σύμπλευση με τη Ρωσία, με βάση την θρησκευτική συγγένεια τους, καθώς και οι δυο ασπάζονται, στην πλειοψηφία τους, το ορθόδοξο χριστιανικό δόγμα. Μάλιστα, όπως αναφέρει η Dorothee de Nève, το γεγονός πως με βάση το Σύνταγμα του 1991 ορίζεται ως κυρίαρχη θρησκεία της

¹⁸² Cinpoes Randu, ο.π., (2013), p. 183

¹⁸³ Ivanov Christo, Ilieva Margarita στο Cas Mudde (ed.), *Racist Extremism in Central and Eastern Europe*, Routledge, 2005, p.16

¹⁸⁴ Ivanov Christo, Ilieva Margarita, 2005, ο.π., p. 18 - 19

¹⁸⁵ http://sofiaglobe.com/2014/06/05/anti-semitic-slogan-swastika-daubed-on-sofia-synagogue/?utm_source=rss&utm_medium=rss&utm_campaign=anti-semitic-slogan-swastika-daubed-on-sofia-synagogue&utm_source=The+Sofia+Globe+Daily+Bulletin&utm_campaign=48395af9c1-RSS_EMAIL_CAMPAIGN&utm_medium=email&utm_term=0_8c38ec575a-48395af9c1-60067017 (τελευταία πρόσβαση, 24.06.2014)

χώρας, εξυψώνει τον ρόλο της ορθοδοξίας στην εθνική ταυτότητα της χώρας¹⁸⁶. Αποτέλεσμα είναι η φιλορωσική στάση που κρατάει η βουλγαρική άκρα δεξιά, υποστηρίζοντας τις επεκτατικές κινήσεις του ρωσικού κράτους, ακόμα και αν έτσι αυξάνεται η ένταση με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα είναι η στάση του ΑΤΑΚΑ, το οποίο με αφορμή τη ρώσο - ουκρανική διένεξη στη Βόρεια Ουκρανία, τήρησε ακραιφνώς φιλορωσική στάση, υποστηρίζοντας την επέμβαση στην Ουκρανία, και οδηγώντας σε αδιέξοδο την βουλγαρική κυβέρνηση. Το αδιέξοδο προέκυψε, καθώς σε υποστήριξη κατακριτέας θέσης κατά της Ρωσίας, το ΑΤΑΚΑ απειλούσε την κυβέρνηση με σκληρή αντιπολίτευση και μηδενική στήριξη.¹⁸⁷

Στην περίπτωση της Δυτικής Ευρώπης, ο Mudde διακρίνει στο θρησκευτικό επίπεδο δυο «ειδικούς εχθρούς»: α) τους Εβραίους και β) το Ισλάμ.¹⁸⁸ Μιλώντας για τους Εβραίους, διακρίνει πως ο αντισημιτισμός εναντίον τους έχει υποχωρήσει σε σχέση με τις προηγούμενες δεκαετίες, ωστόσο σήμερα φαίνεται πως το φαινόμενο του αντισημιτισμού επανέρχεται με βάση και την τελευταία παγκόσμια έρευνα που διεξήγαγε το Anti-Defamation League (ADL)¹⁸⁹. Πιο συγκεκριμένα, στον χάρτη που αποτυπώνει τα αποτελέσματα της έρευνας φαίνεται πως ο αντισημιτισμός διατηρεί σημαντικές δυνάμεις στον ευρύτερο ευρωπαϊκό χώρο (24% στην Δυτική Ευρώπη και 34% στην Ανατολική Ευρώπη), κάτι που έχει να κάνει αφενός μεν με τις παγκόσμιες θεωρίες συνωμοσίας, με βάση τις οποίες οι Η.Π.Α. κυριαρχούνται από τους Εβραίους και άρα η παγκόσμια διακυβέρνηση περνάει μέσω των Η.Π.Α. στο Ισραήλ· αφετέρου δε με την ύπαρξη τόσο σημαντικών ακροδεξιών δυνάμεων στην Ανατολική Ευρώπη, όπου η μετάβαση στο δημοκρατικό καθεστώς παραμένει μια ατελής διαδικασία και οι Εβραίοι είναι η εύκολη αιτία για την κατάσταση αυτή, ενώ υπάρχουν και σημαντικοί μουσουλμανικοί πληθυσμοί στην περιοχή, οι οποίοι είναι συχνά αντισημίτες εξαιτίας της ισραηλινής στάσης απέναντι στο παλαιστινιακό κράτος. Το Ισλάμ, μπαίνει στην

¹⁸⁶ Olteanu Tina / Dorothée de Nève, "Religious Pluralism in Europe – Orthodox Churches and their Members in the Process of European Integration", *IPW Working Paper*, No. 2 / 2013, Institut für Politikwissenschaft, Universität Wien, p.23

¹⁸⁷ http://www.euractiv.com/sections/global-europe/nationalists-vow-topple-bulgarian-cabinet-over-russia-301301?utm_source=EurActiv+Newsletter&utm_campaign=d3b3682756-newsletter_daily_update&utm_medium=email&utm_term=0_bab5f0ea4e-d3b3682756-245772533 (τελευταία πρόσβαση, 03.07.2014)

¹⁸⁸ Ο Mudde διακρίνει τρεις κατηγορίες «ειδικών εχθρών», καθώς αναφέρεται και στους Ρομά. Ωστόσο, εδώ γίνεται αναφορά στη θρησκεία και όχι στις εθνικές μειονότητες, οπότε αποφεύγεται η αναφορά στην περίπτωση τους.

¹⁸⁹ <http://global100.adl.org> (τελευταία πρόσβαση, 17.12.2014)

κατηγορία των «ειδικών εχθρών» εξαιτίας των γεγονότων που ακολούθησαν την 11^η Σεπτεμβρίου 2001, οπότε και ξέσπασε ένα παγκόσμιο κύμα ισλαμοφοβίας, σύμφωνα με το οποίο οι απανταχού μουσουλμάνοι, είναι εν δυνάμει τρομοκράτες. Ειδικότερα, ο ισλαμισμός και οι πιστοί του θεωρήθηκαν «εξτρεμιστές» και «φονταμενταλιστές», ενισχύοντας τον ακροδεξιό λόγο απέναντι στην θρησκεία.¹⁹⁰ Εκτός αυτού, όπως σημειώνει ο Mudde, η άνοδος της ισλαμοφοβίας στην Ευρώπη, συνδυάστηκε με άνοδο της σημασίας της χριστιανικής θρησκείας για την ευρωπαϊκή ακροδεξιά. Ενώ η τελευταία απέφυγε για δεκαετίες να έχει ιδιαίτερη σχέση με τον χριστιανισμό, φαίνεται πως πλέον μέσω αυτού ενισχύει το επιχείρημά της για κίνδυνο εξαφάνισης των διακριτών ευρωπαϊκών εθνικό - κρατικών ταυτοτήτων, μέσω της «επέλασης» του Ισλάμ και της αποδιάρθρωσης του κοινωνικού ιστού, που δημιουργεί η πολυπολιτισμικότητα, κάτι που ο χριστιανισμός μπορεί να αντιμετωπίσει.¹⁹¹

Ο ρόλος της θρησκείας γίνεται ορατός και με μια αναφορά σε μανιφέστα κομμάτων της δυτικοευρωπαϊκής άκρας δεξιάς. Πιο συγκεκριμένα, συναντάμε αναφορά στον σημαίνοντα ρόλο της εκκλησίας στο μανιφέστο του βρετανικού BNP, όπου ορίζεται ως ο ακρογωνιαίος λίθος της πίστης τους και ως εκ τούτου πρέπει να διαφυλαχθεί.¹⁹² Αναφορά γίνεται και από το δανέζικο Dansk Folkeparti, στη σημασία της Ευαγγελικής Εκκλησίας στη δανέζικη ιστορία. Ακόμα, αίσθηση προκάλεσε το Μάιο του 2013, η αυτοκτονία του Γάλλου ακροδεξιού ιστορικού Dominique Venner, στον καθεδρικό του Notre Dame στο Παρίσι. Ο ίδιος ήταν κατά των γάμων μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου και μιας και σχετικός νόμος είχε ψηφιστεί λίγες βδομάδες νωρίτερα, διάλεξε την εκκλησία ως τόπο για να εκδηλώσει την κάθετη αντίδρασή του και να αφυπνίσει, όπως πίστευε, την κοινωνία ενάντια σε τέτοια φαινόμενα.¹⁹³

Μετά την επίθεση στους Δίδυμους Πύργους, τον Σεπτέμβριο του 2001, εμφανίστηκε και ισχυροποιήθηκε αρκετά γρήγορα, η φοβία απέναντι στο Ισλάμ, αλλά και την Ανατολή γενικότερα, ως, άμεσα συνδεόμενες με τρομοκρατικά φαινόμενα πραγματικότητες. Στα πλαίσια αυτά, μεταλλάχτηκε και ο ακροδεξιός λόγος, φέρνοντας τη θεματική αυτή στην πρώτη γραμμή, ενώ τονίστηκε για πρώτη φορά και

¹⁹⁰ Mudde Cas, ο.π., 2007, p. 84

¹⁹¹ Mudde, ο.π., 2007, p. 85

¹⁹² http://www.bnp.org.uk/sites/default/files/bnp_eu-manifesto-2014_0.pdf (τελευταία πρόσβαση, 03.07.2014)

¹⁹³ <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/farright-french-historian-78yearold-dominique-venner-commits-suicide-in-notre-dame-in-protest-against-gay-marriage-8625877.html> (τελευταία πρόσβαση, 06.07.2014) και <http://www.wsws.org/en/articles/2013/05/25/vennm25.html> (τελευταία πρόσβαση, 09.07.2014)

η σημαντικότητα της χριστιανικής θρησκείας και από κόμματα που δεν ασχολούνταν με αυτή. Έχουμε να κάνουμε με ένα δίπολο της μορφής «Ευρωπαϊκός Πολιτισμός ή Διαφωτισμός – Ισλαμικός Σκοταδισμός».¹⁹⁴ Ο εθνικός χαρακτήρας των περισσότερων ανατολικών εκκλησιών βοηθάει¹⁹⁵ και τη σύνδεσή τους με εθνικιστικούς και ακροδεξιούς φορείς, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την Πολωνία, όπου η καθολική εκκλησία, μέσω των πάρα πολλών της οργανώσεων και της μεγάλης κοινωνικής της διείσδυσης, έπαιξε σημαντικό ρόλο στη μετάβαση από το κομμουνιστικό καθεστώς στη δημοκρατία.

Την ίδια στιγμή, μέσω της Εκκλησίας, σημαντική είναι και η έλξη που ασκεί η Ρωσία, στα βαλκανικά κράτη. Θεωρείται πως βρίσκεται εκεί για να τα προστατέψει και να τα ενισχύσει έναντι της παγκοσμιοποίησης που προωθείται από τις Η.Π.Α. για να εξυπηρετήσει τα σχέδια των μεγάλων επιχειρήσεων και υποκινείται από εβραϊκές συνωμοσίες, που προσπαθούν να εξαφανίσουν διαφωνούντες λαούς από το να σταθούν εμπόδια τους. Το προφίλ της αυτό, μαζί με την ύπαρξη έντονης χριστιανικής ταυτότητας την βοηθάει να φαντάζει ως υπέρμαχος της ιστορικής και χριστιανικής Ευρώπης, απέναντι στο «τέρας» του ισλαμισμού, που απειλεί να σκεπάσει την ήπειρο και να την οδηγήσει στο παρελθόν.

Τελικά, φαίνεται πως ο θρησκευτικός παράγοντας παίζει σημαντικό ρόλο για την άκρα δεξιά. Μπορεί να μην της δίνει απαραίτητα ψήφους όπου υπάρχει μεγάλο ποσοστό εκκλησιασμού της κοινωνίας, ωστόσο τις παρέχει πάντα υποστηρικτές, ακόμα και άτομα που απογοητεύονται από πολιτικές των συντηρητικών κομμάτων. Ταυτόχρονα, θεωρώντας συχνά η εκκλησία πως οι θέσεις της και οι ανησυχίες της δεν εκφράζονται πάντα από τα κατεστημένα κόμματα, διατηρεί ανοιχτούς διαύλους με την άκρα δεξιά, επιζητώντας και προσφέροντας συχνά στήριξη. Αυτό δεν σημαίνει πως η άκρα δεξιά έχει ξεπεράσει τη λατρεία του παγανισμού, αλλά τον έχει περιορίσει ώστε να γλιτώσει πιθανό πολιτικό κόστος. Ωστόσο, μπορεί να διαφανεί μια μεγαλύτερη έντασή του στα ανατολικά της Ευρώπης. Αυτό μπορεί να εξηγηθεί από το γεγονός πως στα δυτικά, υπάρχει εδώ και αιώνες ο διαχωρισμός εκκλησίας και κράτους, κάτι που έχει ως αποτέλεσμα η εκκλησία να μην παρεμβαίνει στις πολιτικές εξελίξεις και το διακύβευμα της «ισλαμοφοβίας» να το χειρίζονται κατευθείαν τα πολιτικά κόμματα. Από την άλλη πλευρά, στην Νοτιοανατολική Ευρώπη, το νεαρό

¹⁹⁴ Camus Jean – Yves, “The European Extreme Right and Religious Extremism”, *Central European Studies Review*, Volume IX, part 4. pp.263 - 279

¹⁹⁵ Stan Lavinia / Turcescu Lucian, *Religion and Politics in Post – Communist Romania*, Oxford University Press, 2007, p.43

της ηλικίας των εθνικών κρατών, μαζί με τη μακρά πορεία της ορθόδοξης και εθνικής εκκλησίας ως βασικού πυλώνα των νεοσύστατων κρατών, την καθιστούν προνομιακό συνομιλητή των πολιτικών εξελίξεων, παρέχοντας της τη δυνατότητα να επηρεάζει ολόκληρα κομμάτια του πληθυσμού και να διατηρεί διαύλους με τα τμήματα εκείνα που η ίδια έκρινε σκόπιμο και συνήθως ήταν οι ακροδεξιές οργανώσεις.

Ε. Οικολογία, αθλητισμός και μουσική στην ακροδεξιά ατζέντα

1. Οικολογία

Το δεύτερο κύμα εξέλιξης της μεταπολεμικής άκρας δεξιάς, ξεκίνησε στα τέλη της δεκαετίας του 1960 και διήρκεσε μέχρι τα πρώτα χρόνια της επόμενης δεκαετίας. Χαρακτηριστικό του ήταν πως εδώ εμφανίστηκε για πρώτη φορά ένα από τα κεντρικά μεταϋλιστικά στοιχεία στην ακροδεξιά ιδεολογία: η οικολογία. Η σχέση της οικολογίας με τον χώρο της άκρας δεξιάς δεν είναι ωστόσο ένα καινούργιο «παράθυρο», καθώς η πρώτη τους συνάντηση λαμβάνει χώρα στην πολιτική ατζέντα της ναζιστικής Γερμανίας, όπου και απαγορεύεται το κυνήγι.

Στα πλαίσια της αποδοχής της ακροδεξιάς ιδεολογίας από τα αριστερά ρεύματα της ριζοσπαστικής οικολογίας, συναντάται το φαινόμενο του «οικοφασισμού» ή “green fascism” ή “deep ecology”. Στην περίπτωση του, η γη ισοδυναμεί με την πατρίδα και τελικά με το έθνος, για το λόγο αυτό και οι εθνικιστές διεκδικούν την πλήρη κυριαρχία στο χώρο, ενώ γίνεται συχνά λόγος και για “blood and soil”¹⁹⁶. Οι ρίζες του ρεύματος αυτού φτάνουν στον πρωσικό ρομαντισμό που μίλησε πρώτος για “Blut und Boden”¹⁹⁷ και το γερμανικό κίνημα του völkisch εθνικισμού. Οι ιδεολογικές αρχές βασίζονται σε μια ορισμένη αντίληψη περί εθνικής κληρονομιάς, στην οποία “γη” και “λαός” μοιράζονται κοινό πεπρωμένο που ορίζεται από τους νόμους της φύσης. Για αυτό και πρέπει να επιτευχθεί μια νέα ισορροπία με τη “βαριά τραυματισμένη” φύση πριν να είναι αργά. Αυτή υπήρξε και η “βάση” για να

¹⁹⁶ Davies Peter, Lynch Derek (eds.), *The Routledge Companion to Fascism and the Far Right*, Routledge, 2002, p. 291

¹⁹⁷ Βλέπε “Οικοφασισμός: Η περίπτωση του Kaarlo Pentti Linkola”, Ευάγγελος Πρωτοπαπαδάκης, σελ. 74 – 97, από το συλλογικό τόμο *Περιβάλλον, Κοινωνία, Ηθική*, εκδόσεις Αειφορία – ΜΚΟ Σόλων, 2010, Αθήνα.

δημιουργήσει ο Haeckel¹⁹⁸ την έννοια της “οικολογίας”, αφού υποστήριξε πως τα πάντα, ακόμα και ο πολιτισμός, ορίζονται από βιολογικούς παράγοντες¹⁹⁹. Την ίδια στιγμή, ο ίδιος φαίνεται πως διακατεχόταν από εθνικιστικές ιδέες²⁰⁰.

Στην κοσμοθεωρία του οικοφασισμού, υπεύθυνος για την περιβαλλοντική καταστροφή και την πτωτική πορεία των εθνών είναι ο Σημιατικός μονοθεϊσμός και η παγκοσμιοποίηση που αυτός προκαλεί, την ίδια στιγμή που οι εθνικές ταυτότητες εισέρχονται σε διαδικασία φθοράς. Από το 1970 και μετά, το οικολογικό ζήτημα, αναπτύσσεται και συναντάται ως εναλλακτική πολιτική πρόταση, καθώς εκτός από την εισαγωγή του στο ακροδεξιό λεξιλόγιο, έχουμε και την εμφάνιση των πρώτων πράσινων κομμάτων. Είναι χαρακτηριστικό πως ο Ignazi βρίσκει τις ίδιες κοινωνικές, μεταϋλικές, αξίες στην ανάπτυξη τόσο του ρεύματος της νέας αριστεράς όσο και της άκρας δεξιάς.²⁰¹

Στην Ελλάδα, πρώτο το ΛΑ.Ο.Σ. ενσωμάτωσε στα εκλογικά του προγράμματα θέσεις σχετικά με το περιβάλλον, τόσο το 2007, όσο και το 2012. Το 2007, αφιερώνει ένα κεφάλαιο, με τίτλο «Οι Θέσεις του ΛΑ.Ο.Σ. για το Περιβάλλον, τη Χωροταξία και την Ενέργεια»,²⁰² όπου αναφέρεται στη σημασία του περιβάλλοντος για την Ελλάδα και τον πλούτο του οποίου πρέπει να προστατέψουμε. Αναγνωρίζει την έλλειψη περιβαλλοντικής συνείδησης στους σύγχρονους Έλληνες και ως υπαίτιους παρουσιάζει «τις μεταδικτατορικές κυβερνήσεις», οι οποίες επέβαλλαν «περιβαλλοντικό σκοταδισμό».²⁰³

Η Χρυσή Αυγή κινήθηκε επίσης στον χώρο της οικολογίας, δημιουργώντας την οργάνωση “Πράσινη Πτέρυγα για το Φυλετικό Ανθρωπισμό και την Οικολογική Συνείδηση –Οικολογική Παρέμβαση Λαϊκού Συνδέσμου”. Ο τίτλος της οργάνωσης

¹⁹⁸ Το 1867, ο ζωολόγος Ernst Haeckel, στην προσπάθειά του να δημιουργήσει, μονολεκτικά, ένα επιστημονικό πλαίσιο που θα περιλαμβάνει επιστημονικές μεθόδους ανάλυσης και μελέτης των διαδραστικών φαινομένων μεταξύ ζώντων οργανισμών και περιβάλλοντος, δημιούργησε την έννοια της «οικολογίας».

¹⁹⁹ <http://www.iefimerida.gr/news/68715/%CE%B7%CE%BA%CF%81%CF%85%CF%86%CE%AE%CE%B1%CF%84%CE%B6%CE%AD%CE%BD%CF%84%CE%B1%CF%84%CE%B7%CF%82%CF%87%CF%81%CF%85%CF%83%CE%AE%CF%82%CE%B1%CF%85%CE%B3%CE%AE%CF%82%CE%BF%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%86%CE%B1%CF%83%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%2%CE%B5%CF%85%CE%B3%CE%BF%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%86%CF%85%CE%BB%CE%B5%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%85%CE%B3%CE%B9%CE%B5%CE%B9%CE%BD%CE%AE> (τελευταία πρόσβαση, 12.06.2014)

²⁰⁰ Βλέπε αναλυτικά: <http://ecofascism.com/review13.html#Archangels> (τελευταία πρόσβαση, 12.06.2014)

²⁰¹ Ignazi Piero, *New Challenges: Past Materialism and the Extreme Right*, December 1996, Working Paper

²⁰² Βλέπε ΛΑ.Ο.Σ. *Πλαίσιο Θέσεων*, Γραμματεία Πολιτικού Σχεδιασμού, Αύγουστος 2007, (76 – 81)

²⁰³ Βλέπε ΛΑ.Ο.Σ., ο.π., σελ. 76

παραπέμπει καθαρά στους στόχους που προσδίδει στην οικολογία η Χρυσή Αυγή. Πρόκειται για μια “πτέρυγα”, λέξη που παραπέμπει σε στρατιωτικές υποδιαιρέσεις, ενώ στοχεύει στο φυλετικό ανθρωπισμό και την οικολογική συνείδηση, αντίθετα με τον πρωταρχικό στόχο των οικολογικών κινημάτων, τα οποία αποσκοπούν στην αφύπνιση της κοινωνίας και την δράση προς αποφυγή μιας μεγάλης περιβαλλοντικής καταστροφής. Ο άνθρωπος δεν είναι κέντρο όλων των γεγονότων και φορέας πνεύματος και εξέλιξης, αλλά διαχωρίζεται η αξία του βάσει φυλής και έτσι προκύπτει η οικολογική συνείδηση. Το ιστολόγιο της «Πράσινης Πτέρυγας» ενημερωνόταν τακτικά μέχρι τον Ιούλιο του 2012, οπότε λαμβάνει χώρα η επικαιροποίηση του υλικού του για τελευταία φορά, μέσω αναρτημένων άρθρων και φωτογραφικών παραπομπών γίνεται αντιληπτή η άποψη που έχουν για την οικολογία τα μέλη της οργάνωσης: διοργανώνουν εκδρομές ώστε να έρθουν πιο κοντά με τη φύση και να σχηματιστεί ξανά αυτός ο δεσμός «αίματος και εδάφους». Παράλληλα υπάρχει παράθεση άρθρων δικών τους ή δανειζόμενων από ξένους ομοϊδεάτες τους και εγχώρια μέσα, όπου: α) γίνονται παραπομπές στη μυθολογία, η οποία είναι αγαπημένο μοτίβο της άκρας δεξιάς, β) εισάγουν στην Ελλάδα υλικό και ιδεολογίες από το εξωτερικό και γ) επιχειρούν ταυτόχρονα να δημιουργήσουν ένα προσωπείο περιβαλλοντικής ευαισθησίας, ώστε να προσελκύσουν όσους τυχόν εντυπωσιαστούν ή ενδιαφερθούν για το συγκεκριμένο διακύβευμα.

Αντίθετα, το νεαρό της ηλικίας των ακροδεξιών κομμάτων της Ανατολικής Ευρώπης, μαζί με την απουσία άμεσων περιβαλλοντικών διεκδικήσεων φαίνεται πως εμφανίζει την οικολογία με μειωμένη δυναμική, συγκριτικά με τη Δυτική Ευρώπη. Στην περίπτωση της Βουλγαρίας, είναι δυνατό να δούμε τις οικολογικές ευαισθησίες να εκφράζονται εντός των γηπέδων, όπου συνήθως εμφανίζονται οι πιο σκληροπυρηνικοί οπαδοί. Τον Σεπτέμβριο του 2014, τραβήχτηκε φωτογραφία από το γήπεδο της Λίτεξ Λόβετς, κατά τον αγώνα της με την Μπέροε, οπότε και απεικονίζεται ένα κοινό πανό στο γήπεδο, το οποίο αποτίει φόρο τιμής σε ένα τζάγκουαρ, το οποίο σκοτώθηκε από τους αστυνομικούς, επειδή δραπετεύσε από τον ζωολογικό κήπο της Σόφιας.²⁰⁴

Στη Ρουμανία, συναντάμε οικολογικές αναφορές στο μανιφέστο της “Noua Dreapta”. Στο άρθρο 17 του μανιφέστου της οργάνωσης αναφέρεται: «Να

²⁰⁴ Η φωτογραφία και οι πληροφορίες προέρχονται από <http://europeanultras.com/phpbb2/viewtopic.php?f=2&t=17&sid=6ff811befc87abf436a053aef29389db&start=590> (τελευταία πρόσβαση, 27.08.2014)

προστατέψουμε το περιβάλλον και να σταματήσουμε το βάρβαρο κόψιμο των δέντρων».²⁰⁵ Φαίνεται πως αυτή η αναφορά έχει να κάνει με τη σύνδεση που εμφανίζει η άκρα δεξιά με το χώμα και το έδαφος, τα οποία βλέπει ως αρχέγονη μήτρα της. Στα πλαίσια αυτά, όλα τα κόμματα του χώρου επιχειρούν να δείξουν, σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, ενδιαφέρον απέναντι στα περιβαλλοντικά προβλήματα και, ταυτόχρονα, να αποκομίσουν εκλογικά κέρδη, προβάλλοντας ένα μεταυλιστικό διακύβευμα, το οποίο πλέον διαπερνά την κλασική διαιρετική τομή «Δεξιά – Αριστερά». Επιπλέον, και εδώ, όπως και στην περίπτωση της Χρυσής Αυγής, λαμβάνουν χώρα κατασκήνωσεις στη φύση. Στις αρχές Αυγούστου του 2013, έλαβε χώρα η δέκατη τρίτη κατασκήνωση της “Noua Dreapta”, κοντά στην πόλη Rasnov, η οποία ήταν αρχαίος οικισμός των Δάκων. Το σύνθημα της κατασκήνωσης ήταν “CAMARADERIE - DISCIPLINĂ – LOIALITATE” («ΣΥΝΤΡΟΦΙΚΟΤΗΤΑ – ΠΕΙΘΑΡΧΙΑ – ΠΙΣΤΗ»)²⁰⁶ Στόχος της κατασκήνωσης ήταν να έρθουν τα μέλη σε επαφή με τη φύση, για αυτό επιλέχτηκε και το συγκεκριμένο σημείο, κοντά σε βουνό, αποδίδοντας την καλύτερη δυνατή εικόνα για τη φύση που έχει η άκρα δεξιά. Επιπλέον, επιλέχτηκε σημείο όπου υπήρχε αρχαίος οικισμός, ώστε να συνδεθεί με τη ρουμάνικη ιστορία, ενισχύοντας τη σύνδεση των μελών με το πρόταγμα “blood and soil”. Οι τρεις αρχές που αποτελούσαν το σύνθημα της οργάνωσης, είναι βασικές για την άκρα δεξιά και δηλώνουν την ομαδικότητα και τη θέλησή τους για αγώνα, λειτουργώντας ως μια μεγάλη οικογένεια και, όπως συχνά τους αποδίδεται, ως στρατιωτικά σώματα. Ωστόσο, παρά την ύπαρξη τέτοιων εκδηλώσεων από την πλευρά της οργάνωσης και την αναφορά στην οικολογία που κάνει, η άκρα δεξιά ήταν πλήρως απύσχα από τα γεγονότα της Rosia Montana, το φθινόπωρο του 2013. Το ζήτημα της εκχώρησης της κοιλάδας για εξόρυξη χρυσού ή όχι και το κατά πόσο αποτελεί αυτό περιβαλλοντική καταστροφή έβγαλαν χιλιάδες ανθρώπους στους δρόμους, προκαλώντας το μεγαλύτερο κύμα διαμαρτυριών στην μετακομμουνιστική Ρουμανία, κάτι ωστόσο που δεν προσέφερε κέρδη στην άκρα δεξιά.

Στη Δυτική Ευρώπη, τα τελευταία χρόνια, φαίνεται πως η οικολογία δεν διατηρεί τη δυναμική που είχε μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1990 για την άκρα δεξιά. Πιο συγκεκριμένα, ελάχιστα κόμματα του χώρου την υιοθέτησαν στην πολιτική τους ατζέντα, και αυτό μόνο περιστασιακά. Η συστηματική υιοθέτηση ενός παράγοντα που θα έδινε στον χώρο πρόσβαση σε ένα ιδιαίτερο κομμάτι του

²⁰⁵ <http://www.nouadreapta.org/objective.php> (τελευταία πρόσβαση, 01.09.2014)

²⁰⁶ http://www.nouadreapta.org/actiuni_prezentare.php?id=446 (τελευταία πρόσβαση, 01.09.2014)

εκλογικού σώματος, αφέθηκε για χάρη «παραδοσιακότερων» θεματικών του πολιτικού χώρου, όπως η μετανάστευση, αλλά και πιο σύγχρονων, όπως η εναντίωση στην παγκοσμιοποίηση. Στο πλαίσιο αυτό, ενδιαφέρον προκαλεί η θέση των Ελβετών που στέκονται τόσο υπέρ της οικολογίας όσο και κατά της, πάντα στο ιδεολογικό πλαίσιο της άκρας δεξιάς. Συγκεκριμένα, όπως αναφέρει η Βασιλική Γεωργιάδου, οι Ελβετοί Δημοκράτες μιλάνε «για ανάγκη να σωθεί το ελβετικό έδαφος», συνδέοντας άμεσα τη σπουδαιότητά του με την σπουδαιότητά της ταυτότητάς τους, από την άλλη όμως το Κόμμα της Αυτοκίνησης, παίρνει το μέρος των αυτοκινητιστών ενάντια στο οικολογικό κύμα που σαρώνει τη χώρα. Αρνείται τη μεταϋλιστική ισχύ της οικολογίας και στρέφεται στη δομή της προβιομηχανικής κοινωνίας για να υποστηρίξει τις θέσεις του.²⁰⁷ Το αυστριακό BZÖ, κόμμα που ίδρυσε ο Georg Haider το 2005, διασπώντας το FPÖ, έχει στις προγραμματικές του θέσεις αναφορά στην οικολογία, μιλώντας για ανάγκη προστασίας της βιόσφαιρας και των παραγωγικών πηγών, ώστε να μπορεί να αναπτυχθεί ειρηνικά η κοινωνία. Εμφανίζει θέσεις που συναντώνται πολύ εύκολα στα κόμματα των Πρασίνων, όπως κατά της πυρηνικής ενέργειας, υπέρ της προστασίας των πηγών νερού, κατά των μεταλλαγμένων τροφών και μιλάει για ανάπτυξη της γεωργικής παραγωγής. Συνδέει τον λόγο για περιβαλλοντική προστασία με τη δημιουργία μιας αυτόνομης Αυστρίας σε επίπεδο ενέργειας. Όπως παρουσιάζεται η οικολογία στο λόγο του φαίνεται πως λαμβάνει το περιεχόμενο της προστασίας του εδάφους, ώστε να επιστρέψουμε σε έναν κόσμο προ παγκοσμιοποίησης και εκβιομηχάνισης, όπου η κάθε χώρα θα είναι ικανή να παράγει όσα χρειάζεται μόνη της.²⁰⁸ Από την άλλη, το, FPÖ, κάνει μια σύντομη αναφορά στο θέμα αυτό, εξαιρώντας τη σημασία του για την συνέχιση της ύπαρξης της χώρας, παίρνοντας ανάλογη θέση υπέρ των ζώων, αλλά αποκηρύσσοντας την πυρηνική ενέργεια.²⁰⁹

Ενδιαφέρον προκαλεί το τελευταίο μανιφέστο του βρετανικού BNP, όπου γίνεται λόγος για τη σωστή αντιμετώπιση των ζώων, στα πλαίσια της ισότιμης θέασης τους με τον άνθρωπο και των αναλόγων δικαιωμάτων που απορρέουν από μια τέτοια

²⁰⁷ Βλέπε αναλυτικά: Γεωργιάδου Βασιλική, *Η άκρα δεξιά και οι συνέπειες της συναίνεσης*, ο.π., σελ 393 - 394

²⁰⁸ http://www.bzoe.at/images/pdf/sheets/sheet_umwelt.pdf (τελευταία πρόσβαση, 22.06.2014)

²⁰⁹ http://www.fpoe.at/fileadmin/Content/portal/PDFs/_dokumente/2011_graz_parteiprogramm_englisch_web.pdf, p.6, (τελευταία πρόσβαση, 04.07.2014)

αντιμετώπιση.²¹⁰ Επιπλέον, κάτι άλλο που παρατηρείται, σε πιο περιορισμένο επίπεδο, όπως το εντοπίζει ο Ziemmerman²¹¹ είναι η προσπάθεια αρκετών ακροδεξιών οργανώσεων να κινηθούν στα βήματα αριστερών οικολογικών οργανώσεων, ώστε να διεκδικήσουν το κοινό τους και να διαδώσουν την ιδεολογία τους. Έτσι συχνά ο λόγος μεταβάλλεται ανά περιόδους, ενώ ακόμα και σημαίνοντα πρόσωπα του ακροδεξιού, οικολογικού χώρου, εκφράζουν διαφορετικές ιδεολογίες μέσα στο χρόνο, μεταβαλλόμενα ανάλογα των υφιστάμενων διακυβευμάτων. Εκτενείς αναφορές για την οικολογία βρίσκουμε και στο εκλογικό μανιφέστο του Jobbik για το 2010²¹², όπου επιχειρείται να συνδεθεί η προστασία του με την καθημερινή ζωή. Αυτό θα επιτευχθεί με την προώθηση της ανακύκλωσης, την προστασία της χλωρίδας και της πανίδας και το κλείσιμο των παράνομων χωματερών, ενώ ταυτόχρονα θα προστατευθούν τα υδάτινα αποθέματα και θα ληφθεί πρόνοια για περισσότερο πράσινο στις μεγάλες πόλεις.

Φαίνεται πως ο χώρος της άκρας δεξιάς καταφέρνει να ενσωματώνει το μεταϋλιστικό πρόταγμα της οικολογικής πολιτικής, ισορροπώντας ανάμεσα σε πιο εξτρεμιστικές θέσεις, όπου είτε τονίζονται οι ανθρώπινες καταστροφές στο περιβάλλον είτε όλα κινούνται γύρω από το δόγμα “blood and soil”. Διεκδικώντας τα, μέχρι πρότινος, προνομιούχα διακυβεύματα για την εναλλακτική αριστερά, επιδιώκει να φανερώσει ένα πιο μετριοπαθές και θεσμικό προφίλ, κάτι όμως που, όπως είδαμε, δεν είναι πάντα δυνατό. Έτσι, παρά τα κατά καιρούς κρίσιμα περιβαλλοντικά διακυβεύματα στη Βουλγαρία και τη Ρουμανία, η παρουσία οικολογικών θεμάτων στην πολιτική ατζέντα της άκρας δεξιάς παραμένει σχεδόν ανύπαρκτη, ενώ στην Ελλάδα κινείται μεταξύ του δόγματος “blood and soil” και μιας οπορτουνιστικής πολιτικής, καθαρά περιοδικού χαρακτήρα και χωρίς ιδεολογική βάση και συνέχεια.

2. Αθλητισμός

Ο αθλητισμός κατέχει περίοπτη θέση τόσο στη ναζιστική και φασιστική ιδεολογία του μεσοπολέμου, όσο και στη σημερινή, ευρύτερη, ακροδεξιά ιδεολογία.

²¹⁰ http://www.bnp.org.uk/sites/default/files/bnp_eu-manifesto-2014_0.pdf (τελευταία πρόσβαση, 03.07.2014)

²¹¹ Zimmerman Michael, “Ecofascism: An enduring temptation”, στο *Ziemmerman Michael, Environmental Philosophy: From animal rights to Radical Ecology*, fourth edition, Upper Saddle River: Prentice Hall, 2004

²¹² <http://www.jobbik.com/sites/default/files/Jobbik-RADICALCHANGE2010.pdf>, p.6 (τελευταία πρόσβαση, 04.07.2014)

Μέσω αυτού, έγινε η πρώτη προσπάθεια σύνδεσης των ναζιστών, της Άριας Φυλής, με την Αρχαία Ελλάδα, της οποίας θεωρούσαν πως ήταν συνεχιστές και άμεσοι απόγονοι. Η καλλιέργεια του σώματος, το «σμίλευμά» του κατά τα αρχαιοελληνικά πρότυπα, και η συνεχής εκπαίδευση, ήταν μέρη της καθημερινής αγωγής στη ναζιστική Γερμανία, ενώ και ο Μουσολίνι χρησιμοποίησε τον αθλητισμό, ασκώντας άμεση επιρροή στους ποδοσφαιρικούς συλλόγους και χρησιμοποιώντας κυρίως τη Λάτσιο ως όργανό του.²¹³

Στην Ελλάδα η πρώτη σύνδεση, στην μεταπολιτευτική εποχή, ανάμεσα στην άκρα δεξιά και τον αθλητισμό, λαμβάνει χώρα το 1980, όταν νεοναζί χούλιγκαν του Παναθηναϊκού, προερχόμενοι από την «Φοιτητική Εθνική Πρωτοπορία» (Φ.Ε.Π.), ίδρυσαν τη «Ναζιστική Οργάνωση Παναθηναϊκών Οπαδών» (Ν.Ο.Π.Ο.). Στο σώμα της εντάχθηκαν αρκετοί skinheads της εποχής και ο τρόπος εμφάνισής της θύμιζε φασιστικά σώματα σε παράταξη και σχηματισμό. Η διάλυση της οργάνωσης επετεύχθη χάρη σε παρέμβαση του προέδρου της ομάδας Γιώργου Βαρδινογιάννη.²¹⁴ Η πιο αξιόλογη, σύγχρονη, προσπάθεια στο χώρο, συνέβη τον Νοέμβριο του 2001, όταν μέλη της «Γαλάζιας Στρατιάς – Φίλοι Εθνικής Ομάδας», συγκεντρώνονται έξω από τα γραφεία της ΕΠΟ, για να διαμαρτυρηθούν για την κοινή υποψηφιότητα με την Τουρκία για τη διοργάνωση του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου του 2008.²¹⁵ Η πρωτοφανής αυτή κινητοποίηση, συγκέντρωσε το ενδιαφέρον του αθλητικού τύπου, που της αφιέρωσε πρωτοσέλιδα τις επόμενες ημέρες, βοηθώντας την να καταστεί αναγνωρίσιμη και σεβαστή σε μεγάλο μέρος οπαδών πιο «ευαίσθητων» στη διατύπωση εθνικιστικών θέσεων. Η απευθείας σύνδεση της οργάνωσης με τη Χρυσή Αυγή δεν κρύφτηκε ποτέ, ενώ ως αρχηγός της εμφανίστηκε ο, μετέπειτα βουλευτής της οργάνωσης, Ηλίας Παναγιώταρος. Το σύμβολο της οργάνωσης, είναι τέσσερα βέλη, με κατεύθυνση τα τέσσερα σημεία του ορίζοντα, σχηματίζοντας σταυρό, και παραπέμπει στο μεσοπολεμικό ουγγρικό κόμμα «Σταυρωτά Βέλη», το οποίο υπήρξε συνεργάτης των ναζί.

Επιπλέον, το σύνθημα που χρησιμοποιείται, «πάνω απ' όλα η Ελλάδα», παρουσιάζει μεγάλη ομοιότητα με το ναζιστικό “Deutschland über alles” («Η

²¹³ Βλέπε: <http://roadstory.gr/%CF%84%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CE%BA%CE%AC-%CF%80%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CE%AC-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%BB%CE%AC%CF%84%CF%83%CE%B9%CE%BF/>, όπου γίνεται και λόγος για τις επαφές με τους έλληνες ακροδεξιούς.

²¹⁴ Βλέπε Συμβουλίδης Χάρης, *Οι! Η μουσική των skinheads*, Ισνάφι, Μάρτιος 2008, σελ. 94

²¹⁵ Ψαρράς Δημήτρης, *Η Μαύρη Βίβλος της Χρυσής Αυγής*, Πόλις, 2013, σελ. 140 - 152

Γερμανία πάνω απ' όλα»). Η οργάνωση αυτή βρισκόταν πρώτη στο πογκρόμ που εξαπολύθηκε το βράδυ της κατάκτησης του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου το 2004, και είχε ως αποτέλεσμα εκτεταμένες συγκρούσεις, ανάμεσα σε Έλληνες και μετανάστες, σε διάφορα σημεία της χώρας. Ο Ριζοσπάστης, το 2004, παρουσιάζει, αρκετά αναλυτικά, την διείσδυση του ακροδεξιού παράγοντα στον αθλητικό χώρο²¹⁶. Διακρίνει την αδυναμία ανάπτυξης της άκρας δεξιάς, μέσω των μεμονωμένων ομάδων, λόγω του μειωμένου ακροατηρίου τους και των οπαδικών διαφορών που συναντώνται, κάτι που έκανε ιδιαίτερα ελκυστική την ιδέα για ανάπτυξη του χώρου μέσω του εθνικού συμβόλου, το οποίο λειτουργεί πιο ενοποιητικά. Με τον τρόπο αυτό μιλάνε για εθνικισμό στον αθλητικό χώρο και για τη διάθεσή τους να κάνουν υπερήφανοι τη χώρα τους. Λόγω αυτού του αισθήματος της υπερηφάνειας αυτής άλλωστε, φαίνεται πως θίχτηκαν από τους πανηγυρισμούς των Αλβανών οπαδών, ύστερα από νίκη της χώρας τους απέναντι στην Ελλάδα, προκαλώντας πολύ σοβαρά επεισόδια στο κέντρο της Αθήνας. Γεγονός είναι πως δεν διαψεύδεται η σχέση με τη Χρυσή Αυγή, αλλά τονίζονται οι συγγενικοί δεσμοί μεταξύ τους. Λειτουργούν η μια οργάνωση για την άλλη ως «πηγές τροφοδοσίας» μελών, χρησιμοποιώντας ωστόσο την ίδια ρητορική μίσους, συνοδευόμενη από πράξεις βίας και στοχοποίησης των μεταναστών. Είναι γεγονός πως η κατάκτηση του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος του 2004 από την Ελλάδα, σε συνδυασμό με τη στροφή των ακροδεξιών προς το εθνικό σύμβολο, βοήθησαν ακόμα περισσότερο τη διείσδυση της οργάνωσης στο χώρο του αθλητισμού. Μπορεί να μην κατάφερε να δημιουργήσει ισχυρούς χουλιγκανικούς πυρήνες, ακροδεξιών μελών που θα λειτουργούσαν ως «ομάδες κρούσης» σε διάφορα επεισόδια μεταξύ Ελλήνων και ξένων οπαδών, ωστόσο εδώ μπόρεσε να αποκτήσει επαφή με ένα μεγάλο τμήμα της ελληνικής κοινωνίας, κυρίως νεαρότερης ηλικίας. Αυτό το τμήμα, παθιαζόταν με το ποδόσφαιρο, έχοντάς το ως ύψιστο ενδιαφέρον και ενασχόληση, με αποτέλεσμα να αποτελέσει γόνιμο έδαφος για την ακροδεξιά ιδεολογία. Μπορεί η Χρυσή Αυγή να πέτυχε την πρώτη εκλογική της νίκη οχτώ χρόνια μετά, ωστόσο μέσω των γεγονότων αυτών είναι που μπόρεσε να μετρήσει τις δυνάμεις της σε κοινωνικούς χώρους, όπου δεν λαμβάνουν χώρα πολιτικές διαδηλώσεις.

Στη Ρουμανία, φαίνεται πως συναντώνται σποραδικά φαινόμενα χουλιγκανισμού, με τη συμμετοχή των skinheads και την εμφάνιση υβριστικών

²¹⁶ <http://www.rizospastis.gr/story.do?id=2599975&publDate=2004-11-28%2000:00:00.0> (τελευταία πρόσβαση, 23.08.2014)

συνθημάτων, ρατσιστικού περιεχομένου, κατά των μειονοτήτων. Δε λείπουν τα επεισόδια στο χώρο του ποδοσφαίρου, ωστόσο, μέχρι τώρα το φαινόμενο ποτέ δεν μπόρεσε να αναπτυχθεί οργανωμένα και δυναμικά²¹⁷. Αξιοσημείωτη ωστόσο είναι η αναφορά που γίνεται στην παγκόσμια ιστοσελίδα των νεοναζιστών, “stormfront”,²¹⁸ πως η Στεάουα Βουκουρεστίου υπήρξε ομάδα του στρατού και διατηρεί ακόμα ρατσιστική χροιά, ενώ η Ντιναμό Βουκουρεστίου, υπήρξε ομάδα της αστυνομίας και της Securitate.²¹⁹ Αντίθετα, στη Βουλγαρία, αν και εξίσου σπάνια τα φαινόμενα χουλιγκανισμού, όταν ξεσπούν στρέφονται κατά των θρησκευτικών ή πληθυσμιακών μειονοτήτων. Τον Δεκέμβρη του 2011, σύμφωνα με δημοσίευμα της Deutsche Welle²²⁰ χούλιγκαν επιτίθεται σε νεαρούς Ρομά μετά από ποδοσφαιρικό αγώνα, ενώ ένας Αφγανός πρόσφυγας δολοφονείται για το σκούρο δέρμα του. Επιπλέον, ακροδεξιοί μαζί με χούλιγκαν επιτίθενται στο σπίτι ενός ιερέα των Μαρτύρων του Ιεχωβά, τραυματίζοντας όσους βρίσκονται εκείνη τη στιγμή μέσα. Τις 14 Φεβρουαρίου 2014, όπως δημοσιεύτηκε στην ηλεκτρονική σελίδα του “Sofia News Agency”, υπεύθυνοι για την επίθεση εναντίον εβραϊκής συναγωγής στο Plovdiv, την ίδια μέρα, ήταν χούλιγκαν. Αιτία ήταν η διαφωνία τους για την μεταφορά μιας άλλης συναγωγής στη δικαιοδοσία του Μουφτή, οπότε και η συναγωγή θα μπορούσε να γίνει ξανά ενεργή.²²¹ Επιπλέον, σε τεύχος της επίσημης σελίδας της οργάνωσης “Blood & Honour”,²²² γίνεται λόγος για ύπαρξη μεγάλης ομάδας skinheads υποστηρικτών της ποδοσφαιρικής «ΤΣΣΚΑ Σόφιας», οι οποίοι σε κάθε αγώνα εμφανίζονται με ρατσιστικά πανό στο γήπεδο και ανάλογα συνθήματα κατά των τριών εγχρώμων παικτών της ομάδας. Ταυτόχρονα, κυκλοφορεί και ένα, τετράλεπτης διάρκειας, βίντεο στο you tube, όπου φαίνονται μέλη του ακροδεξιού μουσικού

²¹⁷ Cinpoes Randu, “Right – Wing Extremism in Romania” στο συλλογικό τόμο *Right – Wing Extremism in Europe: Country Analyses, Counter – Strategies and Labor – Market Oriented Exit Strategies*, Friedrich Ebert Stiftung, 2013 p. 172

²¹⁸ <http://www.stormfront.org/forum/t745931-3> (τελευταία πρόσβαση, 25.06.2014)

²¹⁹ http://www.iapopsi.gr/old/index.php?option=com_k2&view=itemlist&task=tag&tag=%CE%A3%CF%84%CE%B5%CE%AC%CE%BF%CF%85%CE%B1+%CE%92%CE%BF%CF%85%CE%BA%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B5%CF%83%CF%84%CE%AF%CE%BF%CF%85&Itemid=6 (τελευταία πρόσβαση, 25.06.2014)

²²⁰ <http://www.dw.de/right-wing-violence-on-the-rise-in-bulgaria/a-15574753> (τελευταία πρόσβαση, 08.06.2014)

²²¹ http://www.novinite.com/view_news.php?id=158219, δημοσίευση, 14.02.2014 και τελευταία πρόσβαση, 01.06.2014

²²² <http://www.bloodandhonourworldwide.co.uk/magazine/issue21/issue21p18a,23.html>, τα στοιχεία επικοινωνίας που αναφέρει η σελίδα δεν ισχύουν πια, μιας και η επίσημη λειτουργία της οργάνωσης στη Βουλγαρία διώκεται ποινικά, ωστόσο είναι σημαντικό το πώς έβλεπε τη λειτουργία του παραρτήματός της η «οργάνωση μητέρα» και τι βλέψεις είχε από αυτό. (τελευταία πρόσβαση, 24.06.2014)

σχήματος “Brannik”, να συμμετέχουν σε επεισόδια στα γήπεδα²²³. Εντός των γηπέδων συναντώνται πανό με νεκροκεφαλές και εθνικιστικό περιεχόμενο. Για παράδειγμα, σε πανό που αναρτήθηκε κατά τη διάρκεια της αναμέτρησης της 21^{ης} Σεπτεμβρίου 2013, ανάμεσα στην Chernomoretz Burgas και τη Levski Sofia, αναγράφεται: «Ξεσηκωθείτε σκλάβοι, δεν θέλω ζυγό», φράση που αποδίδεται στον Βούλγαρο επαναστάτη κατά των Οθωμανών, Georgi Benkovski, ο οποίος γεννήθηκε τη μέρα που αναρτήθηκε το πανό, 170 χρόνια πριν.²²⁴ Σε φωτογραφία που τραβήχτηκε στις 19 Οκτωβρίου 2013, κατά τη διάρκεια του αγώνα Levski Sofia – Cska Sofia, φαίνεται ένα μεγάλο κομμάτι της εξέδρας να χαιρετά ναζιστικά.²²⁵ Τέλος, συναντάμε και ακόμα μια εικόνα, η οποία τραβήχτηκε στις 26 Οκτωβρίου 2013, στον αγώνα Levski Sofia – Botev Plovdiv, και παρουσιάζει ένα κομμάτι της εξέδρας να κρατάει ένα πανό, το οποίο γράφει «Αποδεχτείτε τη γενοκτονία των Βουλγάρων στη Μακεδονία και τη Θράκη το 1913», ενώ η εικόνα φέρει την επεξήγηση: «το σέρβικο και το ελληνικό κράτος σκότωσαν εκατοντάδες Βουλγάρους στις περιοχές αυτές κατά τη διάρκεια των Βαλκανικών Πολέμων, στο ξεκίνημα του εικοστού αιώνα».²²⁶ Από τις εικόνες αυτές φαίνεται πως διατηρείται εντός των γηπέδων της Βουλγαρίας ένα δυναμικό κοινό χούλιγκανς το οποίο υποστηρίζει την ακροδεξιά ρητορική και διατηρεί στην πρώτη γραμμή εθνικιστικές μνήμες, αποτείνοντας φόρο τιμής σε εθνικούς ήρωες ή επιζητώντας την αναγνώριση δικών τους μονομερών σημαντικών ιστορικών στιγμών, όπου θεωρούν πως ζημιώθηκαν, χωρίς ωστόσο την παραμικρή διάθεση για αντίστοιχη τοποθέτηση από την πλευρά τους.

Στο χώρο της Δυτικής Ευρώπης, το μεγαλύτερο πρόβλημα εντοπίζεται στην Ιταλία, όπου είναι συχνές οι συγκρούσεις ανάμεσα στους οργανωμένους οπαδούς των ομάδων, και οι οποίες συχνότερα έχουν χαρακτήρα γοήτρου και κυριαρχίας στο πεζοδρόμιο.²²⁷ Ωστόσο, και σε άλλες χώρες υπάρχουν ομάδες με οργανωμένους ακροδεξιούς οπαδούς. Στη σελίδα του stormfront υπάρχει σχετική συζήτηση, η οποία ξεκίνησε τις 10 / 02 / 2010 και συνεχίζεται σταθερά μέχρι σήμερα.²²⁸ Η συζήτηση

²²³ <https://www.youtube.com/watch?v=uswbFPhbyRI> (τελευταία πρόσβαση, 24.06.2014)

²²⁴ <http://europeanultras.com/phpbb2/viewtopic.php?t=17&p=17215> (τελευταία πρόσβαση, 31.08.2014)

²²⁵ <http://europeanultras.com/phpbb2/viewtopic.php?t=17&p=17215> (τελευταία πρόσβαση, 31.08.2014)

²²⁶ <http://europeanultras.com/phpbb2/viewtopic.php?t=17&p=17215> (τελευταία πρόσβαση, 31.08.2014)

²²⁷ Martin King, Roberto Russo, *Ultras – A fascinating insight into the world of Italian football hooligans*, Headhunter, 2007

²²⁸ <http://www.stormfront.org/forum/t745931> (τελευταία πρόσβαση, 25.06.2014)

ξεκινάει με κάποιον που θέλει να διαχωρίσει πανευρωπαϊκά τις ομάδες σε αριστερές και δεξιές,²²⁹ δημιουργώντας παράλληλα και μια μικρή κατηγορία με «εβραϊκές» ομάδες. Στο επίκεντρο βρίσκεται συχνά η Ισπανία, όπου η περίοδος της δικτατορίας Φράνκο, άφησε έντονο το στίγμα της τόσο στους οργανωμένους οπαδούς της Ρεάλ Μαδρίτης, όσο και στον ευρύτερο χώρο της Ισπανίας.²³⁰ Άλλωστε συχνές είναι και οι αναφορές ρατσιστικών συμβάντων στα γήπεδα της τα τελευταία χρόνια, προκαλώντας προβληματισμό σε πανευρωπαϊκό επίπεδο. Στη Μεγάλη Βρετανία, γνωστή για τους θερμούς οπαδούς της, οι οποίοι συχνά βγαίνουν εκτός ορίων, οι δεκαετίες του 1970 και του 1980 υπήρξαν χρυσές για τη σχέση άκρας δεξιάς και χουλιγκανισμού και το αποκορύφωμα ήρθε στην τραγωδία του Χέιζελ, το 1985, οπότε γίνεται αναφορά για φυλλάδια του BNP στο χώρο της κατάρρευσης.²³¹ Σήμερα το φαινόμενο βρίσκεται σε ύφεση, σε όλο τον αγγλικό χώρο, χωρίς όμως να εξαφανίζεται, απλά αδύναμο να πετύχει κάτι καλύτερο, ακολουθώντας την πτωτική πορεία των παραδοσιακών ακροδεξιών δυνάμεων του νησιού. Τον Μάιο καταγράφηκε ρατσιστικό φαινόμενο στην Γερμανία.²³² Τον Ιούνιο καταγράφηκαν ρατσιστικά περιστατικά στην Ιταλία και την Φινλανδία, ενώ τον ίδιο μήνα²³³, όπως και τον Σεπτέμβριο του 2014, καταγράφηκαν και δυο ρατσιστικά επεισόδια στα ολλανδικά γήπεδα.²³⁴ Στη σελίδα www.faren.net.org, υπάρχει αναλυτική καταγραφή του ρατσιστικού φαινομένου στον χώρο του ποδοσφαίρου, σε πανευρωπαϊκό επίπεδο, και σχεδόν παντού, συνοδεύεται από εμφάνιση λαβάρων και συνθημάτων των νεοναζί, με πιο «χαλαρή» εκδοχή των αντιδράσεων τους, το σφύριγμα κατά των παικτών που, κάθε φορά, στοχοποιούνται.²³⁵

3. Μουσική

²²⁹ Εντύπωση προκαλεί για την Ελλάδα πως στα αριστερά τοποθετεί μόνο την ΑΕΚ, ενώ στα δεξιά τοποθετεί ΟΣΦΠ, ΠΑΟ, ΠΑΟΚ και ΑΡΗ.

²³⁰ <http://www.stormfront.org/forum/t745931-7>, όπου γίνονται ορατά λάβαρα ισπανικών οργανώσεων “ultras” (τελευταία πρόσβαση, 25.06.2014)

²³¹ <http://www.sirc.org/publik/fvracism.html> (τελευταία πρόσβαση, 25.06.2014)

²³² <http://www.faren.net.org/news/incidents-reported-fare-may-2014> (τελευταία πρόσβαση, 23.10.2014)

²³³ <http://www.faren.net.org/news/incidents-reported-fare-june-2014> (τελευταία πρόσβαση, 23.10.2014)

²³⁴ <http://www.faren.net.org/news/incidents-reported-fare-september-2014> (τελευταία πρόσβαση, 23.10.2014)

²³⁵ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η ενότητα: <http://www.faren.net.org/news/incidents-reported-to-fare-during-march-2013> (τελευταία πρόσβαση, 25.06.2014)

Η πολιτική μουσική είναι μια σταθερή συνισταμένη της πολιτικής προπαγάνδας και ίσως η πιο αθέατη μορφή επαφής των πολιτικών ιδεολογιών με την κοινωνία. Όλα τα πολιτικά καθεστώτα του 20^{ου} αιώνα, είτε ήταν ολοκληρωτικά είτε ήταν δημοκρατικά, είχαν δικές τους μορφές πολιτικής μουσικής, συνδεδεμένες με τις άμεσες πολιτικοκοινωνικές εξελίξεις. Στην άκρα δεξιά, η εμφάνιση της δικής της μορφής πολιτικής μουσικής είναι αποτέλεσμα του δεύτερου κύματος ανάπτυξης της ιδεολογίας. Πιο συγκεκριμένα, η μουσική που φέρει τα αναγνωρίσιμα χαρακτηριστικά του χώρου, ονομάζεται “white power music”. Όπως δηλώνει και το όνομά της θεωρείται η μουσική που εκφράζει τη δύναμη της λευκής φυλής. Αν προσπαθήσουμε να διακρίνουμε τις πηγές της, θα καταλήξουμε σε τρία μουσικά είδη: α) την oi! μουσική, β) την hatecore μουσική και γ) το rock against communism (r.a.c.). Την τελευταία εικοσαετία συναντώνται και, σημαντικά, ανοίγματα προς την black metal, ενώ σταδιακά φαίνεται πως ο χώρος αντιγράφει τις δομές της «κοινής» μουσικής. Αν και λειτουργεί περιθωριακά, καταφέρνει και αναπτύσσει δικά του στυλ μουσικής, συνδυάζοντας ή εμφανιζόμενο σε όλα τα συναντούμενα είδη της.²³⁶ Μιλώντας για το πρώτο είδος, την oi! μουσική, την συναντάμε ως παρακλάδι της punk μουσικής σκηνής, στη Μεγάλη Βρετανία, κατά τα τέλη της δεκαετίας του 1970. Είναι εξαιρετικά πολιτικοποιημένο είδος και μιλάει για τη σκληρή κοινωνία και τα ξεπεσμένα όνειρα όσων απέτυχαν, καθώς και για την γκετοποίηση των γειτονιών, ακτινογραφώντας την βρετανική κοινωνία της εποχής και επιχειρώντας να αποκτήσει επαφές με την εργατική τάξη.²³⁷ Το εξαιρετικά ρευστό περιβάλλον της punk σκηνής εκείνη την περίοδο, όπως και του περιεχομένου της, θα την κάνει σύντομα αντικείμενο διεκδίκησης ανάμεσα στα ακροαριστερά και τα ακροδεξιά στοιχεία. Από τη σύγκρουση αυτή θα ξεχωρίσει η μορφή του Ian Stewart Donaldson, τραγουδιστή των Screwdriver, μετέπειτα ηγέτη του χώρου, δημιουργού του παγκοσμίου δικτύου “Blood and Honour” και μυθοποιημένης μορφής για όλους τους ιδεολογικά προσκείμενους στο χώρο. Στα πρώτα βήματα του χώρου, σε διεθνές επίπεδο, παρατηρείται και μια προσπάθεια προφύλαξης από τις αρχές που τους καταδιώκουν, με τη δημιουργία «ασφαλιστικών δικλείδων»: α) οι μουσικές συναντήσεις γίνονται σε μέρος γνωστό μόνο στα μέλη, με επικοινωνία ή από στόμα σε στόμα ή ηλεκτρονικά

²³⁶ Loow Helene, “White Noise Music – An international Affair”, p.4, <http://freemuse.org/archives/361> (τελευταία πρόσβαση, 08.07.2014)

²³⁷ Συμβουλίδης Χάρης, *Oi! - Η μουσική των Skinheads*, εκδόσεις Ισνάφι, 2008, σελ 61 – 65

και β) κανείς δεν μπορεί να παρίσταται εκεί αν δεν προσκληθεί από άτομα του χώρου ή δεν εγγυηθεί κάποιος για αυτόν. Η δεύτερη συνιστώσα είναι η “hatecore” μουσική, μια μουσική θυμωμένη, με μηδενιστικό και βίαιο λόγο στο περιεχόμενό της, που συχνά αντί για λόγια ακούγονται κραυγές. Οι Εβραίοι είναι στο στόχαστρό της, ενώ επιτίθενται με μίσος και οργή σε κάθε «μη Άρειο». Τέλος, υπάρχει και το rock against communism (r.a.c.), δημιούργημα του Donaldson, στην προσπάθειά του να διεθνοποιήσει την oi! μουσική. Εδώ εντάσσεται και η ίδρυση του δικτύου “Blood and Honour”. Κεντρικές θεματικές πια είναι η ναζιστική Γερμανία, η παγκόσμια εβραϊκή συνωμοσία, καθώς και οι σεξουαλικές και φυλετικές μειονότητες. Οι θεματικές αυτές, σε συνδυασμό με το ότι λειτουργεί ως δεξαμενή εισόδου νέων μελών και εξόδου ιδεολογίας, την έχουν οδηγήσει στην επίσημη απαγόρευση από πολλές χώρες, αναγκάζοντας την να δρα παράνομα και κυρίως διαδικτυακά.

Στην Ελλάδα, φαίνεται πως είναι δυνατή η ύπαρξη μιας σύνδεσης της ιστορίας του εθνικιστικού χώρου και βασικών του διακυβευμάτων, από την περίοδο του Εμφυλίου Πολέμου μέχρι σήμερα. Έτσι, τα τραγούδια του «συμμοριτοπόλεμου», όπως συναντώνται στις αναφορές του χώρου²³⁸, κινούνται στο πλαίσιο της «εθνικοφροσύνης» που κυριαρχεί ιδεολογικά την περίοδο εκείνη, καθώς και μέχρι τον ερχομό της χούντας των συνταγματαρχών. Η θεματική είναι ο «σλαβοκομμουνιστικός κίνδυνος», η συμφωνία Βουλγάρων και ΚΚΕ για τη Μακεδονία, το «παιδομάζωμα» του ΚΚΕ, ο κίνδυνος για το τέλος του έθνους, η ανανδρία των κομμουνιστών και η ηρωικότητα των «πραγματικών» Ελλήνων στρατιωτών. Η πτώση της χούντας θα οδηγήσει σε συνεχή εμφάνιση μορφωμάτων στο χώρο της άκρας δεξιάς, αλλά μόνο κατά τη λειτουργία της ΕΝΕΚ συναντώνται νέα τραγούδια. Όπως αναφέρεται στο σύνδεσμο που παρατίθεται, ηχογραφήθηκαν σε μαγαζί στην Πλάκα, το 1985 και κινούνται στο πιο χαλαρό μουσικό ύφος της εποχής.²³⁹ Μοιάζουν αρκετά με τα πολιτικά τραγούδια που ηχογραφεί ο αριστερός χώρος μετά τη δικτατορία.

Το μεγάλο άλμα ωστόσο για το εθνικιστικό τραγούδι θα αργήσει, καθώς η δημιουργία του παραρτήματος του δικτύου “Blood & Honour”, τοποθετείται μόλις το

²³⁸ <http://www.phorum.gr/viewtopic.php?f=51&t=163157> (τελευταία πρόσβαση, 19.06.2014)

²³⁹ α) <https://www.youtube.com/watch?v=7ZvbLmeV0Jg> (τελευταία πρόσβαση, 19.06.2014), ο υψηλός ήχος του αρμονίου και η ποιότητα της κασετοφωνικής ηχογράφησης δεν βοηθά στην εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων και β) <https://www.youtube.com/watch?v=PxbSNR3drnM> (τελευταία πρόσβαση, 19.06.2014), όπου ξεχωρίζει η διασκευή του παραδοσιακού κρητικού τραγουδιού «Πότε θα κάμει ξαστεριά»

1999.²⁴⁰ Στις τάξεις του συσπειρώνονται οι έλληνες νεοναζί skinheads, ενώ μέσα από αυτό θα ξεπηδήσουν και τα συγκροτήματα των “Iron Youth” και των “No Surrender”, από τα σημαντικότερα της ελληνικής σκηνής. Παράλληλα θα κυκλοφορήσει και το ομώνυμο περιοδικό “Blood & Honour”, το οποίο θα αποδειχτεί βήμα επικοινωνίας και ανταλλαγής ιδεολογιών με τις κοινότητες ακροδεξιών και skinheads του εξωτερικού. Την επικοινωνία αυτή την παρέχει τόσο με την παρουσίαση ξένων συγκροτημάτων, όσο και με την παράθεση των στοιχείων επικοινωνίας με τα υπόλοιπα παραρτήματα του “Blood & Honour” παγκοσμίως²⁴¹. Το 2006, η ελληνική ακροδεξιά μουσική σκηνή, αποκτά τον δικό της μουσικό χώρο, το Skinhouse, στα Τρίκαλα. Εδώ θα λάβουν χώρα πολλές μουσικές εκδηλώσεις, με εγχώρια και διεθνή σχήματα, ενώ ο χώρος είναι διακοσμημένος με αναφορές συναντώνται στο ναζιστικό παρελθόν και τους πρωτεργάτες της white power music. Εντυπωσιακό είναι πως σε φωτογραφίες εμφανίζεται ένα πανό που γράφει “Trikala Boys”, ίσως δείγμα επαφών με φιλάθλους της ομάδας ή ύπαρξης εκατέρωθεν στήριξης.²⁴² Αξιοσημείωτος είναι ο μικρός χρόνος ζωής των μουσικών σχημάτων του χώρου, η απουσία πληροφοριών για το έργο τους και τα μέλη τους και η συχνή ανταλλαγή ατόμων μεταξύ των μουσικών σχημάτων. Αυτή η απουσία πληροφοριών για το έργο τους, όπως και η απουσία πληροφοριών για τα μέλη τους (αναφέρονται μόνο με το μικρό τους όνομα ή με ψευδώνυμο συχνά, ναζιστικών καταβολών, ενώ πουθενά δεν υπάρχουν φωτογραφίες τους), εξηγείται ως εξής: α) συχνά μέλη των οργανώσεων ανήκουν στον πολιτικό πυρήνα της Χρυσής Αυγής, οπότε ίσως δεν θέλουν να εκθέσουν δραστηριότητες και ενέργειές τους πιθανόν επιβαρυντικές για τους ίδιους, β) ο χώρος λειτουργεί “underground”, οπότε δεν βοηθάτε η επαφή με το ξένο, μουσικά και ιδεολογικά, κοινό, έτσι λείπει η δημιουργία μιας σχέσης επικοινωνίας ανάμεσα στις δυο πλευρές και γ) εξαιτίας της μυστικοπάθειας του χώρου, για λόγους ασφαλείας, άτομα που δεν ανήκουν άμεσα στον πυρήνα των μελών και υποστηρικτών γίνονται δεκτά σε συναυλίες μόνο κατόπιν πρόσκλησης από μέλη και εγγύησης για τα άτομα αυτά. Σημαντικότερα συγκροτήματα της ελληνικής σκηνής είναι τα εξής: Iron Youth, Filopatria, MAXEN, No Surrender, ChaoSS, TH.Re.At., Der Sturmer, Αμετανόητοι,

²⁴⁰ <http://mavroskrinos.blogspot.gr/2010/01/blood-and-honour-hellas.html> (τελευταία πρόσβαση, 13.06.2014)

²⁴¹ “Blood & Honour”, τεύχος 4, Ιούνιος 2002, σελ. 2, κάτι που παραμένει σταθερό σε όλα τα τεύχη της οργάνωσης, με τη διαφορά πως μεταβάλλεται ο τόπος και η μορφή με την οποία τα στοιχεία αυτά παρατίθενται.

²⁴² Για περισσότερες πληροφορίες βλέπε: <http://www.skinhouse.gr> (τελευταία πρόσβαση, 13.06.2014)

Last Patriots και Razorblade Nightmare. Οι ονομασίες είναι ενδεικτικές των αντιλήψεων τους²⁴³, ενώ μέσω των τραγουδιών τους εκφράζουν εθνικιστικά ιδανικά, πλήρη αποδοχή των πράξεων τους, μιλάνε έμμεσα για το ναζισμό και στοχεύουν πάνω από όλα το «σαπισμένο» κράτος, ενώ συναντάται ο μύθος της εβραϊκής συνωμοσίας και του αμερικάνικου παράγοντας ως υποκινητή των πάντων. Πυρήνας τους είναι νεαρής ηλικίας μέλη, ίσως χωρίς ξεκάθαρη ιδεολογία, που τα υποκινεί το μίσος, η οργή και τα αδιέξοδα που βιώνουν καθημερινά. Στην ελληνική περίπτωση μπορούμε να καταλήξουμε στο συμπέρασμα πως ο μουσικός χώρος δομείται πάνω σε ένα μοντέλο “ στίχος → άτομο”, αντίθετα από το σύνηθες “άτομο → στίχος”, με αποτέλεσμα η μουσική να παρέχει μια πρόσθετη ιδεολογική ενίσχυση στον ακροδεξιό ελληνικό χώρο. Άλλωστε στα πλαίσια αυτά συναντώνται και δυο μέλη του χώρου να εκλέγονται βουλευτές της οργάνωσης στις τελευταίες βουλευτικές εκλογές: ο Αρτέμης Ματθαίοπουλος υπήρξε μπασίστας στους Pogrom, ενώ ο Γιώργος Γερμενής («Καιάδας») υπήρξε μέλος των Ελλήνο - νορβηγών Noer Mataron²⁴⁴.

Στην περίπτωση της Ρουμανίας, η πρώτη αναφορά σε άλμπουμ εθνικιστικής μουσικής θα γίνει μόλις το 1998, από το συγκρότημα Comandorul Hoisan και έχει τον τίτλο Onoare, suflet I credinta (Τιμή, Ψυχή και Πίστη).²⁴⁵ Ως αιτία μπορεί να θεωρηθεί το κομμουνιστικό παρελθόν που δεν ευνοούσε τέτοιου είδους δράσεις, αν και είχε εθνικιστικό προσανατολισμό. Παρά το γεγονός πως με τη μετάβαση στη δημοκρατία, το 1989, εμφανίστηκαν άμεσα εθνικιστικοί σχηματισμοί, η μουσική σκηνή καθυστέρησε μια ολόκληρη δεκαετία να βρει το δρόμο της. Ο Comandorul Hoisan, φαίνεται πως συνεχίζει ακόμα τις δραστηριότητές του στο χώρο, με το συγκρότημά του σήμερα να ονομάζεται Statul Stukas²⁴⁶. Όπως και στο όνομα του συγκροτήματος, έτσι και στις παραστάσεις του και στα βίντεο των τραγουδιών του φαίνεται πως χρησιμοποιεί βίντεο και ευρύτερες θεματικές του Β' Παγκοσμίου

²⁴³ Για παράδειγμα: “Razorblade Nightmare”, επειδή επιθυμούν να κάνουν τους πολιτικούς να ζήσουν έναν εφιάλτη για όσα αυτοί και το σύστημά τους έχουν κάνει και μάλιστα αυτός ο εφιάλτης να είναι με ξυράφια. Βλέπε συνέντευξή τους στο “Blood & Honour”, τεύχος 32, σελ. 11.

²⁴⁴ <http://athensmag.blogspot.gr/2012/05/black-metal-group.html> (τελευταία πρόσβαση, 14.05.2014)

²⁴⁵ Aron Szele, “Nationalism, Racism, Internationalism: The white power music scene in Hungary and Romania”, στον συλλογικό τόμο *White Power Music: Scenes of Extreme – Right Cultural Resistance*, Searchlight Magazine Ltd and the Radicalism and New Media Research Group, August 2012

²⁴⁶ https://www.facebook.com/ComandorulHoisan/photos_stream (τελευταία πρόσβαση, 15.06.2014)

Πολέμου.²⁴⁷ Γενικότερες θεματικές του αναφέρονται ο милитаризμός, ο εθνικισμός και η Ρουμάνικη Σιδηρά Φρουρά.²⁴⁸ Το 2004 δημιουργείται και το εθνικιστικό συγκρότημα “Brigada de Asalt” (Assault Brigade), του οποίου μητρική οργάνωση θεωρείται η Noua Dreapta (Νέα Δεξιά).²⁴⁹ Μάλιστα ο αρχηγός της οργάνωσης, υπήρξε και μέλος του συγκροτήματος. Στις θεματικές τους συναντάμε τον εθνικισμό, τη λατρεία στο πρόσωπο του Codreanu²⁵⁰, ενώ η μουσική του συγκροτήματος θεωρείται πως ανήκει στο είδος r.a.c. Ακόμα και στην εθνικιστική, νεοναζιστική ιστοσελίδα του stormfront, όπου διατηρούν δική τους ενότητα, παρά την ασφάλεια που τους προσφέρει, καθώς επικρατεί ανωνυμία χρηστών, και δεν είναι όλα τα θέματα προσβάσιμα για τα μη μέλη, φαίνεται πως οι κουβέντες τους περιλαμβάνουν οτιδήποτε εκτός από μουσική.²⁵¹

Στη Βουλγαρία, ο χώρος φαίνεται να διατηρεί πάρα πολλές ομοιότητες με τη Ρουμανία. Έτσι συναντάμε το μουσικό συγκρότημα Brannik, το οποίο πήρε το όνομά του από μια βουλγάρικη ένωση νεολαίας, που ιδρύθηκε στις 29 Δεκεμβρίου 1940, με δομή όμοια με αυτή της χιτλερικής νεολαίας (Hitler Jugend), αλλά ιδεολογία ούτε φασιστική, ούτε ναζιστική, αλλά δρούσαν υπέρ του βασιλιά.²⁵² Το συγκρότημα δημιουργήθηκε το 1999 και υποστηρίζει το Bulgarian National Radical Party (BNRP), το οποίο ωστόσο απαγορεύτηκε το 1997 για το περιεχόμενο της πλατφόρμας του, με τα μέλη του συγκροτήματος να δηλώνουν πως «διατηρούμε το πνεύμα ζωντανό.88». ²⁵³ Η θεματική τους είναι η σύνηθης στο χώρο: αντιευρωπαϊστές, αντί - νατοϊστές, πιστεύουν στην εβραϊκή συνωμοσία και μιλάνε για διεφθαρμένη δημοκρατία. Επιπλέον, ως άμεσοι εχθροί τους παρουσιάζονται οι αστυνομικοί, που τους κυνηγάνε για τις ιδέες του, αλλά και ο πληθυσμός των Ρομά, τους οποίους κατηγορούν πως τρομοκρατούν τον βουλγάρικο πληθυσμό. Σε αντίθεση με τη Ρουμανία, στη Βουλγαρία δραστηριοποιείται και το παγκόσμιο δίκτυο του

²⁴⁷ Ενδεικτικά βλέπε: α) https://www.youtube.com/watch?v=pVfYCutY_SM, όπου εμφανίζεται να μιλάει με ύφος «Φύρερ», σε ήχους hard rock και ενώ παίζουν βίντεο με εικόνες από τον πόλεμο (τελευταία πρόσβαση, 15.06.2014)

²⁴⁸ <http://musicvideowiz.com/artist/Comandorul%20Hoisan> (τελευταία πρόσβαση, 15.06.2014)

²⁴⁹ Aron Szele, “Nationalism, Racism, Internationalism: The white power music scene in Hungary and Romania”, στον συλλογικό τόμο *White Power Music: Scenes of Extreme – Right Cultural Resistance*, Searchlight Magazine Ltd and the Radicalism and New Media Research Group, August 2012

²⁵⁰ Βλέπε ενδεικτικά: <https://www.youtube.com/watch?v=Gc5bnl85NX4&feature=related> και <https://www.youtube.com/watch?v=7rT2RjpAKoo> (τελευταία πρόσβαση, 15.06.2014)

²⁵¹ <http://www.stormfront.org/forum/t269983> (τελευταία πρόσβαση, 15.06.2014)

²⁵² <http://historum.com/european-history/52275-brannik-bulgarian-youth-organization-during-wwii.html> (τελευταία πρόσβαση, 15.06.2014)

²⁵³ Ολόκληρη η συνέντευξη εδώ: <http://hailthenewdawn.blogspot.gr/2013/01/brannik-interview.html> (τελευταία πρόσβαση, 15.06.2014)

Blood & Honour, το οποίο όμως από το 2001 έχει δικαστικές περιπέτειες, με τον διαχειριστή του να διώκεται νομικά και αυτή τη στιγμή δεν υπάρχει κάποια σελίδα για επαφή με το δίκτυο, μόνο ένα e-mail.²⁵⁴ Από το 2000, μέχρι το 2009, συναντάμε και το συγκρότημα Gordost (Prime), που κινείται στα μουσικά είδη της oi! μουσικής και της r.a.c. Παρά το ότι έχει πάψει να είναι ενεργό, διατηρεί σελίδα στο facebook²⁵⁵, στην οποία εμφανίζεται ως φωτογραφία εξωφύλλου, ένα πέτρινο λιοντάρι να ορμάει επιτιθέμενο, η βουλγαρική σημαία να κυματίζει και ως φόντο κάποια σκηνή πιθανόν από τη νεότερη βουλγαρική ιστορία. Στα τραγούδια τους μιλάνε για εθνικισμό, πίστη στη Βουλγαρία, αλλά και παγανισμό.²⁵⁶

Την ίδια στιγμή, στη Δυτική Ευρώπη ο χώρος αντιμετωπίζεται με πολλές διαφορές. Στη Γερμανία, το δίκτυο του Blood & Honour λειτουργεί παράνομα, αναγκάζοντας τους εθνικιστές να διοργανώνουν παράνομες συναυλίες και να βρίσκονται συνέχεια σε μια κατάσταση κυνηγητού με την αστυνομία. Αυτό δεν επικρατεί ούτε στις Η.Π.Α., όπου η μουσική αυτή κάνει θραύση, με εκατοντάδες συγκροτήματα, οργανώσεις, τεράστιο κοινό και μεγάλα οικονομικά κέρδη. Συναντάται και εδώ το φαινόμενο της πολυδιάσπασης, με πολλές δισκογραφικές εταιρίες να απασχολούν λιγότερο ή περισσότερο σημαντικά ονόματα για το χώρο, δημιουργώντας ωστόσο μια πολύ μεγάλη βιομηχανία.²⁵⁷ Ενώ στην ευρωπαϊκή ήπειρο κινούνται πιο περιθωριοποιημένα, στην ιβηρική χερσόνησο εμφανίζουν δραστηριότητα ανάλογη των ακροδεξιών κομμάτων, με την κατάσταση να είναι καλύτερη στις σκανδιναβικές χώρες, όπου εμπλέκεται πιο εύκολα το metal και η θεματική της μυθολογίας, στις Η.Π.Α. στήνονται πιο εύκολα δισκογραφικές, που υποστηρίζουν ευρωπαϊκά ονόματα και ενισχύουν τον χώρο. Από μια σύμπραξη άλλωστε του Αμερικάνου εθνικιστή William Pierce και του νεαρού Γερμανού Hendrik Möbus εμφανίστηκε το 1993 το είδος National Socialist Black Metal

²⁵⁴ <http://www.bloodandhonourworldwide.co.uk/magazine/issue23/issue23%20frontline%20news.html> (τελευταία πρόσβαση, 15.06.2014)

²⁵⁵ <https://www.facebook.com/pages/%D0%93%D0%9E%D0%A0%D0%94%D0%9E%D0%A1%D0%A2/305421518624> (τελευταία πρόσβαση, 15.06.2014)

²⁵⁶ Βλέπε: <https://www.youtube.com/watch?v=DWMaOUgXx7M>, το οποίο όπως αναφέρετε στη σελίδα <http://www.allthelyrics.com/forum/showthread.php?t=115916> είναι παραδοσιακό πατριωτικό ποίημα της Βουλγαρίας και <https://www.youtube.com/watch?v=0uKYZDQSMsw&feature=kp&bpctr=1402846635>, το οποίο ονομάζεται "Warriors of Tangra", το οποίο είναι και το όνομα ενός μικρού ακροδεξιού σχηματισμού, ο οποίος πιστεύει στον «τανγκριανισμό», σε κάποιες ψευδοϊστορικές θεωρίες για την αρχική προέλευση των Αρίων Βουλγάρων. Αναφορά στο κίνημα αυτό γίνεται στο Mudde Cas, *Racist Extremism in Central and Eastern Europe*, Routledge, 2005, p.11

²⁵⁷ <http://www.splcenter.org/get-informed/intelligence-files/ideology/racist-music> (τελευταία πρόσβαση, 19.06.2014)

(NSBM), το οποίο συνδυάζει νεοναζιστική και νεοπαγανιστική ιδεολογία με αντισημιτική και αντιχριστιανική ρητορική, συνοδεύει heavy metal ήχου.²⁵⁸ Στη Μεγάλη Βρετανία, από όπου ξεκίνησαν όλα, παραμένει ισχυρό το δίκτυο του Blood & Honour, καταφέρνει και αναπτύσσεται παγκόσμια ακόμα, ωστόσο η μεγάλη πτώση του BNP που υιοθέτησε το χώρο από τα πρώτα του βήματα, έχει μειώσει την αναγνωρισιμότητά του, καθώς δεν φαίνεται να έχει κάποια επαφή με το UKIP του Nigel Farage. Αντίθετα, άνηψη γνωρίζει στις σκανδιναβικές χώρες, κυρίως μέσω της επέκτασης της white power music στον χώρο της black metal και της ύπαρξης αρκετών δισκογραφικών εταιρειών στον χώρο.

Φαίνεται πως η μουσική βιομηχανία αποτελεί τον πιο εύκολο και, σχετικά, ασφαλή, τρόπο κέρδους για την άκρα δεξιά. Καταφέρνει και προσελκύει κόσμο εξαιτίας των ειδών που παίζει και πρόκειται για μουσικά είδη στα οποία η νεολαία δείχνει την προτίμησή της σταθερά τα τελευταία είκοσι χρόνια. Τα είδη αυτά είναι η metal μουσική και τα διάφορα παρακλάδια της και πιο πρόσφατα το rap και το hip – hop. Η αντιδραστικότητα που εκφράζουν αυτά τα τραγούδια, η επίθεση στους «Άλλους» που εκμεταλλεύονται την κοινωνία τους και τη ζωή τους, η επίρριψη ευθυνών στους «Άλλους» για τη διακυβέρνηση της χώρας τους και το ξεπούλημα όλων των ιδανικών τους σε φανταστικές συνωμοσίες, αποτελεί την ευκολότερη διέξοδο για μια νεολαία που ασφυκτιά σε αδύναμες να εκσυγχρονιστούν και απρόσωπες κοινωνίες.

²⁵⁸ http://archive.adl.org/learn/ext_us/n_alliance.html (τελευταία πρόσβαση, 19.06.2014)

ΣΤ. Ονοματολογία και χρήση συμβόλων

259

²⁵⁹ Πηγές εικόνων: <http://koinosparanomastis.blogspot.gr/2012/10/2000.html>,
http://neolaiaem.blogspot.gr/2012/10/blog-post_4469.html,
<http://daypress.gr/index.aspx?aid=32181>,
<http://www.xryshaygh.com/index.php/enimerosi/view/maiandros-to-emblhma-mas>,
<http://www.partidulromaniamare.ro>, <http://www.crwflags.com/fotw/flags/ro%7Dpunr.html>,
<http://www.crwflags.com/fotw/flags/ro%7Dnd.html>,
<http://www.crwflags.com/fotw/flags/bg-polit.html>,
<http://www.ataka.bg/en/images/stories/contact-logo.jpg>, <http://www.adl.org/combating-hate/hate-on-display/c/stormfront.html>

Μελετώντας την ονοματολογία στον ευρύτερο ακροδεξιό χώρο και τα σύμβολα που τη συνοδεύουν μπορούμε να εξάγουμε κάποια βασικά συμπεράσματα για τον τρόπο λειτουργίας των οργανώσεων και τις ιδεολογίες που «συμβιώνουν» στα όρια του χώρου. Έτσι, ξεκινώντας από την ελληνική περίπτωση, στη δεκαετία του 1980, συναντάμε το κόμμα της ΕΝΕΚ, να μιλάει στο όνομα της ενότητας, ενώ το σύμβολό της είναι ο σπασμένος κρίκος μιας αλυσίδας²⁶⁰, κάτι που ίσως δείχνει τη διάθεσή της να αναδειχθεί σε κεντρικό θιασώτη της αναδιοργάνωσης του εθνικιστικού χώρου, ξεφεύγοντας από τα παραδοσιακά πολιτικά κόμματα και αποφεύγοντας μικροκομματικές σκοπιμότητες. Το Εθνικό Μέτωπο, υπό τον Μάκη Βορίδη αρχικά, έχει ως σύμβολό του τη σπείρα, την οποία παρουσιάζει ως αρχαιοελληνικό σύμβολο, που απεικονίζει την ελληνική καταγωγή των πάντων, συναντώμενο από την προϊστορία.²⁶¹ Το όνομα του είναι πολύ απλό, στα πρότυπα του γαλλικού πρωτοτύπου (“Front National”) και ερμηνεύεται ως μέτωπο του έθνους κατά όσων στρέφονται επικίνδυνα εναντίον του.

Το ΛΑ.Ο.Σ., όπως αναφέρει ο Ψαρράς το 2010, επιθυμεί να αποκαλείται «Ο ΛΑ.Ο.Σ.», ώστε να τονίζεται η σύνδεση του με τα λαϊκά στρώματα, στα οποία επιθυμεί να απευθύνεται κατά κύριο λόγο. Είναι την ίδια στιγμή και «λαϊκός» και «ορθόδοξος» και «συναγερμός». Το πρώτο χαρακτηριστικό έχει να κάνει με την προσπάθεια σύνδεσής του με τα λαϊκά στρώματα, το δεύτερο δείχνει την επιδίωξή του να συνδεθεί με την εκκλησία, η οποία θεωρείται σημαντικό προπύργιο του ελληνισμού, ενώ αυτοαποκαλείται «συναγερμός», καθώς επιδιώκει να αφυπνίσει και να ενώσει τον χώρο της συντηρητικής και άκρας δεξιάς, φέρνοντας στο νου την περίπτωση Παπάγου τη δεκαετία του 1950. Το σύμβολό του, όπως αναφέρει το Κυριακάτικο Σχολείο Μεταναστών²⁶² έχει ομοιότητες με φασιστικές και νεοναζιστικές οργανώσεις, ενώ στην Ουγγαρία απαγορεύεται. Πιο συγκεκριμένα, πρόκειται για έναν κόκκινο κύκλο, ο οποίος περιλαμβάνει έναν ρόμβο, με μπλε φόντο, στον οποίο βλέπουμε τέσσερα βέλη, προς τις τέσσερις πλευρές του ορίζοντα, τα οποία συναντώνται σε ένα δάφνινο στεφάνι²⁶³. Κατά τον Καρατζαφέρη ωστόσο,

²⁶⁰ <http://koinosparanomastis.blogspot.gr/2012/10/2000.html> (τελευταία πρόσβαση, 19.06.2014)

²⁶¹ Αναλυτικά, βλέπε: http://neolaiaem.blogspot.gr/2012/10/blog-post_4469.html (τελευταία πρόσβαση, 19.06.2014)

²⁶² <http://www.ksm.gr/%CF%84%CE%BF-%CF%83%CF%8D%CE%BC%CE%B2%CE%BF%CE%BB%CE%BF-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%BB%CE%B1-%CE%BF-%CF%83> (τελευταία πρόσβαση, 19.06.2014)

²⁶³ <http://daypress.gr/index.aspx?aid=32181> (τελευταία πρόσβαση, 24.08.2014)

δηλώνει τις στοχεύσεις του κόμματος στην αλυτρωτική πολιτική που πρέπει να ακολουθήσει το ελληνικό κράτος, προς τα τέσσερα μέρη του ορίζοντα.

Η Χρυσή Αυγή έχει ως σήμα της τον γνωστό «αρχαιοελληνικό» μαϊάνδρο, όπως τον επεξηγούν οι ίδιοι, που ωστόσο δεν πρόκειται παρά για την ναζιστική σβάστικα.²⁶⁴ Αυτό ίσως υποδηλώνει και τις καταβολές της οργάνωσης. Το όνομά της, παρουσιάζει επίσης εξαιρετική σημασία, καθώς, η μόνη φορά που συναντάται το όνομα ιστορικά, είναι από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, μέχρι τη δεκαετία του 1920, με τη λειτουργία του «Τάγματος της Χρυσής Αυγής» στην Αγγλία²⁶⁵. Αυτό κινήθηκε στο χώρο της μαγείας και του μεταφυσικού, ενώ θεωρείται πως οι έντονες επιρροές που ασκούσε την περίοδο του Μεσοπολέμου ο αποκρυφιστικός του χαρακτήρας, επηρέασαν μετέπειτα προσωπικότητες του χιτλερικού καθεστώτος. Αυτό εξηγείται από τις αναφορές στα πρώτα χρόνια ίδρυσης της οργάνωσης υπέρ του σατανισμού.

Αν θέλουμε να εξάγουμε μια γενική εικόνα για την ελληνική άκρα δεξιά και το περιεχόμενο των ονομάτων και συμβόλων της, θα μπορούσαμε να πούμε πως επιδιώκει να συνδεθεί με το ιστορικό παρελθόν του έθνους, είτε χρησιμοποιώντας σύμβολα που διασυνδέουν το ιστορικό παρελθόν της Ελλάδας (την αρχαιότητα) με τον εθνικοσοσιαλισμό, όπως ο μαϊάνδρος της Χρυσής Αυγής, είτε χρησιμοποιώντας την εκκλησία ως πρόσχημα, όπως το ΛΑ.Ο.Σ. Ωστόσο, παρατηρείται ένας αυξανόμενος εξτρεμισμός στο περιεχόμενο των στοιχείων αυτών. Αν τοποθετήσουμε ως αφετηρία της σύγχρονης ελληνικής δεξιάς την ΕΝΕΚ, και συνεχίσουμε μέχρι την περίοδο του ΛΑ.Ο.Σ., θα δούμε να κυριαρχεί ο ενωτικός λόγος και οι συμβολισμοί να έχουν να κάνουν με συνασπισμούς και μια ευρύτερη εθνικιστική ένωση. Η χρήση από το τελευταίο ως συμβόλου, των απαγορευμένων τεσσάρων βελών του ναζισμού, φαίνεται πως είναι μια πρώτη μορφή στροφής προς πιο εξτρεμιστικές μορφές επίσημης δράσης από το χώρο. Η απροκάλυπτη παρουσία του συμβόλου αυτού, θα δώσει, σταδιακά, τη θέση της στην εντονότερη εμφάνιση και καθιέρωση στο πολιτικό σκηνικό της Χρυσής Αυγής. Εδώ τα σύμβολα είναι στενά δεμένα με τον φιλοναζισμό, παρά τις προσπάθειες της οργάνωσης να προσδώσει στις ενέργειες της στοιχεία λατρείας για την αρχαία Ελλάδα. Ακόμα και το όνομα, λόγω της σύνδεσής του με τον μυστικισμό και τον αποκρυφισμό που παρατηρήθηκε ιστορικά πριν την άνοδο του ναζισμού, παρουσιάζουν κάτι πρωτόγνωρο στην ελληνική πολιτική πραγματικότητα

²⁶⁴ <http://www.xryshaygh.com/index.php/enimerosi/view/maiandros-to-emblhma-mas> (τελευταία πρόσβαση, 24.08.2014)

²⁶⁵ Για μια σύντομη αναφορά βλέπε: <http://tvxs.gr/news/synergates/tagma-tis-xrysis-aygis-i-masonia-kai-o-nazismosgrafei-i-marina-bixoy> (τελευταία πρόσβαση, 31.01.2015)

και ξένο τόσο ως προς την πολιτική ιστορία της χώρας, όσο και ως προς την ευρύτερη ευρωπαϊκή πολιτική σκηνή.

Στην περίπτωση της Ρουμανίας συναντώνται αναφορές στο φασιστικό παρελθόν του μεσοπολέμου, χωρίς ξεκάθαρη σύνδεση ωστόσο. Πιο συγκεκριμένα, το Partidul Romania Mare (PRM – Greater Romania Party), έχει στη σημαία του έναν κίτρινο αετό, σε ένα στρογγυλό κάδρο, ο οποίος βρίσκεται πάνω από τα αρχικά της οργάνωσης και φέρει έναν σταυρό.²⁶⁶ Ο αετός δηλώνει την ιστορική συνέχεια του ρουμανικού έθνους και κράτους, ενώ είναι σύμβολο που συναντάται σε όλο τον ορθόδοξο κόσμο. Εκτός από τον αετό, που μπορεί να δηλώσει τέτοια σύνδεση, η ύπαρξη του μικρού σταυρού στη σημαία, δείχνει το ρόλο της εκκλησίας για το κράτος, σε όλη του την ιστορική διαδρομή και βοηθάει στην κατανόηση του ρόλου της εκκλησίας στο Μεσοπόλεμο. Το ίδιο το όνομα του κόμματος δηλώνει τις βλέψεις του κόμματος για επέκταση της χώρας προς εδάφη που, πιστεύει, πως κατείχε δικαιωματικά. Το PUNR (Partidul Unitatii Natiunii Romane), στη σημαία του απεικονίζει τη χώρα, πάνω στην οποία αναγράφονται τα αρχικά “V.R.”.²⁶⁷ Αυτά συμβολίζουν το ρωμαϊκό παρελθόν της χώρας, όπου γεννήθηκε το έθνος, τις αξίες της ρουμανικότητας και το μέλλον του έθνους. Σε επίπεδο αξιών, αντιστοιχούν η σταθερότητα, η συνέχεια και η δυναμική για εθνική αναγέννηση.²⁶⁸ Και εδώ το όνομα παραπέμπει σε παρόμοια περίπτωση με το PRM, καθώς η ενότητα του ρουμανικού έθνους, αφορά και όσους έχουν αποκοπεί από αυτό, εξαιτίας παιχνιδιών των μεγάλων συμφερόντων, όπως συνέβη με τη Μολδαβία. Στον εξτρεμιστικό χώρο της άκρας δεξιάς, στη Ρουμανία, συναντάμε τη Noua Dreapta. Το κίνημα δεν συμμετέχει στις εκλογές και διατηρεί προφίλ εθνικιστικό, πατριωτικό, υπερορθόδοξο, αντί-συγκρουστικό, επεκτατικό, με μικρό αριθμό μελών. Η οργάνωση, θεωρεί εαυτόν συνεχιστή της Μεσοπολεμικής οργάνωσης “Iron Guard” («Σιδηρά Φρουρά»), ενώ υιοθετεί και πολλές θέσεις της. Ταυτόχρονα, φαίνεται μια συγγένεια και στο σύμβολο. Το σύμβολο στη σημαία της οργάνωσης το αποκαλούσαν «Σταυρό του Αρχάγγελου Μιχαήλ», ενώ μοιάζει και με κάγκελα φυλακής, ίσως για να τονιστεί ο τόπος που ο ηγέτης – εθνικός ήρωας, για πολλούς, της οργάνωσης, Corneliu Zelea Codreanu, έγραψε την πολιτική του διακήρυξη.²⁶⁹ Ξεχωρίζει ωστόσο το σύμβολο του κινήματος,

²⁶⁶ <http://www.partidulromaniamare.ro> (τελευταία πρόσβαση, 24.08.2014)

²⁶⁷ <http://www.crwflags.com/fotw/flags/ro%7Dpunr.html> (τελευταία πρόσβαση, 24.08.2014)

²⁶⁸ <http://www.crwflags.com/fotw/flags/ro%7Dpunr.html> (τελευταία πρόσβαση, 20.06.2014)

²⁶⁹ <http://www.crwflags.com/fotw/flags/ro%7Dfasc.html> (τελευταία πρόσβαση, 20.06.2014)

το οποίο είναι ο κέλτικος σταυρός σε πράσινο φόντο.²⁷⁰ Το σύμβολο είναι απαγορευμένο σε πολλές χώρες, ενώ συναντάται και με τις ονομασίες «σταυρός του Όντιν», «σταυρός του ηλίου» και «κυκλικός σταυρός». Σήμερα χρησιμοποιείται ευρύτερα από τον ακροδεξιό χώρο σε παγκόσμιο επίπεδο, καθώς συναντάται ακόμα και στην Ku Klux Klan²⁷¹ και την, σημαντικότερη ίσως, ιστοσελίδα παγκόσμιας δικτύωσης της άκρα δεξιάς, την stormfront.²⁷² Παρά το ακροδεξιό προφίλ που έχει χτίσει, με αναφορές σε πρωτοχριστιανικά σύμβολα και στον μεσοπολεμικό κληρικοφασισμό, το όνομα της οργάνωσης μεταφράζεται ως «Νέα Δεξιά», ίσως όχι τόσο παραπλανητικό αν συνδεθεί με τα διακυβεύματα που πραγματεύεται η σχολή της G.R.E.C.E. στη Δυτική Ευρώπη τις τελευταίες δεκαετίες. Επιπλέον, από το 2011 χρησιμοποιεί ως σύμβολο μια απλή πράσινη σημαία²⁷³, με τα αρχικά της οργάνωσης στο κέντρο, ενώ το πλήρες όνομα βρίσκεται πάνω και κάτω από την κεντρική εικόνα. Η στροφή αυτή προς ουδέτερα πολιτικά σύμβολα, συναντάται στον ευρύτερο χώρο της ευρωπαϊκής ακροδεξιάς, οπότε και γίνεται προσπάθεια να εξαφανιστούν σύμβολα που παραπέμπουν σε ένα φιλοναζιστικό ή φιλοφασιστικό παρελθόν και να υιοθετηθούν συμβολισμοί που μπορούν να αναδείξουν τη δυναμική του κινήματος και τις σοβαρές πολιτικές προοπτικές που μπορεί να παρουσιάσει. Η Ρουμανία γενικότερα φαίνεται αδύναμη να ξεφύγει από την κληρονομιά που της άφησε ο κληρικοφασισμός της μεσοπολεμικής περιόδου και ο μεσσιανικός ρόλος του Codreanu στις πολιτικές εξελίξεις. Ότι παράγεται στον ακροδεξιό χώρο, είτε είναι ιδεολογία, είτε νέο πολιτικό κίνημα, φέρει στο συμβολισμό του κάτι από εκείνη την εποχή. Ακόμα και αν δεν είναι ο κέλτικος σταυρός της “Noua Dreapta” («Νέα Δεξιά»), είναι μια ανάμνηση των γεωγραφικών αδικιών, όπως πιστεύουν οι Ρουμάνοι εθνικιστές, οι οποίες έλαβαν χώρα από το τέλος ήδη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου και ποτέ δεν διορθώθηκαν. Τέλος, αυτό που δεν συναντάται με την ίδια δυναμική στον ακροδεξιό χώρο, και σε επίπεδο συμβολισμών, είναι ο ρόλος της εκκλησίας. Μόνο το PRM παραπέμπει με τη σημαία του σε αυτή, αν και οι δεσμοί ανάμεσα στους δυο χώρους είναι πολύ στενοί.

²⁷⁰ <http://www.crwflags.com/fotw/flags/ro%7Dnd.html> (τελευταία πρόσβαση, 25.08.2014)

²⁷¹ <http://archive.11alive.com/news/local/story.aspx?storyid=122549> (τελευταία πρόσβαση, 25.08.2014)

²⁷² <http://www.adl.org/combatting-hate/hate-on-display/c/stormfront.html> (τελευταία πρόσβαση, 20.06.2014)

²⁷³ Βλέπε <http://www.crwflags.com/fotw/flags/ro%7Dnd.html> (τελευταία πρόσβαση, 25.08.2014)

Η Βουλγαρία από την άλλη, δεν έχει τη δυνατότητα να συνδέσει το παρόν με κάποιο μεσοπολεμικό φασιστικό παρελθόν, ώστε να διεκδικήσει ιστορικές συνέχειες. Η οργάνωση VMRO (Bulgarsko Natsionalno Dvizhenie – Βουλγάρικο Εθνικιστικό Κίνημα), θεωρείται συνέχεια της ομώνυμης οργάνωσης που έδρασε στο χώρο της Μακεδονίας κατά τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, μέχρι την πρώτη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα και ήταν καθαρά εθνικιστική. Το κόκκινο και το μαύρο στη σημαία, είναι επίσημα χρώματα του κόμματος, ενώ το λιοντάρι που φέρει στέμμα, συναντάται στις σημαίες των στρατιωτικών σωμάτων της Βουλγαρίας.²⁷⁴ Το εξτρεμιστικό κόμμα Bulgarian National Alliance, (Български Национален Съюз – Βουλγάρικη Εθνική Συμμαχία) απαγορευμένο σήμερα, χρησιμοποιεί την παραδοσιακή σημαία της Βουλγαρίας, στο κέντρο της οποίας απεικονίζεται ένα «Y» με δυο «ι» δεξιά και αριστερά του. Αυτό θεωρείται «το σήμα της φυλής Dulo, η οποία ανήκε στις φυλές που δημιούργησαν την παλαιά Μεγάλη Βουλγαρία»²⁷⁵ Όσον αφορά το ΑΤΑΚΑ, η σημαία του είναι πράσινη, με το κομματικό έμβλημα στο κέντρο. Ενώ το πλαίσιο είναι μια ασπίδα, κάτω από το όνομα του κόμματος γράφει στα βουλγάρικα «επιστροφή στη Βουλγαρία», συναντάται και ένα σύμβολο σε λευκόχρυσο χρώμα, το οποίο μεταφράζεται ως “Az” και θεωρείται το πρώτο γράμμα του Γλαγολιτικού αλφαβήτου²⁷⁶. Πίσω από αυτό φαίνεται και ένας λεπτός κέλτικος σταυρός, μαζί με τα χρώματα της βουλγάρικης σημαίας.²⁷⁷ Φαίνεται λοιπόν πως γίνεται χρήση συμβόλων μυστικιστικού τύπου, που συναντώνται ευρύτερα στον ακροδεξιό χώρο.²⁷⁸ Το όνομα του κόμματος φέρει δυο πιθανές εκδοχές προέλευσης: α) παίρνει το όνομά του από τη ναζιστική εφημερίδα του Γκέμπελς “Der Angriff” (Attack)²⁷⁹ και β) ονομάζεται έτσι προς τιμήν των σκοτωμένων Βουλγάρων κατά τις επιθέσεις στην Αδριανούπολη, στη διάρκεια των Βαλκανικών Πολέμων.²⁸⁰ Μελετώντας τη βουλγάρικη άκρα δεξιά, παρατηρούμε πως οι συμβολισμοί και οι ονοματολογίες που συναντώνται παραπέμπουν απευθείας στο ιστορικό παρελθόν της χώρας. Το γεγονός πως η Βουλγαρία διήνυσε ένδοξες περιόδους, μαζί με την διάδοση προπαγάνδας για

²⁷⁴ http://www.crwflags.com/fotw/flags/mk_radko.html (τελευταία πρόσβαση, 21.06.2014)

²⁷⁵ <http://www.crwflags.com/fotw/flags/bg-polit.html> (τελευταία πρόσβαση, 21.06.2014)

²⁷⁶ Αναλυτικά η ιστορία του εδώ: <http://www.glossesweb.com/2011/11/glagolitic-alphabet.html> (τελευταία πρόσβαση, 22.06.2014)

²⁷⁷ <http://www.ataka.bg/en/images/stories/contact-logo.jpg> (τελευταία πρόσβαση, 25.08.2014)

²⁷⁸ <http://www.crwflags.com/fotw/flags/bg-polit.html> (τελευταία πρόσβαση, 21.06.2014)

²⁷⁹ www.jpost.com/Jewish-World/Jewish-Features/Neo-Nazis-march-in-support-of-anti-Semitic-WWII-Bulgarian-general-341646 (τελευταία πρόσβαση, 23.03.2014)

²⁸⁰ Gurkan Ozturan, *Rise of Radical Right in the Balkans during Europeanization Process – Comparative Cases of Greek LAOS and Bulgarian ATAKA parties*, Lambert Academic Publishing, 2010, p. 41 - 43

επιπλέον περιόδους που δεν υπήρξαν ποτέ, αποτυπώνεται στο περιεχόμενο των ακροδεξιών σχηματισμών που δημιουργούνται από το 1990 μέχρι και σήμερα. Από την πρώτη επαφή με τις οργανώσεις αυτές, ξεχωρίζει το εθνικιστικό στοιχείο, συνδυαζόμενο με την ύπαρξη μιας πολύ αόριστης «Μεγάλης Ιδέας», περιορίζοντας το πεδίο δράσεως των κομμάτων σε όσα έχουν να κάνουν με τη διατήρηση του βουλγαρικού πληθυσμού και της ιστορίας του.

Στη Δυτική Ευρώπη, υπάρχει ποικιλία στο πεδίο αυτό. Μάλιστα στην πολύ σημαντική και διεθνούς υπόστασης σελίδα των νεοναζιστών “Stormfront” υπάρχει και σχετική καρτέλα συζήτησης, με τελευταίες ενημερώσεις να υπάρχουν στις 20 Μαρτίου 2013, από την Ελλάδα.²⁸¹ Ξεκινώντας από το «κόμμα – οδηγό» της ευρωπαϊκής ακροδεξιάς, το γαλλικό Front National (Εθνικό Μέτωπο), βλέπουμε πως η σημαία του είναι πολύ απλή, χρησιμοποιώντας τα χρώματα της γαλλικής σημαίας, με το λευκό να κυριαρχεί και το κόκκινο με το γαλάζιο να αναδύονται σαν φλόγες. Υπήρξε το πρώτο κόμμα στη Γαλλία που χρησιμοποίησε την εθνική σημαία πολιτικά²⁸², ενώ το όνομά του δηλώνει πως πρόκειται για ένα πολιτικό μέτωπο, το οποίο επιθυμεί να εκπροσωπήσει συνολικά το έθνος, κάτι που ενισχύεται από τη χρήση της γαλλικής σημαίας, μια και η σημαία αποτελεί, εν δυνάμει, ενοποιητικό στοιχείο για τον πληθυσμό. Στη Μεγάλη Βρετανία, το όλο και πιο περιθωριοποιημένο BNP (British National Party), δεν έχει να επιδείξει κάτι αξιόλογο, καθώς σήμα του είναι τα αρχικά του, σε μεγάλο μέγεθος, βαμμένα στα χρώματα της αγγλικής σημαίας.²⁸³ Ωστόσο, αυτή η απουσία διακριτού εμβλήματος, μπορεί να εξηγηθεί από την προσπάθεια που λαμβάνει χώρα στον ευρύτερο ακροδεξιό χώρο, για εξαφάνιση των παλαιών συμβολισμών που συνέδεαν τα κόμματα με ένα παρελθόν, το οποίο εκλογικά είναι μη αποδοτικό. Αντίθετα, ο βασικός του ανταγωνιστής και πολύ επιτυχημένο εκλογικά τα τελευταία χρόνια, το UKIP, έχει μια κίτρινη σημαία, όπου τα γράμματα αναγράφονται με μωβ χρώμα και δηλώνει τα βασικά του στοιχεία: «ανεξάρτητο κόμμα» της Μεγάλης Βρετανίας, και υπάρχει και το σύμβολο της στερλίνας, δηλώνοντας την πίστη σε ένα σύμβολο μεγάλης εθνικής σημασίας για τη χώρα.²⁸⁴ Το γερμανικό NPD, φέρεται να έχει χρησιμοποιήσει πληθώρα σημαιών από

²⁸¹ <http://www.stormfront.org/forum/t1014724> (τελευταία πρόσβαση, 21.06.2014)

²⁸² Βλέπε: <http://www.elections-france.com/2012/04/21/electoral-paraphernalia-the-french-flag> (τελευταία πρόσβαση, 21.06.2014)

²⁸³ <http://www.theguardian.com/news/blog/2011/may/12/bnp-unveils-new-logo> (τελευταία πρόσβαση, 25.08.2014)

²⁸⁴ <http://www.flickrriver.com/photos/lancashire/tags/ukip> (τελευταία πρόσβαση, 25.08.2014)

την ίδρυσή του μέχρι σήμερα. Σε αυτές παλαιότερα κυριαρχούσε το κόκκινο, το λευκό και το μαύρο, ως ευθεία αναφορά στη γερμανική αυτοκρατορία. Στα πλαίσια αυτά, τα αρχικά του κόμματος τοποθετούνται στο κέντρο της σημαίας, τυπωμένα με μεγάλα λευκά γράμματα, σε μαύρο φόντο και κυκλωμένα από ένα χρυσό κύκλο, δείγμα δύναμης της γερμανικής αυτοκρατορίας.²⁸⁵ Τα τελευταία χρόνια ωστόσο, χρησιμοποιεί πιο ουδέτερες σημαίες, με απλή αναφορά των αρχικών του και χρήση ουδέτερων χρωμάτων, προσπαθώντας, όπως και άλλα κόμματα του ακροδεξιού χώρου, να κρύψει το εθνικοσοσιαλιστικό παρελθόν του.^{286 287} Το ολλανδικό Party for Freedom (PVV), από την άλλη, μέσω του ονόματός του, αλλά και του σήματός του (ένας γλάρος να πετάει) δηλώνει τη διάθεσή του να παραμείνει η Ολλανδία ελεύθερη από την πλήρη κυριαρχία της E.E., χωρίς νέους μετανάστες που θα επηρεάσουν την κοινωνική σύνθεση της χώρας και μακριά από την καταπιεστική ρητορική του Ισλάμ.²⁸⁸ Αξιοσημείωτη είναι η αναφορά που γίνεται στον αρχηγό του, στη σημαία του. Κάτω από το όνομα του κόμματος, αναγράφονται οι λέξεις “GROEP WILDERS” («Ομάδα Wilders»), κάτι που δείχνει τον αρχηγοκεντρικό χαρακτήρα του κόμματος. Ενδιαφέρον προκαλεί η περίπτωση της Ιταλίας, όπου συναντάμε δυο οργανώσεις στον ακροδεξιό χώρο. Η πρώτη, η Lega Nord, είναι οργάνωση τοπικιστικού χαρακτήρα, καθώς αποτελεί ένωση ομοσπονδιών της Βόρειας Ιταλίας, αντικείμενο των οποίων είναι η αυτονόμησή ή ανεξαρτητοποίησή τους από την επίσημη Ιταλία. Η σημαία της οργάνωσης, είναι λευκή με κόκκινο σταυρό, θυμίζοντας μεσαιωνικές σημαίες, ενώ στο κέντρο της υπάρχει ένας πολεμιστής, ο οποίος λέγεται πως είναι ο Alberto da Giussano, Λομβαρδός ήρωας της τοπικής επανάστασης κατά της Γερμανικής Αυτοκρατορίας.²⁸⁹ Με τον τρόπο αυτό δηλώνει τις ιστορικές της καταβολές και τη διάθεσή της να σπάσει τα κρατικά δεσμά που την ενώνουν με την υπόλοιπη χώρα, την οποία αντιμετωπίζει μάλλον μειωτικά. Η άλλη ακροδεξιά οργάνωση της χώρας, είναι η “Casa Pound”. Το όνομα της οργάνωσης παραπέμπει στον Αμερικανό φιλοφασίστα ποιητή Ezra Pound, δηλώνοντας το θαυμασμό της οργάνωσης προς το έργο του, στρεφόμενη με αυτό τον τρόπο σε

²⁸⁵ <http://www.spiegel.de/international/germany/fury-at-intimidating-election-stunt-far-right-npd-sent-fake-deportation-orders-to-immigrant-politicians-a-650512.html> (τελευταία πρόσβαση, 25.08.2014)

²⁸⁶ <http://www.crwflags.com/fotw/flags/de%7Dnpd.html> (τελευταία πρόσβαση, 21.06.2014)

²⁸⁷ http://www.npd-hannover.de/index.php/menue/63/Kandidat_des_freien_Wortes.html (τελευταία πρόσβαση, 25.08.2014)

²⁸⁸ <http://www.thehollandbureau.com/2010/03/11/wilders-the-view-from-belgium-i> (τελευταία πρόσβαση, 25.08.2014)

²⁸⁹ <http://www.crwflags.com/fotw/flags/it%7Dln.html> (τελευταία πρόσβαση, 26.08.2014)

αναζήτηση ιδεολογικών αναφορών της τελευταίας περιόδου του Μεσοπολέμου. Η σημαία του κόμματος έχει απευθείας αναφορές στον ναζισμό, καθώς σε κόκκινο φόντο κυριαρχούν το άσπρο και το μαύρο με τη χρήση συμβόλου. Το σύμβολο που χρησιμοποιείται είναι μια σχεδιασμένη χελώνα, η οποία αποτελεί σύμβολο μακροβιότητας, ενώ παραπέμπει και στο ρωμαϊκό σχηματισμό μάχης «χελώνα», που χρησιμοποιούσε ο ρωμαϊκός στρατός.²⁹⁰ Στη συγκεκριμένη περίπτωση τονίζεται ο θαυμασμός της οργάνωσης τόσο για τη φασιστική περίοδο, όσο και για την ένδοξη εποχή της αρχαίας Ρώμης και τα ιδανικά της. Επιπλέον, χρησιμοποιείται ως σύμβολο ένα μέλος του ζωικού βασιλείου, δείχνοντας τη σημασία της φύσης για την οργάνωση, αλλά και τη σημασία που δίνει σε μυστικιστικούς συμβολισμούς, όπως τη σύνδεση της χελώνας με τη μακροζωία. Τέλος, ενδιαφέρον προκαλεί και η περίπτωση της Ελβετίας. Το βασικό ακροδεξιό κόμμα της χώρας είναι το “SVP - UDC” (Schweizerische Volkspartei - Union dimocratique du centre). Ο τίτλος του παραπέμπει σε συντηρητικό περισσότερο κόμμα, το οποίο μπορεί και χρησιμοποιεί ακροδεξιά ρητορική, καθώς χρησιμοποιεί τον τίτλο “Volkspartei” («λαϊκό κόμμα»), καθώς και “union dimocratique du centre”(«δημοκρατική ένωση του κέντρου»). Σύμβολο του είναι δυο χοντρές γραμμές πράσινου χρώματος, η μια πιο σκούρα από την άλλη, οι οποίες σχηματίζουν λιβάδι και πίσω από αυτές υπάρχει ένας υπέρλαμπρος ήλιος, χαμογελαστός, πάνω από τον οποίο κυματίζει η ελβετική σημαία. Επιπλέον, στο λιβάδι που δημιουργείται είναι γραμμένα, με έντονα λευκά χρώματα, τα αρχικά του κόμματος.²⁹¹ Με το σύμβολο που χρησιμοποιεί προσπαθεί να αποδώσει την ειδυλλιακή εικόνα της χώρας, όπου το πράσινο και ο ήλιος κυριαρχούν, μόνο όμως αν στο πολιτικό σκηνικό συμμετέχει ενεργά το κόμμα και μόνο με την προϋπόθεση πως το ελβετικό έθνος θα είναι υπεράνω όλων. Αυτό συνδυάζεται και με το παραπλανητικό όνομα του κόμματος, για να μπορέσει να περάσει στους ψηφοφόρους την εντύπωση ενός πιο συντηρητικού και παραδοσιακού κόμματος, την ίδια ώρα που θα στηρίζει την ατζέντα του σε θέματα όπως ο αντιευρωπαϊσμός και η απαγόρευση της μετανάστευσης, μαζί με την εκδίωξη από τη χώρα των υπαρχόντων μεταναστών.

Προσεγγίζοντας την άκρα δεξιά στην Ανατολική Ευρώπη, συναντάμε το πολωνικό National Rebirth of Poland, το οποίο επιδιώκει την εθνικιστική αναγέννηση

²⁹⁰ <http://www.casapounditalia.org/p/il-simbolo.html> (τελευταία πρόσβαση, 26.08.2014)

²⁹¹ http://www.svp.ch/de/assets/File/partei/logos/SVP-UDC_rgb.jpg (τελευταία πρόσβαση, 26.08.2014)

της χώρας, υιοθετώντας τις θεματικές της σύγχρονης άκρας δεξιάς, θεωρώντας όμως ταυτόχρονα εαυτόν ως συνεχιστή του μεσοπολεμικού National Radical Camp Falanga. Αυτό είχε επηρεαστεί ιδεολογικά από τον Codreanu, αλλά έμοιαζε στον τρόπο λειτουργίες με τις, ακμάζουσες εκείνη την περίοδο πανευρωπαϊκά, φάλαγγες. Χρησιμοποιεί το ίδιο σήμα, το οποίο απεικονίζει ένα χέρι, να κρατά ένα μικρό σπαθί, το οποίο μοιάζει πολύ και με σταυρό. Το φόντο της σημαίας είναι μισό λευκό και μισό κόκκινο, ώστε να τονίζεται η εθνική σημαία της Πολωνίας. Με τη χρήση των συμβόλων αυτών, το κόμμα τονίζει πως η αναγέννηση θα επιτευχθεί μόνο πολεμικά και με τη βοήθεια της εκκλησίας ταυτόχρονα.²⁹² Στην Ουγγαρία, υπάρχει το εξτρεμιστικό, ακροδεξιό κόμμα Jobbik, το όνομα του οποίου δηλώνει πως πρόκειται για την καλύτερη δυνατή επιλογή, η οποία βρίσκεται ακόμα πιο δεξιά.²⁹³ Κάτω από το σήμα του αναφέρεται στα μαγυάρικα, ο πλήρης τίτλος του κόμματος: «Κίνημα για μια καλύτερη Ουγγαρία». Το σήμα του φέρει τα χρώματα της επίσημης σημαίας της Ουγγαρίας, στην οποία ωστόσο δεσπόζει σε πρώτο φόντο ένας μεγάλος, διπλός σταυρός. Αυτός ονομάζεται «πατριαρχικός σταυρός» και είναι σύμβολο ευρέως διαδεδομένο στη Δυτική Εκκλησία. Επιπλέον, υπάρχει άγαλμα του πρώτου βασιλιά της Ουγγαρίας, του Στεφάνου του Α', ο οποίος φέρει τον σταυρό αυτό.²⁹⁴ Ταυτόχρονα δηλώνεται η σημερινή ταυτότητα του κινήματος («ακόμα πιο δεξιά») και επιχειρείται μια νοσταλγική αναφορά στο ένδοξο μαγυάρικο παρελθόν, που δημιούργησε μια ισχυρή χώρα, πιστή στον χριστιανισμό και με εδάφη που πια δεν κατέχει.²⁹⁵

Τέλος, στην Σκανδιναβική Ευρώπη, στην Σουηδία συναντάμε το κόμμα Sweden Democrats (Sverigedemokraterna). Το κόμμα αν και ανήκει στον πολιτικό χώρο της άκρας δεξιάς, χρησιμοποιεί τον τίτλο «δημοκράτες». Το σύμβολο που χρησιμοποιεί είναι απολίτικο, αλλά στα χρώματα της εθνικής σημαίας. Πιθανή μπορεί να θεωρηθεί η σύνδεση του λουλουδιού, με την άνθιση που επιθυμεί το κόμμα να φέρει στο σουηδικό έθνος.²⁹⁶ Κάτω από το όνομα του κόμματος αναγράφονται με μικρότερα, γαλάζια, καλλιγραφικά γράμματα, οι λέξεις “trygghet & tradition”, οι οποίες

²⁹² <http://www.crwflags.com/fotw/flags/pl%7Dnn.html> (τελευταία πρόσβαση, 25.08. 2014)

²⁹³ Βλέπε Andras Kovacs, “The Post – Communist Extreme Right: The Jobbik Party in Hungary”, p.224, στον συλλογικό τόμο *Right – Wing Populism in Europe: Politics and Discourse*, σε επιμέλεια Ruth Wodak, Majid KhosraviNik και Brigitte Mral, Bloomsbury, 2013

²⁹⁴ <http://christianity.stackexchange.com/questions/24943/what-is-the-significance-of-a-double-cross> (τελευταία πρόσβαση, 22.06.2014)

²⁹⁵ <http://standuptohate.blogspot.gr/2010/04/whats-behind-hungarys-far-right-jobbik.html> (τελευταία πρόσβαση, 25.08.2014)

²⁹⁶ <http://sverigedemokraterna.se> (τελευταία πρόσβαση, 26.08.2014)

μεταφράζονται ως «ασφάλεια και παράδοση», δείχνοντας τον πολιτικό χώρο που επιθυμεί να κινηθεί το κόμμα και προσδίδοντας μια διαφορετική διάσταση στον όρο «δημοκράτες».

Μέσα από αυτή τη σύντομη αναφορά σε ακροδεξιά κόμματα, τόσο των χωρών μελέτης, όσο και χωρών από την υπόλοιπη ευρωπαϊκή ήπειρο, μπορούμε να εξάγουμε κάποια συμπεράσματα για την ιδεολογία και τους τρόπους δράσης που μοιράζονται και χρησιμοποιούν. Μπορούμε να διακρίνουμε πως χρησιμοποιούνται οι εξής θεματικές: α) ο εθνικισμός, σε συνδυασμό με μια απόλυτη πατριδολατρία και β) η χρήση συμβόλων και ονομάτων, πολιτικά ουδετέρων, που συχνά δείχνουν αναφορές σε βασικές αρχές του διαφωτισμού, όπως η ελευθερία, η πρόοδος και η δημοκρατία, κάτι που έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τις ιδεολογικές τοποθετήσεις του ακροδεξιού χώρου. Στην πρώτη περίπτωση, συναντάμε το ελληνικό κόμμα της Χρυσής Αυγής, το ρουμάνικο κόμμα Noua Dreapta, καθώς και τα κόμματα Partidul Unitatii Natiunii Romane και Partidul Romania Mare, από την ίδια χώρα, ενώ μπορούν να τοποθετηθούν στην κατηγορία αυτή το βουλγάρικο κόμμα ATAKA και, τα επίσης βουλγάρικα Bulgarian National Alliance και VMRO. Επιπλέον, στην κατηγορία αυτή, μπορούμε να εντάξουμε και τα εξής κόμματα: το ουγγρικό κόμμα Jobbik, το πολωνικό National Rebirth of Poland, τα ιταλικά Casa Pound και Lega Nord, το γερμανικό NPD. Στα κόμματα αυτά, ο εθνικισμός είναι αδιάρρηκτο στοιχείο της ιδεολογίας τους, επηρεάζοντας καταλυτικά όχι μόνο τις πολιτικές τους τοποθετήσεις, αλλά και την ίδια την εικόνα του κόμματος, αφού είτε μέσω των ονομάτων και των σημαιών τους εκδηλώνονται οι βλέψεις για επέκταση των συνόρων, κυρίως επειδή υπήρξαν θύματα ιστορικών αδικιών. Τα εν λόγω κόμματα διακρίνονται και για τον εξτρεμιστικό τους χαρακτήρα, τον οποίο χρησιμοποιούν για να διαφυλάξουν το έθνος τους από όσους το επιβουλεύονται, μην αποφεύγοντας να διακηρύξουν την πίστη ή το θαυμασμό τους προς ιδεολογίες και μορφές του μεσοπολέμου, όπως ο ναζισμός, ο φασισμός και οι μορφές του Codreanu και του Pound.

Στη δεύτερη περίπτωση συναντάμε το ελληνικό ΛΑΟΣ, το γαλλικό Front National, τα βρετανικά BNP και UKIP, το ολλανδικό PVV, το ελβετικό SVP – UDC, και το σουηδικό Sweden Democrats. Στις περιπτώσεις αυτές, το όνομα των κομμάτων παραπέμπει σε βασικές αρχές του Διαφωτισμού, όπως η ελευθερία, η δημοκρατία και ο λαός, ερχόμενο σε αντίθεση με τον πυρήνα της ακροδεξιάς σκέψης, ο οποίος βρίσκεται αντιμέτωπος με τις αρχές του Διαφωτισμού. Επιπλέον, ο λόγος στην ανεξαρτησία και τη δημιουργία εθνικών πολιτικών μετώπων, επιδιώκει να προσδώσει

στα κόμματα αυτά την εικόνα του αγνού και αμόλυντου από τη διαφθορά που έχει επηρεάσει τη λειτουργία των παραδοσιακών πολιτικών κομμάτων. Η χρήση των ονομάτων αυτών, όπως και αυτή των συμβόλων από μέρους των συγκεκριμένων κομμάτων, αποσκοπεί στον επηρεασμό του εκλογικού σώματος, καταφέροντας ταυτόχρονα να συγκρατήσει τους συντηρητικούς ψηφοφόρους κοντά του, αλλά να διατηρήσει διαύλους επικοινωνίας και με το υπόλοιπο εκλογικό σώμα, καταφέροντας να μην το τρομάξει με την ακροδεξιά ρητορική του. Κοινό σημείο και των δυο περιπτώσεων είναι ο αντισλαμισμός και ο αντιευρωπαϊσμός τους, καθώς η σημασία που δίνουν στο ρόλο του θρησκευτικού παράγοντα πάνω στην επικράτηση της ιδεολογίας τους. Καταλήγοντας, μπορούμε να αναγνωρίσουμε μια αυξανόμενη ένταση του εξτρεμισμού στις περιπτώσεις των κομμάτων της Ανατολικής και Βαλκανικής Ευρώπης, ο οποίος δεν γίνεται προσπάθεια να κρυφτεί, ακόμα και όταν τα κόμματα επιτυγχάνουν εκλογικά. Αντίθετα στη Δυτική Ευρώπη, ανάλογη ένταση συναντάμε πολύ σπάνια και μόνο όταν τα κόμματα αυτά κινούνται στο περιθώριο του πολιτικού σκηνικού. Εδώ σημασία δίνεται στο πολιτικό παιχνίδι και τον επηρεασμό του ψηφοφόρου και όχι στην επίδειξη ρώμης και εθνικιστικού λόγου.

Z. Επίλογος - Συμπεράσματα

Με βάση την ανάλυση που προηγήθηκε και ως επίκεντρο της είχε την άκρα δεξιά σε χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης (Ελλάδα, Βουλγαρία, Ρουμανία), σε σύγκριση με την άκρα δεξιά στην Κεντρική και Βόρεια Ευρώπη, όπως αυτή έκανε την εμφάνισή της μεταπολεμικά, είναι χρήσιμο να προχωρήσουμε στην παράθεση κάποιων συμπερασμάτων και καταληκτικών θέσεων. Αυτά, από τη μια, θα απαντάνε στα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν στην αρχή της εργασίας και από την άλλη θα προσφέρουν μια γενικότερη εικόνα για τον ακροδεξιό χώρο σε πανευρωπαϊκό επίπεδο.

Βασικό αντικείμενο μελέτης και συγκριτικής προσέγγισης στην εργασία αυτή ήταν το περιεχόμενο των κομματικών маниφέστων των χωρών μελέτης και της Δυτικής Ευρώπης. Πιο συγκεκριμένα, με βάση την επεξεργασία που έγινε στα κομματικά маниφέστα και τα συμπεράσματα που αυτή μας προσέφερε, μελετήθηκαν, ως επιμέρους θεματικές, ο παράγοντας της θρησκείας, της οικολογίας, καθώς και η υποκουλτούρα του ακροδεξιού χώρου, όπως εκφράζεται μέσω του αθλητισμού και της μουσικής · τέλος, μελετήθηκε ο ρόλος των συμβόλων και της ονοματολογίας.

Σχετικά με τα μανιφέστα, φαίνεται πως σε πανευρωπαϊκό επίπεδο, τα κόμματα της άκρα δεξιάς αναδεικνύουν στο επίσημο κείμενό τους, τις θεματικές της ελευθερίας, της δημοκρατίας, της λαϊκής συμμετοχής και της αντιμετώπισης της διαφθοράς, στην προσπάθειά τους να εμφανίσουν ένα πιο συντηρητικό και mainstream προφίλ κόμματος στο εκλογικό σώμα, μειώνοντας ή συγκαλύπτοντας τον εξτρεμισμό τους, ώστε να αποκομίσουν εκλογικά κέρδη, παρότι θεματικά στοχεύουν στις παραδοσιακές ακροδεξιές θεματικές, όπως ο κίνδυνος από την μετανάστευση και η διατήρηση της κοινωνικής ασφάλειας και συνοχής. Ο αντισημιτισμός, η συνωμοσιολογική σκέψη, η εναντίωση στην παγκοσμιοποίηση, την Ευρωπαϊκή Ένωση και τον πολιτειακό πλουραλισμό (όσο είναι κατά των εθνικών μειονοτήτων), αποτελούν δυνητικό κοινό στα κάστρα της άκρας δεξιάς στις χώρες που εξετάζονται. Επιπλέον, ο εθνικιστικός και ρεβιζιονιστικός λόγος που συναντάται στα μανιφέστα της βαλκανικής ακροδεξιάς, καταδεικνύει πόσο περισσότερο ζωντανή παραμένει η ιστορική μνήμη, συγκρινόμενη με τον τρόπο διαχείρισής της από την δυτικοευρωπαϊκή ακροδεξιά.

Ο θρησκευτικός παράγοντας παίζει κομβικό ρόλο στην επιτυχία της άκρα δεξιάς. Καθ' όλη τη διάρκεια του τρίτου κύματος εξέλιξης της άκρας δεξιάς, οι σχέσεις της με τη θρησκεία είναι στενές και με απώτερο στόχο τη συνεργασία και την παροχή στήριξης από το θρησκευτικό χώρο. Στη Δυτική Ευρώπη, η άκρα δεξιά μπορεί και επηρεάζει ένα κομμάτι των συντηρητικών ψηφοφόρων, κυρίως χρησιμοποιώντας το πολιτικό χαρτί του κινδύνου από την επέκταση της επιρροής του Ισλάμ. Από το 2001 και μετά, οπότε και ξέσπασε το παγκόσμιο κύμα φοβίας κατά των μουσουλμάνων, το εκλογικό οπλοστάσιο της άκρας δεξιάς ενισχύθηκε με θρησκευτικά επιχειρήματα, τα οποία βρήκαν εφαρμογή σε κοινωνίες που φοβήθηκαν την αλλαγή και αντιμετώπισαν το «διαφορετικό» ως απειλή για την ταυτότητά τους και τον πολιτισμό τους. Αποτέλεσμα είναι πως, από τη μια, τα κόμματα του παραδοσιακού πολιτικού χώρου της Δυτικής Ευρώπης (συντηρητικοί, σοσιαλδημοκράτες, αριστεροί, φιλελεύθεροι, οικολόγοι), προσπαθούν να ισορροπήσουν στις νέες πραγματικότητες που διαγράφονται στη σχέση ανάμεσα σε δυο θρησκευτικά διαφορετικούς κόσμους, και από την άλλη η άκρα δεξιά στέκεται απέναντί τους, εκφράζοντας τα πιο συντηρητικά στρώματα και απορρίπτοντας οποιαδήποτε μορφή αποδοχής του «Άλλου». Στον χώρο των Βαλκανίων, το πρόβλημα της συμβίωσης των δυο διαφορετικών θρησκευτικά κόσμων είναι πιο έντονο. Το Ισλάμ θεωρείται επικίνδυνο για τις κρατικές οντότητες της περιοχής,

καθώς επιδιώκει να αλλοιώσει εθνικοπολιτισμικά την κρατική ταυτότητα. Για το λόγο αυτό, στη Βουλγαρία η άκρα δεξιά διατηρεί ακόμα κλίμα έντασης με την τουρκική μειονότητα της χώρας, ενώ στην Ελλάδα, κάθε συζήτηση για δημιουργία τόπων λατρείας για τους μουσουλμάνους στο θρήσκευμα, οδηγεί σε εντονότατους δημόσιους διαξιφισμούς, χωρίς κανένα αποτέλεσμα. Η Ρουμανία μπορεί να μην αντιμετωπίζει ανάλογα ζητήματα, καθώς δεν γίνεται λόγος για μουσουλμανικό στοιχείο στην επικράτεια της, κάτι που συναντάται σε όλες τις χώρες – «δορυφόρους» της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, ωστόσο και εδώ οι δεσμοί της άκρας δεξιάς με την Ορθόδοξη Εκκλησία είναι ιδιαίτερα στενοί. Επιπλέον, στο στόχαστρο της πανίσχυρης Ορθόδοξης Εκκλησίας στην Ρουμανία, βρίσκονται όλα τα υπόλοιπα θρησκευτικά δόγματα, τα οποία υφίστανται κάθε είδους περιορισμούς όσον αφορά την άσκηση της θρησκευτικής τους ελευθερία.

Ενώ σε επίπεδο μεταϋλιστικών θεματικών η άκρα δεξιά φαίνεται να βρίσκεται πίσω, ιδιαίτερη δυναμική παρουσιάζει η εισβολή της στον χώρο του αθλητισμού, με τη μορφή του χουλιγκανισμού. Χωρίς να έχει εξαφανιστεί το φαινόμενο στη Δυτική Ευρώπη, έχει περιοριστεί όμως αισθητά· στην περιοχή των Βαλκανίων είναι πολύ συχνά τα επεισόδια στο γήπεδο, τα οποία συνήθως έχουν ρατσιστικές αποχρώσεις. Αν και γίνεται προσπάθεια για περιθωριοποίηση της τάσης αυτής, υπάρχει έντονη κινητικότητα στο διαδικτυακό χώρο, λόγω της ασφάλειας που προσφέρεται σε τέτοιου είδους έκφραση στο Internet. Δεκάδες ιστοσελίδες έχουν forum πάνω στο θέμα, όπως και συλλογές φωτογραφιών, καταγράφοντας λεπτομερώς τον τρόπο δράσης των χούλιγκανς. Ο αθλητισμός έχει καταφέρει να γίνει ένα πεδίο έκφρασης ακροδεξιών και εθνικιστικών αντιλήψεων, ώστε η παράθεση πολιτικών θέσεων και η ανάμνηση ιστορικών προσωπικοτήτων να είναι συχνό φαινόμενο. Με τον τρόπο αυτό διαπλέκεται μια πανευρωπαϊκή αλυσίδα ακροδεξιού χουλιγκανισμού, η οποία καταφέρνει να εντάσσει, σχεδόν, το σύνολο της ευρωπαϊκής ηπείρου και να ισορροπεί ανάμεσα στη δημόσια και την ηλεκτρονική δράση.

Μέσω της εμπλοκής της στον χώρο του αθλητισμού, η άκρα δεξιά καταφέρνει να έχει άμεση επαφή με το ηλικιακά νεαρό κομμάτι της κοινωνίας. Αυτό γίνεται εφικτό ακόμα πιο αποτελεσματικά στο χώρο της μουσικής. Η μουσική έχει γίνει τρόπος έκφρασης της νεολαίας, είτε των συναισθημάτων τους, με μπαλάντες, είτε της αντίδρασής τους προς τις υπάρχουσες κοινωνικές και πολιτικές δομές. με τη hip – hop μουσική και τα είδη της metal. Χάρη στην εξάπλωσή της αυτή, το ακροδεξιό κίνημα έχει βρει εύφορο έδαφος να κινηθεί, προωθώντας τις δικές του μουσικές, οι

οποίες κινούνται με επιτυχία ανάμεσα στα πιο γνωστά μουσικά είδη. Η μουσική σκηνή της άκρας δεξιά, κινείται στο παρασκήνιο πανευρωπαϊκά, δημιουργώντας την δική της υποκουλτούρα, μιας και αναγνωρίζονται διακριτά γνωρίσματα σε αυτήν. Πιο συγκεκριμένα, αυτά είναι: α) ο εξτρεμιστικός λόγος που κυριαρχεί και συχνά ξεπερνάει κατά πολύ τον ακραίο λόγο που υιοθετούν τα επίσημα μέλη του κόμματος και οι βουλευτές, β) ο ρατσισμός που κυριαρχεί και γ) η υποκίνηση στη βία μέσω των στίχων, κάτι που έχει οδηγήσει τη μουσική σκηνή στην απαγόρευση σε κάποιες χώρες, διαρρηγνύοντας τις προσπάθειες για τη δημιουργία ενός τεράστιου μετώπου – «ομπρέλας» πάνω από την ευρωπαϊκή ήπειρο. Αυτή τη στιγμή, μπορούμε να εντοπίσουμε στη Δυτική Ευρώπη μια ιδιαίτερα δραστήρια μουσική σκηνή με έντονη παραγωγικότητα, η οποία είναι ακόμα περισσότερο επιτυχημένη και δραστήρια στην σκανδιναβική χερσόνησο. Στην Ανατολική Ευρώπη, υπάρχουν διαφορές ανά χώρα ως προς το πόσο επιτυχημένη είναι η σχετική σκηνή, ενώ στην βαλκανική χερσόνησο, η παρουσία του χώρου είναι πολύ περιορισμένη, με εξαίρεση την Ελλάδα.

Το ζήτημα της οικολογίας έχει εμφανιστεί με τον ερχομό των μεταϋλιστικών στοιχείων στην πολιτική σκηνή, μετά τη δεκαετία του 1970. Αν και τότε εμφανίστηκαν οικολογικά κόμματα, κινούμενα συνήθως στα αριστερά του πολιτικού συστήματος, η άκρα δεξιά επιδίωξε να εντάξει τη θεματική της οικολογίας στην ατζέντα της. Σε αυτό βοήθησε και ο κίνδυνος των πυρηνικών, ειδικά μετά το επεισόδιο του Τσερνομπίλ, το 1986, αλλά και η αύξηση των συζητήσεων για την προστασία του περιβάλλοντος. Η άκρα δεξιά, στήριξε την οικολογική της ατζέντα, πάνω στην προαιώνια σχέση του ανθρώπου με το “blood and soil”, υποστηρίζοντας την ενότητά του με το φυσικό περιβάλλον και την ανάγκη οικοδόμησης της κοινωνίας πάνω σε αυτή τη σχέση. Αν και ο οικολογικός παράγοντας ποτέ δεν εξαφανίστηκε από την ατζέντα της, η δυναμική του έχει περιοριστεί αρκετά. Στη Δυτική Ευρώπη, συναντάται σποραδικά η οικολογία, χωρίς να αποτελεί πρώτιστο διακύβευμα στις πολιτικές διαμάχες του ακροδεξιού χώρου, ενώ στα Βαλκάνια, χρησιμοποιείται για να τονίσει τη σχέση ανθρώπου – φύσης, επιχειρώντας να παρουσιάσει το μεγαλείο της σχέσης αυτής μόνο στα μέλη των ακροδεξιών οργανώσεων, περικλεισμένο άρα σε στενά ιδεολογικά και πολιτικά πλαίσια.

Η διερεύνηση της ονοματολογίας και των συμβολισμών των κομμάτων παρουσιάζει ιδιαίτερη σημασία, καθώς συχνά μέσω των, φαινομενικά, απλών συμβόλων που χρησιμοποιούνται, διοχετεύουν στο (δυνητικό) κοινό τους, σημαντικά πολιτικά μηνύματα. Ως προς τις χώρες που μελετώνται στην εργασία αυτή, φαίνεται

πως ακολουθείται μια προσέγγιση εκ διαμέτρου διαφορετική σε σχέση με τη Δυτική Ευρώπη. Στη Δυτική Ευρώπη, αν και συναντώνται κόμματα και οργανώσεις εθνικολαϊκιστικής ή και εξτρεμιστικής μορφής, η πλειοψηφία των σχετικών ακροδεξιών κομμάτων προσπαθεί να καλλιεργήσει το προφίλ ενός σύγχρονου και φιλελεύθερου κομματικού μορφώματος. Όσον αφορά τις θεματικές που προωθούν, διαφοροποιούνται από τη συντηρητική δεξιά, εκδηλώνοντας την αντίθεσή τους με πολλές πολιτικές τους θέσεις, όπως η αντί – μετανάστευση, ο αντί – αμερικανισμός και ο αντί – ευρωπαϊσμός, αλλά επικαλούνται ίδιες αξίες, όπως η δημοκρατία, η ελευθερία και η πρόοδος. Αντίθετα, στο χώρο των Βαλκανίων, οι αναφορές στο ηρωικό ιστορικό παρελθόν της κάθε χώρας είναι σύνηθες φαινόμενο. Η αντίληψη πως η κάθε χώρα αδικήθηκε από τις ξένες επεμβάσεις, με αποτέλεσμα να έχει απολέσει εδάφη που δικαιωματικά της ανήκουν, είναι διαδεδομένη σε σημείο που να γίνονται κανονικές αναφορές σε αυτά από τα ακροδεξιά κόμματα. Η έννοια του «μεγάλου» κυριαρχεί στα ονόματά τους, όπως και έννοιες που τα διασυνδέουν με το ρόλο της εκκλησίας στη θεμελίωση και την πρόοδο του έθνους. Ενίοτε, πάντως, συναντώνται και παγανιστικές ονομασίες, όπως ο τίτλος «Χρυσή Αυγή», αν και κάτι τέτοιο δεν αποτελεί τον κανόνα.

Συνοψίζοντας, αν θέλαμε να σχηματοποιήσουμε τις πολιτικές γύρω από τις οποίες κινείται η άκρα δεξιά, θα λέγαμε πως, πολύ περιεκτικά, στη Δυτική Ευρώπη ισχύει το τρίπτυχο του Mudde, δηλαδή: νατιβισμός – λαϊκισμός – αυταρχισμός, που συγκροτεί τον πυρήνα της άκρας δεξιάς στην περιοχή. Αυτό συμβαίνει γιατί το έθνος μέσω πολιτικών διάσωσης του, εξιδανίκευσής και προτεραιότητας του έναντι της Ευρωπαϊκής Ένωσης συναντάται σε όλες τις χώρες της, ταυτόχρονα με έντονα λαϊκιστικά μανιφέστα, που προσδίδουν στο χώρο αριστερό κοινωνικό προφίλ. Όλα αυτά συνδυάζονται με έναν αυταρχισμό στη λειτουργία και τη λήψη αποφάσεων, ο οποίος έρχεται σε αντίθεση με τις κομματικές θέσεις περί μεγαλύτερης συμμετοχής του λαού στην πολιτική σκηνή των χωρών. Τα στοιχεία του νατιβισμού και του λαϊκισμού ωστόσο έχουν επεκταθεί με την είσοδο μεταϋλιστικών στοιχείων, όπως το ενδιαφέρον για την οικολογία ως προέκταση της σχέσης με τη γη και έχουν επεκταθεί σε όλο το πολιτικό φάσμα. Αν προσπαθήσουμε να πάρουμε μια ανάλογη θέση για την περιοχή των Βαλκανίων, θα δούμε το ίδιο τρίπτυχο με σαφώς μεγαλύτερη δυναμική και στα τρία συνιστώμενα μέρη του, ενώ οι μεταϋλιστικές θεματικές απουσιάζουν. Αυτό οφείλεται στο νεαρό των κρατών, που δεν τους έχει προσφέρει το χρόνο να δεχτούν τις νέες ιδεολογίες και αντιλήψεις στο σώμα τους. Έτσι, εμφανίζονται πιο

«άχρωμα» και σε αναζήτηση ταυτότητας, ενώ συχνά είναι πιο εξτρεμιστικά. Οι τρεις περιπτώσεις από τα Βαλκάνια, καταφέρνουν να συνδυάζουν στοιχεία και από τις δυο πλευρές, καθώς το τρίπτυχο του Mudde βρίσκει πλήρη εφαρμογή, αλλά η δυναμική του γνωρίζει εξάρσεις, με κορυφαία περίπτωση τη Βουλγαρία και πιο αδύναμη τη Ρουμανία. Οι μεταϋλιστικές πολιτικές έχουν αγγίξει σε πλήρη βαθμό μόνο την Ελλάδα, ενώ οι άλλες δυο χώρες τις εμφανίζουν μόνο περιστασιακά στα πλαίσια του λαϊκιστικού τους λόγου.

Ο Ignazi έγραφε, “the only way to break into the market is to introduce a brand new product: in other words, only if a party offers to the electorate a new set of issues could it gain its own place in the party system”.²⁹⁷ Αυτό το καινούργιο επιχείρησαν να φέρουν στην ευρωπαϊκή πολιτική σκηνή τα κόμματα της άκρα δεξιάς, με τα νέα διακυβεύματα και τις θεματικές που ενέταξαν στην ατζέντα τους. Μέχρι στιγμής δείχνουν να επιβιώνουν στην πολιτική σκηνή, παρότι η εκλογική τους δυναμική έχει περιοριστεί σε δυο από τις τρεις χώρες της μελέτης αυτής. Στην Ελλάδα, η άνοδος της Χρυσής Αυγής φαίνεται να καθιστά την ελληνική περίπτωση διακριτή, αν και η συνεχόμενη δικαστική διαδικασία στην οποία εμπλέκεται η οργάνωση, αφήνει πλέον όλα τα ενδεχόμενα ανοιχτά.

H. Βιβλιογραφία

Πηγές Εικόνων

<http://olympia.gr/2013/01/12/%CE%BF%CE%B9-%CE%B4%CE%B9%CE%AC%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%BF%CE%B9-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CF%87%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%B9%CE%AC%CF%82-%CF%84%CE%BF%CF%85-2012> (Γιώργος Καρατζαφέρης και Μάκης Βορίδης)

²⁹⁷ Ignazi Piero, ο.π., (1996), p. 22

<http://www.bbc.com/news/world-europe-24924378> (Marine Le Pen and Geert Wilders)

<http://www.tokarfi.gr/?p=10542> (Κασιδιάρης και Μιχαλολιάκος, «Το φιλί του Ιούδα»)

<http://www.novinite.com/articles/71314/Nationalist+Runner+Plays+Property+Card+to+Bulgarian+Church> (Dimitar Stoyanov with Varna Metropolitan Bishop Kiril)

<http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22767&subid=2&pubid=63804855> (Χρήστος Παππάς με τη σημαία της χούντας και φόντο τη σημαία της Χρυσής Αυγής)

<http://www.ataka.bg/en/images/stories/contact-logo.jpg> (σύμβολο κόμματος ΑΤΑΚΑ)

<http://www.partidulromaniamare.ro> (σύμβολο ρουμανικού κόμματος PRM)

<http://europeanultras.com/phpbb2/viewtopic.php?t=17&p=17215> (φίλαθλοι να χαιρετάνε ναζιστικά στις εξέδρες γηπέδου, κατά τη διάρκεια αγώνα του βουλγαρικού πρωταθλήματος)

http://clubs.pathfinder.gr/logo.php?club=GALAZIA_STRATIA (σύμβολο του ελληνικού συνδέσμου οπαδών της εθνικής Ελλάδος «Γαλάζια Στρατιά»)

Ηλεκτρονικές Πηγές

<http://www.acadimia.gr/content/view/145/35/lang,el>

<http://www.adl.org/combating-hate/hate-on-display/c/stormfront.html>

<http://www.apotelesmata-ekloges2014.eu/el/country-results-bg-2014.html>

<http://archive.11alive.com/news/local/story.aspx?storyid=122549>

<http://www.ataka.bg/en/images/stories/contact-logo.jpg>

http://www.ataka.bg/en/index.php?option=com_content&task=view&id=97&Itemid=26

http://www.ataka.bg/en/index.php?option=com_content&task=view&id=14&Itemid=27

<http://athensmag.blogspot.gr/2012/05/black-metal-group.html>

http://archive.adl.org/learn/ext_us/n_alliance.html

<http://www.balkaninsight.com/en/article/osce-condemns-attacks-on-bulgaria-journalists>

<http://www.bloodandhonourworldwide.co.uk/magazine/issue21/issue21p18a,23.html>

<http://www.bloodandhonourworldwide.co.uk/magazine/issue23/issue23%20frontline%20news.html>

http://www.bnp.org.uk/sites/default/files/bnp_eu-manifesto-2014_0.pdf

http://www.bulgaria-embassy.org/history_of_bulgaria.htm

<http://www.bzoe.at/das-programm/10-rechtsliberale-grundsatzpositionen>

<http://www.casapounditalia.org/p/il-simbolo.html>

<http://chgs.umn.edu/museum/exhibitions/homeMemories/genesis.html>

<http://christianity.stackexchange.com/questions/24943/what-is-the-significance-of-a-double-cross>

<http://www.crwflags.com/fotw/flags/bg-polit.html>

<http://www.crwflags.com/fotw/flags/de%7Dnpd.html>

<http://www.crwflags.com/fotw/flags/it%7Dln.html>

http://www.crwflags.com/fotw/flags/mk_radko.html

<http://www.crwflags.com/fotw/flags/pl%7Dnn.html>

<http://www.crwflags.com/fotw/flags/ro%7Dfasc.html>

<http://www.crwflags.com/fotw/flags/ro%7Dnd.html>

<http://www.crwflags.com/fotw/flags/ro%7Dpunr.html>

<http://daypress.gr/index.aspx?aid=32181>

http://www.danskfolkeparti.dk/The_Party_Program_of_the_Danish_Peoples_Party

<http://www.dollarsandsense.org/archives/2014/0514vanderveen.html>

<http://www.dw.de/right-wing-violence-on-the-rise-in-bulgaria/a-15574753>

<http://ecofascism.com/review13.html#Archangels>

<http://www.economist.com/node/1125205>

<http://www.elections-france.com/2012/04/21/electoral-paraphernalia-the-french-flag>

http://www.empros.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=10934:2012-09-19-11-43-14&catid=109:2012-07-12-12-01-27&Itemid=222

<http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22768&subid=2&pubid=64026218>

<http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22768&subid=2&pubid=64076399>

<http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22767&subid=2&pubid=64087017&mmid=28802646>

<http://www.euractiv.com/sections/global-europe/nationalists-vow-topple-bulgarian-cabinet-over-russia->

[301301?utm_source=EurActiv+Newsletter&utm_campaign=d3b3682756-newsletter_daily_update&utm_medium=email&utm_term=0_bab5f0ea4e-d3b3682756-245772533](http://www.euractiv.com/eu-elections-2014/spanish-extreme-right-get-eu-ele-news-533849)
<http://www.euractiv.com/eu-elections-2014/spanish-extreme-right-get-eu-ele-news-533849>
<http://europeaneconomics.wordpress.com/2012/05/31/austerity-and-regime-collapse-in-1980s-romania>
<http://europeanultras.com/phpbb2/viewtopic.php?t=17&p=17215>
<http://europeanultras.com/phpbb2/viewtopic.php?f=2&t=17&sid=e19005ea2c27d4a43f697855c1c7e9ba&start=590>
http://sofiaglobe.com/2014/10/09/bulgarias-2014-parliamentary-election-cec-announces-final-results/?utm_source=The+Sofia+Globe+Daily+Bulletin&utm_campaign=9954bed408-RSS_EMAIL_CAMPAIGN&utm_medium=email&utm_term=0_8c38ec575a-9954bed408-60067017
http://sofiaglobe.com/2014/10/16/bulgarias-nationalist-patriotic-front-to-support-borissov-cabinet/?utm_source=The+Sofia+Globe+Daily+Bulletin&utm_campaign=acc200ad3c-RSS_EMAIL_CAMPAIGN&utm_medium=email&utm_term=0_8c38ec575a-acc200ad3c-60067017
[https://www.facebook.com/pages/%D0%93%D0%9E%D0%A0%D0%94%D0%9E%D0%A1%D0%A2/305421518624\)](https://www.facebook.com/pages/%D0%93%D0%9E%D0%A0%D0%94%D0%9E%D0%A1%D0%A2/305421518624)
https://www.facebook.com/ComandorulHoisaN/photos_stream
<http://www.faithineurope.org.uk/stan.pdf>
<http://www.farenet.org/news/incidents-reported-to-fare-during-march-2013>
<http://www.farenet.org/news/incidents-reported-fare-may-2014>
<http://www.farenet.org/news/incidents-reported-fare-june-2014>
<http://www.farenet.org/news/incidents-reported-fare-september-2014>
<http://www.flickriver.com/photos/lancashire/tags/ukip>
<http://www.freemedia.at/newssview/article/seemo-expresses-concern-over-attacks-on-bulgarian-journalists.html>
<http://freemuse.org/archives/361>
<http://www.glossesweb.com/2011/11/glagolitic-alphabet.html>
<http://hailthenewdawn.blogspot.gr/2013/01/brannik-interview.html>

<http://historum.com/european-history/52275-brannik-bulgarian-youth-organization-during-wwii.html>

http://www.iapopsi.gr/old/index.php?option=com_k2&view=itemlist&task=tag&tag=%CE%A3%CF%84%CE%B5%CE%AC%CE%BF%CF%85%CE%B1+%CE%92%CE%BF%CF%85%CE%BA%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B5%CF%83%CF%84%CE%AF%CE%BF%CF%85&Itemid=6

<http://www.iefimerida.gr/news/68715/%CE%B7%CE%BA%CF%81%CF%85%CF%86%CE%AE%CE%B1%CF%84%CE%B6%CE%AD%CE%BD%CF%84%CE%B1%CF%84%CE%B7%CF%82%CF%87%CF%81%CF%85%CF%83%CE%AE%CF%82%CE%B1%CF%85%CE%B3%CE%AE%CF%82%CE%BF%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%86%CE%B1%CF%83%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%2%CE%B5%CF%85%CE%B3%CE%BF%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%86%CF%85%CE%BB%CE%B5%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%85%CE%B3%CE%B9%CE%B5%CE%B9%CE%BD%CE%AE>

<http://www.independent.co.uk/news/world/europe/farright-french-historian-78yearold-dominique-venner-commits-suicide-in-notre-dame-in-protest-against-gay-marriage-8625877.html>

<http://www.jobbik.com/sites/default/files/Jobbik-RADICALCHANGE2010.pdf>

www.jpost.com/Jewish-World/Jewish-Features/Neo-Nazis-march-in-support-of-anti-Semitic-WWII-Bulgarian-general-341646

<http://koinosparanomastis.blogspot.gr/2012/10/2000.html>

<http://www.ksm.gr/%CF%84%CE%BF-%CF%83%CF%8D%CE%BC%CE%B2%CE%BF%CE%BB%CE%BF-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%BB%CE%B1-%CE%BF-%CF%83>

<http://www.laos.gr/party/views>

http://mavrioxia.blogspot.gr/2013/10/blog-post_18.html

<http://mavroskrinos.blogspot.gr/2010/01/blood-and-honour-hellas.html>

<http://www.megara.org/%CE%B5%CE%B3%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CE%BD%CE%B9%CE%AC%CF%83%CE%B8%CE%B7%CE%BA%CE%B1%CE%BD-%CF%84%CE%B1-%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%B5%CE%AF%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CF%84-%CE%BF-%CE%BC%CE%B5%CE%B3%CE%AC>

<http://musicvideoswiz.com/artist/Comandorul%20Hoisan>

http://neolaiaem.blogspot.gr/2012/10/blog-post_4469.html
<http://www.norocel.eu/?tag=homophobia>
http://www.nouadreapta.org/actiuni_prezentare.php?idx=446
<http://www.nouadreapta.org/objective.php>
http://www.novinite.com/view_news.php?id=158219
<http://www.novinite.com/articles/99912/Withdrawal+of+Bulgaria%27s+Troops+from+Iraq+Completed>
http://www.npd-hannover.de/index.php/menue/63/Kandidat_des_freien_Wortes.html
<http://www.partidulromaniamare.ro>
<http://www.reuters.com/article/2013/11/15/us-europe-farright-strategy-idUSBRE9AE0MO20131115>
<http://www.phorum.gr/viewtopic.php?f=51&t=163157>
http://www.policy-network.net/pno_detail.aspx?ID=4317&title=The-SVP-A-success-story-of-right-wing-populism
<http://www.red-network.eu/?i=red-network.en.library.309>
<http://www.results-elections2014.eu/en/country-results-bg-2014.html>
<http://www.results-elections2014.eu/en/country-results-el-2014.html>
<http://www.rizospastis.gr/story.do?id=2599975&publDate=2004-11-28%2000:00:00.0>
<http://roadstory.gr/%CF%84%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CE%BA%CE%AC-%CF%80%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CE%AC-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%BB%CE%AC%CF%84%CF%83%CE%B9%CE%BF/>
<http://www.sirc.org/publik/fv racism.html>
<http://www.skinhouse.gr>
http://sofiaglobe.com/2014/06/05/anti-semitic-slogan-swastika-daubed-on-sofia-synagogue/?utm_source=rss&utm_medium=rss&utm_campaign=anti-semitic-slogan-swastika-daubed-on-sofia-synagogue&utm_source=The+Sofia+Globe+Daily+Bulletin&utm_campaign=48395af9c1-RSS_EMAIL_CAMPAIGN&utm_medium=email&utm_term=0_8c38ec575a-48395af9c1-60067017
<http://www.spiegel.de/international/germany/fury-at-intimidating-election-stunt-far-right-npd-sent-fake-deportation-orders-to-immigrant-politicians-a-650512.html>

<http://www.spiegel.de/international/germany/germany-launches-new-bid-to-outlaw-far-right-npd-party-a-937008.html#ref=nl-international>

<http://www.splcenter.org/get-informed/intelligence-files/ideology/racist-music>

<http://standuptohate.blogspot.gr/2010/04/whats-behind-hungarys-far-right-jobbik.html>

<http://www.stormfront.org/forum/t269983>

<http://www.stormfront.org/forum/t745931>

<http://www.stormfront.org/forum/t745931-3>

<http://www.stormfront.org/forum/t745931-7>

<http://www.stormfront.org/forum/t1014724>

<http://sverigedemokraterna.se>

<http://sverigedemokraterna.se/var-politik>

<http://tvxs.gr/news/synergates/tagma-tis-xrysis-aygis-i-masonia-kai-o-nazismosgrafei-i-marina-bixoy>

http://www.svp.ch/de/assets/File/partei/logos/SVP-UDC_rgb.jpg

<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/netherlands/10850610/European-election-upset-for-Geert-Wilders-as-Dutch-turn-cold-on-anti-EU-party.htm>

<http://www.theguardian.com/news/blog/2011/may/12/bnp-unveils-new-logo>

<http://www.theguardian.com/politics/2015/jan/14/support-british-far-right-groups-20-year-low-bnp-edl>

<http://www.thehollandbureau.com/2010/03/11/wilders-the-view-from-belgium-i>

<http://www.wsws.org/en/articles/2013/05/25/venn-m25.html>

<http://www.xryshaygh.com/index.php/enimerosi/view/maiandros-to-emblhma-mas>

<http://www.xryshaygh.com/index.php/kinima/ideologia>

<http://www.xryshaygh.com/index.php/kinima/thesis>

<https://www.youtube.com/watch?v=0uKYZDQSMsw&feature=kp&bpctr=14028466>

35. Αναφορά στο κίνημα αυτό γίνεται στο Mudde Cas, *Racist Extremism in Central and Eastern Europe*, Routledge, 2005, p.11

<https://www.youtube.com/watch?v=7rT2RjpAKoo>

<https://www.youtube.com/watch?v=7ZvbLmeV0Jg>

<https://www.youtube.com/watch?v=DWMaOUgXx7M> , το οποίο όπως αναφέρετε στη σελίδα <http://www.allthelyrics.com/forum/showthread.php?t=115916> είναι παραδοσιακό πατριωτικό ποίημα της Βουλγαρίας

<https://www.youtube.com/watch?v=EB93UciQFBA>

<https://www.youtube.com/watch?v=Gc5bnl85NX4&feature=related>

https://www.youtube.com/watch?v=pVfYCuty_SM

<https://www.youtube.com/watch?v=PxbSNR3drnM>

<https://www.youtube.com/watch?v=uswbFPhbyRI>

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

Αλαΐν Ντε Μπενουά (1982), *Η θρησκεία της Ευρώπης*, Ελεύθερη Σκέψις, Αθήνα

Blood & Honour, τεύχος 4, Ιούνιος 2002

Blood & Honour, τεύχος 32

Βούλγαρης Γιάννης, *Η Ελλάδα της Μεταπολίτευσης, 1974 – 1990, Σταθερή δημοκρατία, σημαδεμένη από τη Μεταπολεμική Ιστορία*, Θεμέλιο, 2005

Γεωργιάδου Βασιλική (2008), *Η άκρα δεξιά και οι συνέπειες της συναίνεσης – Δανία, Νορβηγία, Ολλανδία, Ελβετία, Αυστρία, Γερμανία, Καστανιώτης*,

Γεωργιάδου Βασιλική (2014), «Η εκλογική άνοδος της Χρυσής Αυγής – Ψήφος ρεβάνς των επισφαλών και νέες πολιτικές ευκαιρίες». Στο Γιάννης Βούλγαρης, Ηλίας Νικολακόπουλος (επιμέλεια), 2012 – *Ο διπλός εκλογικός σεισμός*, (185 – 219), Θεμέλιο

Γραμματεία Πολιτικού Σχεδιασμού, ΛΑ.Ο.Σ., *Πλαίσιο Θέσεων*, 2004

Γραμματεία Πολιτικού Σχεδιασμού, ΛΑ.Ο.Σ., *Πλαίσιο Θέσεων*, Αύγουστος 2007

Fangen Katrine, Carlsson Yngve, « Ο δεξιός εξτρεμισμός στη Νορβηγία: Πρόληψη και παρέμβαση», στο Ralph Melzer, Sebastian Serafin (ed.), *Ο Δεξιός Εξτρεμισμός στην Ευρώπη*, Πόλις, 2014

Ζουμπουλάκης Σταύρος (2013), *Χρυσή Αυγή και Εκκλησία*, εκδόσεις Πόλις

Hainsworth Paul (2004), *Η ακροδεξιά: Ιδεολογία – Πολιτική – Κόμματα*, εκδόσεις Παπαζήση

Hobsbawm J. Eric (2000), *Η εποχή των αυτοκρατοριών, 1878 – 1914*, Μ.Ι.Ε.Τ.

Κουσουμβρήs Χάρης (2012), *Γκρεμίζοντας το μύθο της Χρυσής Αυγής*, Έρεβος

Λυριντζής Χρήστος, *Σύγκριση και Ερμηνεία – Η πορεία και οι προοπτικές στην σύγχρονη πολιτική ανάλυση*, Νήσος, 2001

Milza Pierre (2004), *Οι Μελανοχίτωνες της Ευρώπης: Η ευρωπαϊκή ακροδεξιά από το 1945 ως σήμερα*, Scripta,

Minkenberg Michael (2014), «Η ευρωπαϊκή Άκρα Δεξιά και η εχθρότητα κατά των ξένων σε Δύση και Ανατολή: Τάσεις, παραδείγματα και προκλήσεις», στο Ralph Melzer, Sebastian Serafin (ed.), *Ο δεξιός ριζοσπαστισμός στην Ευρώπη*, (15 – 40), εκδόσεις Πόλις

Μουστακίς Γιώργος, *Η γέννηση του Χριστιανοφασισμού στην Ελλάδα: Η «ΖΩΗ» και Ο «ΣΩΤΗΡ»*, Κάκτος, 1983

Mudde Cas, *Λαϊκιστικά Ριζοσπαστικά Δεξιά Κόμματα στην Ευρώπη*, Επίκεντρο, 2011

Νικολακόπουλος Ηλίας (2001), *Η καχεκτική δημοκρατία. Κόμματα και εκλογές, 1946 – 1967*, Πατάκης

Ομιλία Γεώργιου Καρατζαφέρη, Προέδρου ΛΑ.Ο.Σ. στο Φάληρο, 14 / 09/ 2003

Παπαγεωργίου Στέφανος (2005), *Από το Γένος στο Έθνος: Η θεμελίωση του Ελληνικού Κράτους, 1821 – 1862*, Παπαζήσης

Παπαδημητρίου Δέσποινα, *Από τον λαό των νομιμοφρόνων στο έθνος των εθνικοφρόνων: Η συντηρητική σκέψη στην Ελλάδα 1922 – 1967*, Σαββάλας, 2006

Πολιτικές Θέσεις για την Χρυσή Αυγή του Ελληνισμού

Πρωτοπαπαδάκης Ευάγγελος (2010), «Οικοφασισμός: Η περίπτωση του Kaarlo Pentti Linkola». Στο *Περιβάλλον, Κοινωνία, Ηθική*, εκδόσεις Αειφορία – ΜΚΟ Σόλων (σελ. 74 – 97)

Σιούσουρας Πέτρος (επ.), *Ευρωπαϊκή Ένωση – Βαλκάνια: Από τη γεωπολιτική της μετάβασης στην προοπτική της ένταξης*, Ηρόδοτος, 2010

Schellenberg Britta, « Δεξιός εξτρεμισμός και ακροδεξιά τρομοκρατία στη Γερμανία: Εξελίξεις και δομές που επιτρέπουν την ανάπτυξή τους», στο Ralf Melzer, Sebastian Serafin (ed.), *Ο Δεξιός Εξτρεμισμός στην Ευρώπη*, εκδόσεις Πόλις, 2014

Συμβουλίδης Χάρης (2008), *Οι! Η μουσική των skinheads*, Ισνάφι

Todorova Maria, *Βαλκάνια: Η δυτική φαντασίωση*, Παρατηρητής, 2000

Τσίρας Ευστάθιος (2011), *Η Νέα Άκρα Δεξιά στην Ελλάδα: Οργανωτική Εξέλιξη, Εκλογική Επιρροή και Πολιτικός Λόγος του Λαϊκού Ορθόδοξου Συναγερμού*, Θεσσαλονίκη, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή

Χρυσή Αυγή: Ένα κίνημα Ιδεολογικό

Ψαρράς Δημήτρης (2010), *Το κρυφό χέρι του Καρατζαφέρη – Η τηλεοπτική αναγέννηση της Ελληνικής ακροδεξιάς*, Αλεξάνδρεια

Ψαρράς Δημήτρης (2013), *Η Μαύρη Βίβλος της Χρυσής Αυγής*, Πόλις

Ψαρράς Δημήτρης, *Το Μπεστ – Σέλερ του Μίσους: Τα Πρωτόκολλα των Σοφών της Σιών στην Ελλάδα, 1920 – 2013*

Ξενογλώσση Βιβλιογραφία

20 Principles of ATAKA Political Party

Andersen M. Christoffer, *Resurgent Romanian Nationalism: In the Wake of the Interethnic Clashes in Tirgu Mures*, March 1990. September 2005, unpublished

Andreescu Gabriel, *Right – Wing Extremism in Romania*, Ethnocultural Diversity Research Center, 2003

Andreescu Gabriel, “Romania”, στο Cas Mudde (ed.), *Racist Extremism in Central and Eastern Europe*, Routledge, 2005

Aron Szele, “Nationalism, Racism, Internationalism: The white power music scene in Hungary and Romania”, στο *White Power Music: Scenes of Extreme – Right Cultural Resistance*, Searchlight Magazine Ltd and the Radicalism and New Media Research Group, August 2012

Arzheimer Kai and Carter Elizabeth, “Religiosity and Voting for the Radical Right”, *KEPRU Working Papers*, Working Paper 28, Keele University, 2009

Baleanu V. G., *The dark side of politics in post – communist Romania*, Conflict Studies Research Center, March 2001

Baumel Laurent, “How to reinvigorate social democracy to fight populism in Europe”, στο Ernst Hillebrand (ed.), *Right – Wing Populism in Europe – How do we respond?*, International Policy Analysis, Friedrich Ebert Stiftung, May 2014

Belt John, “The radical right in Bulgaria, p. 233 – 253, στο Ramet Sabrina (ed.), *The radical right in Central and Eastern Europe since 1989*, Pennsylvania State University Press, 1999.

Bucur Maria, “Carol II of Romania” in Fischer, J. Bernd (ed.), *Balkan Strongmen: Dictators and Authoritarian Rulers of Southeast Europe*, C. Hurst & Co, 2007

Camus Jean – Yves, “The European Extreme Right and Religious Extremism”, *Central European Studies Review*, Volume IX, part 4. pp.263 - 279

Chiarini Roberto, «Η Δεξιά, η Άκρα Δεξιά και το παλαιό φορτίο του φασισμού στην Ιταλία, 2008 – 2013», στο Ralf Melzer, Sebastian Serafin (ed.), *Ο Δεξιός Εξτρεμισμός στην Ευρώπη*, εκδόσεις Πόλις, 2014

Cinpoes Randu, “The Extreme Right in Contemporary Romania”, Friedrich Ebert Stiftung, *International Policy Analysis*, October 2012

Cinpoes Randu, “Right – Wing Extremism in Romania”, στο Ralph Melzer, Sebastian Serafin (ed.), *Right – Wing Extremism in Europe: Country Analyses, Counter – Strategies and Labor – Market Oriented Exit Strategies*, Friedrich Eberst Stiftung, 2013

Crause Stefan, “Todor Zhivkov: Bulgaria’s Long Time Communist Leader”, in Fischer, J. Bernd (ed.), *Balkan Strongmen: Dictators and Authoritarian Rulers in Southeast Europe*, Hurst & Co, 2007

Davies Peter και Derek Lynch (ed.), *The Routledge Companion to Fascism and the Far Right*, Routledge, 2002

De Lange Sarah L., *Radical Right – Wing Populist Parties in Government: determinants of coalition membership*, 13 – 14 June 2008

Dinas Elias, Georgiadou Vassiliki, Konstantinidis Iannis, Rori Lamprini, “From dusk to dawn: Local party organization and party success or right – wing extremism”, *Party Politics*, December 2013

Efremova Georgia, “Integralist Narratives and Redemptive Anti – Gypsy Politics in Bulgaria”, p. 43 – 66, στο Michael Stewart (ed.), *The Gypsy Menace – Populism and the New Anti – Gypsy Politics*, C. Hurst & Co, 2012

Ellinas A. Antonis, *The Media and the Far Right in Western Europe - Playing the Nationalist Card*, Cambridge University Press, 2010

Fischer J. Bernd, *Balkan Strongmen: Dictators and Authoritarian Rulers of South – Eastern Europe*, Purdue University Press, 2007

Fofiu Adela, “Extremist Manipulations of Apocalyptic Fears: A case study of De – Christianisation and Islamisation Discourses on the Romanian New Right Blog”, *Religion and Society in Central and Eastern Europe*, 5 (1): 55 – 67, 2012.

Forrest Robert, “Nikolae Ceausescu, the “Great Genius” of the Carpathians”, in Fischer, J. Bernd (ed.), *Balkan Strongmen: Dictators and Authoritarian Rulers of Southeast Europe*, Hurst & Co, 2007

Gallagher Tom, *Romania After Ceaușescu*, Edinburgh University Press, 1995

Georgiadou Vassiliki, “Right – Wing Populism and Extremism: The Rapid Rise of “Golden Dawn” in Crisis - Ridden Greece, στο Ralph Melzer, Sebastian Serafin (ed.), *Right – Wing Extremism in Europe: Country Analyses, Counter – Strategies and Labor – Market Oriented Exit Strategies*, Friedrich Eberst Stiftung, 2013

Held Joseph, *Populism in Eastern Europe – Racism, Nationalism and Society*, Columbia University Press, 1996

- Ignazi Piero, *New Challenges: Past Materialism and the Extreme Right*, December 1996, Working Paper
- Ignazi Piero, *Extreme Right Parties in Western Europe*, Oxford University Press, 2003
- Iordachi Constantin, “Charisma, Religion and Ideology: Romania’s Interwar Legion of the Archangel Michael”, στο John R. Lampe, Mark Mazower (ed.), *Ideologies and National Identities: The case of Twentieth Century Southeastern Europe*, CEU Press, 2004.
- Ivanov Christo, Ilieva Margarita στο Cas Mudde (ed.), *Racist Extremism in Central and Eastern Europe*, Routledge, 2005
- King Charles, *Nationalism, Violence and the End of Eastern Europe*, 2010, Oxford University Press
- King Martin, Roberto Russo, *Ultras – A fascinating insight into the world of Italian football hooligans*, Headhunter, 2007
- Klaus von Beyme (ed.), *Right – Wing Extremism in Western Europe*, Frank Cass & Co. Ltd., 1988
- Kovacs Andras, “The Post – Communist Extreme Right: The Jobbik Party in Hungary”, στο Ruth Wodak, Majid KhosraviNik, Brigitte Mral (ed.), *Right – Wing Populism in Europe: Politics and Discourse*, Bloomsbury, 2013
- Langenbacher Nora / Schellenberg Britta, *Is Europe on the “right” path? – Right - wing extremism and right - wing populism*, 2011, Friedrich Ebert Foundation
- Laquer Walter, *The Changing Face of Anti-Semitism: From Ancient Times to the Present*, Oxford University Press
- Linkola Pentti Kaarlo, *A collection of essays by Pentti Linkola: 1993 – 2006*
- Linz J. Juan & Stepan Alfred, *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post – Communist Europe*, The John Hopkins University Press, 1996
- Loow Helene, *White Noise Music – An international Affair*, στο σύνδεσμο <http://freemuse.org/archives/361>
- Mair Peter, Muller C. Wolfgang, Plasser Fritz, *Political Parties and Electoral Change: Party Responses to Electoral Markets*, Sage Publications, 2004
- Marine Le Pen: *La voix du peuple, l’ esprit de la France*, 2012
- Meret Susi, “From the margins to the mainstream? The development of the radical right in Denmark”, στο Langenbacher Nora, Schellenberg Britta (ed.), *Is Europe on*

the “Right” Path? Right Wing Extremism and Right Wing Populism in Europe, Friedrich Ebert Stiftung, 2011

Mudde Cas, “Extreme Right Parties in Eastern Europe”, *Patterns of Prejudice*, Institute for Jewish Policy Research, vol. 34, No. 1, 2000, Sage Publications

Mudde Cas, *Populist Radical Right Parties in Europe*, Cambridge University Press, 2007

Noua Dreapta, *The objectives of the New Right*

Olteanu Tina / Dorothée de Nève, “Religious Pluralism in Europe – Orthodox Churches and their Members in the Process of European Integration”, *IPW Working Paper*, No. 2 / 2013, Institut für Politikwissenschaft, Universität Wien

Otfinoski Steven, “Nations In Transition – Bulgaria”, *Facts on File*, New York, 2004,

Ozturan Gurkan, *Rise of Radical Right in the Balkans during Europeanization Process – Comparative Cases of Greek LAOS and Bulgarian ATAKA parties*, Lambert Academic Publishing, 2010

Papacosma, S. Victor, “Ioannis Metaxas and the “Fourth of August” Dictatorship in Greece” in Fischer, J. Bernd (ed.), *Balkan Strongmen: Dictators and Authoritarian Leaders in Southeast Europe*, Hurst & Co, 2007

Prioritatile din programul Partidului Romania Mare pentru scoaterea tarii din impas (2000)

Ralph Melzer / Sebastian Serafin, *Right – wing Extremism In Europe: Country Analysis, Counter – Strategies and Labor – Market Oriented Exit Strategies*, Friedrich Ebert Foundation, 2013

Rizova P. Tatiana, “The Perils of Populist Radical Right Parties: The Case of the Bulgarian Attack Party”, *Journal of Politics and Law*, Vol.6, No.4, 2013

Sartori Giovanni, *Parties and Party Systems: A framework for analysis*, ECPR Press, 2005

Shafir Michael, “The Mind of Romania’s Radical Right”, στο Sabrina Ramet (ed.), “*The Radical Right in Central and Eastern Europe since 1989*”, The Pennsylvania State University Press, 1999

Smrčková Markéta, “Comparison of Radical Right – Wing Parties in Bulgaria and Romania: The National Movement of ATAKA and the Great Romania Party”, *Central European Political Studies Review*, Volume XI, Part 1, pp. 48 - 65

Sotiropoulos A. Dimitri, Neamtu Ileana and Stoyanova Maya, “The Trajectory of Post – Communist Welfare State Development: The cases of Bulgaria and Romania”, *Social Policy & Administration*, Vol. 37, No. 6, December 2003, p. 656 - 673

Stamatopoulos Dimitrios, “The Bulgarian Schism Revisited”, *Modern Greek Studies Yearbook*, University of Minnesota, Volume 24 / 25, 2008 / 2009

Stan Lavinia and Turcescu Lucian, “Pulpits, Ballots and Party Cards: Religion and Elections in Romania”, *Religion, State & Society*, Vol. 33, No. 4, December, 2005, Routledge

Stan Lavinia / Turcescu Lucian, *Religion and Politics in Post – Communist Romania*, Oxford University Press, 2007

Stan Lavinia and Diane Vancea, “Old Wine in New Bottles – The Romanian Elections of 2008”, from the journal *Problems of Post – Communism*, vol.56, no. 5, September/ October 2009, p.47 - 61

Stan Lavinia and Turcescu Lucian, “The Romanian Orthodox Church: From Nation – Building Actor to State Partner”, *Contemporary Church History*, 2012

Sugar Peter, *Eastern European Nationalism in the Twentieth Century*, 1995, American University Press

Taggart Paul, “New Populist Parties in Western Europe”, *West European Politics*, 18:1, 1995, p. 34 - 51

Todorov Antoni, “Right Wing Extremism in Bulgaria”, *International Policy Analysis*, Friedrich Ebert Stiftung, January 2013

Todorova Maria, *Imagining the Balkans*, Oxford University Press, 2009

Turcanu Florin, *National and right – wing radicalization in new democracies: Romania*, Friedrich Ebert Stiftung

Turcanu Florin, *Right wing extremism and its impact on young democracies in the CEE – countries. State, society, NGOs on Right – Wing extremism in Romania*, Friedrich Ebert Stiftung, November 2010

Wieviorka Michel, *The Front National’s new clothes*, www.opendemocracy.net, 15 April 2013

Wouter Van Der Brug, Sara B. Hobolt and Claes H. De Vreese, “Religion and Party Choice in Europe”, *West European Politics*, Vol. 32, No. 6, 1266 – 1283, November 2009

Zimmerman Michael, *Ecofascism: An enduring temptation*, στο Ziemmerman Michael, *Environmental Philosophy: From animal rights to Radical Ecology*, fourth edition, Upper Saddle River: Prentice Hall, 2004